

UNIWERSYTET PAPIESKI JANA PAWŁA II W KRAKOWIE

MARTA LUBER

**ROLA MEDIACJI W SPORACH
MAŁŻEŃSTW MIĘDZYKULTUROWYCH
I MIĘDZYRELIGIJNYCH
W ŚWIETLE LITERATURY PRZEDMIOTU
ORAZ BADAŃ WŁASNYCH**

Rozprawa doktorska

Dyscyplina: nauki socjologiczne

Promotor: ks. prof. dr hab. Tadeusz Borutka

Promotor pomocniczy: dr Katarzyna Salamon

Kraków (2023)

OPIS BIBLIOGRAFICZNY

Autor: Marta Luber

Tytuł: *Rola mediacji w sporach małżeństw międzykulturowych i międzyreligijnych w odniesieniu do koncepcji wielokulturowości*

Promotor: ks. prof. dr hab. Tadeusz Borutka

Promotor pomocniczy: dr Katarzyna Salamon

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

Kraków 2023

Liczba stron: 147

Tablice, ilustracje, aneksy: kwestionariusz ankiety, wykres (13), tabela (35), mapa (1)

ABSTRAKT

Niniejsza rozprawa porusza problematykę związaną z rolą oraz potencjałem mediacji w przypadkach konfliktów małżeństw międzykulturowych oraz międzyreligijnych, z uwzględnieniem szerokiej palety trudności w nich występujących. Rozprawa stanowi studium z pogranicza socjologii i prawa. W jej ramach analizie poddana została rola mediacji w przypadku konfliktów występujących w międzykulturowych i międzywyznaniowych w związkach małżeńskich. Praca stanowi wkład w rozwój nauki w zakresie alternatywnych metod rozwiązywania konfliktów w kontekście małżeństw międzykulturowych i międzywyznaniowych, w których pojawia się szereg trudności wynikających z różnic kulturowych i religijnych. W obecnej literaturze naukowej coraz częściej poruszany jest temat alternatywnych metod rozwiązywania sporów, jednakże brakuje publikacji i badań dotyczących opisywanego aspektu. Niniejsza praca doktorska uzupełnia lukę na temat roli mediacji w rozwiązywaniu konfliktów międzykulturowych i międzywyznaniowych w związkach małżeńskich.

SŁOWA KLUCZOWE

mediacja, ADR, małżeństwo, międzykulturowość, multikulti, międzywyznaniowość, religia, jednostka, kultura, globalizacja, konflikt, społeczeństwo

SPIS TREŚCI

SPIS TREŚCI.....	3
WSTĘP.....	5
ROZDZIAŁ I	
MEDIACJE ŚRODKIEM PRZEZWYCIĘŻAJĄCYM SYTUACJE KRYZYSOWE	11
1.1. Konflikt i kryzys między małżonkami	11
1.2. Mediacja jako narzędzie rozwiązywania konfliktów	19
1.3. Prawne ukonstytuowanie mediacji.....	26
1.4. Metody i przebieg prowadzenia mediacji małżeńskich	31
1.5. Wyzwania mediacji małżeńskiej.....	35
ROZDZIAŁ II	
MULTIKULTURALIZM JAKO ZJAWISKO SPOŁECZNE I <i>MULTIKULTI</i> JAKO IDEOLOGIA .	42
2.1. . Czynniki rozwoju i przyczyny pojawienia się multikulturalizmu	43
2.2. Oddziaływanie multikulturalizmu na jednostkę i społeczeństwo	57
2.3. Idea <i>multikulti</i> jako zniekształcenie multikulturalizmu	68
ROZDZIAŁ III	
METODOLOGIA BADAŃ WŁASNYCH	74
3.1. Przedmiot i cel badań	74
3.2. Problem badawczy	76
3.3. Hipotezy badawcze	78
3.4. Metoda, technika i narzędzia badawcze.....	79
3.5. Organizacja i przebieg badań	80
ROZDZIAŁ IV	
WYNIKI BADAŃ WŁASNYCH	82
4.1. Charakterystyka grupy badawczej	82
4.2. Wyniki pytań zamkniętych.....	89
4.3. Wyniki pytań otwartych.....	102

5. ROZDZIAŁ V ANALIZA I INTERPRETACJA WYNIKÓW BADAŃ WŁASNYCH	109
5.1. Weryfikacja hipotez badawczych.....	109
5.2. Korelacja badanych zależności	113
5.3. Wnioski z badań.....	122
ZAKOŃCZENIE	128
BIBLIOGRAFIA	132
WYKRESY, TABELI I MAPY	148

WSTĘP

Alternatywne metody rozwiązywania sporów stają się coraz bardziej popularne w różnych dziedzinach prawa, w tym w szczególności w prawie rodzinnym. Jest to tendencja globalna¹. Mediacja jest preferowana przez strony sporów przede wszystkim z uwagi na oszczędność czasu oraz relatywnie niskie koszty. Okres pandemii nasilił opóźnienia już wcześniej występujące w sądownictwie, przyczyniając się tym samym do jeszcze większej popularyzacji pozasądowych metod rozwiązywania konfliktów. Ponadto, w ostatnich latach mediacja rodzinna w wielu krajach stała się obowiązkowa, co przyczyniło się do wzrostu liczby mediatorów i zwiększenia świadomości dotyczącej mediacji jako metody rozwiązywania sporów². Stanowisko wskazujące, że konstruktywna konfrontacja między stronami sporu może prowadzić do produktywnych i kreatywnych rozwiązań, skutkujących lepszym funkcjonowaniem systemu społecznego, posiada coraz szersze grono zwolenników.

Narastające zjawisko globalizacji, migracji i związane z tym zmiany demograficzne, społeczne oraz kulturowe na świecie skutkują mnogością małżeństw międzykulturowych oraz międzyreligijnych³. Występujące różnice niejednokrotnie stają się źródłem wielu konfliktów i trudności w małżeństwach, szczególnie w sytuacjach kryzysowych⁴. Implikują one znacznie szersze spectrum problemów w związku. W relacjach osób wywodzących się z innej kultury/religii, pojawiają się nieoczywiste płaszczyzny sporne, a także odmienne wizje ich rozwiązywania.

W takich okolicznościach odpowiednie narzędzie do rozwiązywania konfliktów może być kluczowe dla zachowania trwałości i jakości relacji małżeńskiej lub jej zakończenia w sposób optymalny dla stron. Od momentu wejścia do systemu prawa instytucja mediacji stała się nie tylko przedmiotem pogłębionej refleksji teoretycznej, ale również cząstkowych badań empirycznych. W aktualnym piśmiennictwie rozważane są jednak przede wszystkim mediacje rodzinne par w ujęciu szerokim lub skupione na skutkach dotyczących małoletnich. Przestrzeń dotycząca par międzykulturowych oraz międzyreligijnych nie jest wyczerpująco wypełniona. Istnieje potrzeba ukazania nowych spojrzeń

---

¹ Por. *The Ninth Mediation Audit*, https://www.cedr.com/wp-content/uploads/2021/05/CEDR_Audit-2021-lr.pdf (dostęp: 19.01.2023).

² Por. T. Q. Nguyen, I. Schmid, E. A. Stuart, *Clarifying causal mediation analysis for the applied researcher: Defining effects based on what we want to learn*, "Psychological Methods" 2 (2020), s. 26.

³ Por. *Strengths and Strategies in Interfaith Marriages*, <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/01494929.2022.2093311> (dostęp: 19.01.2022).

⁴ Por. M. Budge, *The latest data on romance and religion*, "State of Faith" 2 (2022), s. 4.

na rolę mediacji w konfliktach małżeńskich, szczególnie w sytuacjach, w których kulturowe czy religijno-wyznaniowe różnice mogą stanowić dodatkowe trudności.

Powyższe czynniki przyczyniły się do przeprowadzenia badań nad potencjałem mediacji w rozwiązywaniu konfliktów małżeństw międzykulturowych i międzyreligijnych oraz wypracowanie rekomendacji dla praktyków zajmujących się opisywanymi sprawami. Inspiracją do podjęcia tego tematu była obserwacja równoległych zjawisk: wzmożonego zainteresowania alternatywnymi metodami rozwiązywania sporów w społeczeństwie; regularnego, intensywnego wzrostu związków międzykulturowych oraz międzyreligijnych; niezmiennie rosnącej ilości pozwów rozwodowych. Tendencja każdego z omawianych aspektów nie zmieniła się w okresie redagowania niniejszej pracy, a wskaźniki jasno wskazują na coraz większą ich powszechność.

Celem rozprawy jest przyjrzenie się kwestiom małżeństw, w których występują różnice religijne albo kulturowe – ich powszechności, występującym w nich wyzwaniom i trudnościom, konfliktowi małżeńskiemu, a następnie mediacji jako skutecznej metodzie rozwiązywania sporów.

Dysertacja składa się z dwóch części - teoretycznej i praktycznej. Część teoretyczna opiera się na pogłębionej analizie dostępnych materiałów, jakimi są m.in publikacje naukowe, artykuły czy sondy uliczne, które pozwolą na dokładne zrozumienie kwestii małżeństw międzykulturowych i międzyreligijnych, globalizacji i mieszania się kultur oraz roli mediacji w omawianym aspekcie. Metody użyte w tej części pracy to przede wszystkim technika analizy porównawczej, badania przekrojowe oraz analiza dokumentów.

Wybór bibliografii oparty został na potrzebie zapoznania się z aktualnym stanem wiedzy i badań na temat ADR, mediacji, różnic kulturowych oraz religijnych, a także małżeństw oraz występujących w nich kryzysów.

Decyzja o wyborze źródeł zagranicznych podparty był w tym przypadku nie tylko argumentem wzbogacenia literatury z omawianego zakresu. Praca dotyczy międzykulturowości – przegląd książek i artykułów spoza jednego kraju, jednego kręgu kulturowego pozwolił na uzyskanie pełnego, możliwie najszerszego obrazu problemu, z uwzględnieniem zarówno teoretycznego, jak i praktycznego zaplecza. Nie bez znaczenia jest także fakt, iż alternatywne metody rozwiązywania sporów są w dalszym ciągu traktowane w Polsce podrzędnie względem metod sądowych. W związku z tym liczba dostępnych opracowań tematu jest mniejsza niż w krajach, w których metody alternatywne cieszą się większą popularnością. Wybór odpowiedniej literatury niezwykle istotny był dla części teoretycznej pracy – do zbudowania podstawy wiedzy i ugruntowania tez. Bez tego

niemożliwym byłoby również przejście do drugiej części – tj. przeprowadzenia badania ankietowego.

W rozdziale pierwszym, dot. mediacji, jedną z najbardziej kluczowych pozycji była książka „Mediacja: teoria, normy, praktyka”⁵. Publikacja ta dostarcza szerokiej i rzetelnej wiedzy teoretycznej oraz praktycznej z zakresu mediacji, co jest niezbędne dla właściwego zrozumienia tego zagadnienia. Książka zawiera szczegółowe omówienie norm i standardów dotyczących mediacji, co pozwala na zrozumienie kontekstu prawnego i etycznego tej metody rozwiązywania konfliktów. Ponadto, napisana została przez renomowanych ekspertów w dziedzinie mediacji, co gwarantuje wysoką jakość i wiarygodność zawartych w niej informacji. Równie istotnymi były dyrektywy i rekomendacje prawne. Naczelną rolę zajmuje: Rekomendacja Komitetu Ministrów Rady Europy⁶. Jest to fundament będący podstawą rozwoju mediacji na terenie całej Europy i uznawany jest za jedno z najważniejszych źródeł informacji w tym zakresie. Dodatkowo, wybór polskich i zagranicznych aktów prawnych umożliwia przedstawienie szerokiego i zróżnicowanego spojrzenia na mediację, z uwzględnieniem różnych systemów prawnych i odmiennego podejścia do tego zagadnienia. Pozwala to na uchwycenie kompletnego obrazu zjawiska, ponieważ dokumenty te stanowią kluczowe źródło informacji dotyczącej omawianego zagadnienia na poziomie prawnym i normatywnym.

W rozdziale drugim newralgiczną pozycję stanowią artykuły Stevena Vertovec’a⁷. Opracował on wiele istotnych koncepcji i pojęć, które pomagają zrozumieć i opisać procesy i wyzwania związane z multikulturalizmem⁸. Przeprowadzone przez niego badania dotyczące multikulturalizmu w wielu kontekstach są źródłem cennych wniosków i perspektyw dotyczących tego, jak różne społeczeństwa radzą sobie z wyzwaniami związanymi z multikulturalizmem i jakie są ich doświadczenia i osiągnięcia. Ten rozdział nie

---

⁵ K. Płaszka, J. Czapska, M. Araszkiewicz, M. Pękala, *Mediacja: teoria, normy, praktyka*, Warszawa 2017.

⁶ Tj. Rekomendacja nr R (98) 1 Komitetu Ministrów Rady Europy dla państw członkowskich na temat mediacji rodzinnej oraz Memorandum Wyjaśniające.

⁷ m.in.: S. Vertovec, *Towards post multiculturalism? Changing communities, conditions and contexts of diversity*, „International Social Science Journal” 61 (199), s. 86.

⁸ Por. S. Vertovec, *Super-diversity and its implication*, „Ethnic and Racial Studies” 30 (2006), s. 1024-1054.

mógłby powstać również bez wielu źródeł statystycznych takich jak: mapy migracji⁹, raporty¹⁰ czy sondaże społeczne¹¹. Dobraną literaturę cechuje holistyczne i interdyscyplinarne podejście do badań nad multikulturalizmem, co pozwala na uwzględnienie wielu różnych aspektów tego zjawiska, takich jak ekonomia, polityka, kultura i prawo.

W rozdziale metodologicznym, istotną rolę odegrały teksty: J. Brzezińskiego, "Metodologia badań społecznych"¹², która zawiera dogłębne omówienie podstawowych pojęć i teorii związanych z metodologią badań, a także opisy i analizy różnych metod i technik badawczych; T. Lund'a, *Research Problems and Hypotheses in Empirical Research*¹³, stanowiący ważne źródło informacji na temat tworzenia i testowania hipotez w badaniach empirycznych; S. Nowak, "Metodologia badań socjologicznych"¹⁴, która prezentuje kompleksowe i szczegółowe opracowanie metod i technik badawczych stosowanych w socjologii. Pozycje te obejmują zarówno teoretyczne ujęcie metodologii, jak i praktyczne wskazówki i wytyczne dla wykonywania badań.

Wymienione powyżej, jak i pozostałe wykorzystane w tym materiały umożliwiają unikalne i wszechstronne spojrzenie na opisywane zagadnienie, oparte na rzetelnej i interdyscyplinarnej podstawie teoretycznej i empirycznej.

Część praktyczna mojej rozprawy skupia się na badaniach empirycznych, a dokładniej na badaniach ankietowych, których narzędziem jest kwestionariusz. Charakter pracy zdeterminował wybór techniki badawczej. W celu dotarcia do możliwie największej grupy respondentów wybrano metodę sondażu diagnostycznego, która polega na zbieraniu informacji i faktów dotyczących badanych zjawisk. Technika ta pozwala na zgromadzenie wiedzy o atrybutach strukturalnych i funkcjonalnych oraz dynamice zjawisk społecznych, opiniach i poglądach reprezentatywnych grup, nasileniu i kierunkach rozwoju, etc.¹⁵ Zastosowano technikę ankietową, z wykorzystaniem kwestionariusza jako narzędzia badawczego. Przeprowadzona ankieta to ankieta *online*, nienadzorowana, sa-

---

⁹ m.in.: GOV, Mapa Migracji 2020, <https://migracje.gov.pl/statystyki/zakres/swiat/> (dostęp: 31.08.2020) World Migration Map, <http://metrocosm.com/global-migration-map.html> (dostęp: 31.08.2020).

¹⁰ m.in.: *Raport: Banlieue de la République*, <http://www.banlieue-de-la-republique.fr/%20> (dostęp: 02.09.2020); *World Happiness Report* <https://worldhappiness.report/> (dostęp: 31.08.2020).

¹¹ m.in.: *Czym jest kultura? Sonda uliczna*, <https://www.youtube.com/watch?v=9jfXP8qCmyk> (dostęp 30.08.2020); *What does culture means to you?*, <https://www.youtube.com/watch?v=SidKFCZ65ik> (dostęp: 30.08.2020).

¹² Por. J. Brzeziński, *Metodologia badań społecznych. Wybór tekstów*, Poznań 2011.

¹³ Por. T. Lund, *Research Problems and Hypotheses in Empirical Research*, <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/00313831.2021.1982765> (dostęp: 21.07.2022).

¹⁴ Por. S. Nowak, *Metodologia badań socjologicznych*, dz. cyt., s. 237.

¹⁵ E. Babbie, *Badanie społeczne w praktyce*, Warszawa 2004, s. 110-113.

mozwrotna. Z uwagi na sposób wypełniania i rozpowszechniania, jest ankietą elektroniczną o charakterze niepełnego zasięgu. Wybór takiej formy badania był podyktowany kilkoma czynnikami, w tym dostępnością respondentów rozproszonych geograficznie, szybkością dotarcia do określonej grupy badawczej, oszczędnością czasu i zniwelowaniem kosztów, a także aktualną (w trakcie prowadzenia badania) sytuacją pandemiczną na świecie. Samo badanie przeprowadzono w okresie od września 2021 do września 2022 roku uzyskując odpowiedzi od 155 respondentów spełniających kryteria (tj. osoby będące w związku międzykulturowym albo międzyreligijnym).

Badanie to umożliwiło identyfikację najważniejszych problemów, z jakimi borykają się badane pary oraz zrozumienie, jak mediacja może pomóc w rozwiązaniu tych kwestii. Wyniki badania pozwolą na wskazanie najlepszych praktyk i metod, które mogą być skutecznie stosowane w przypadku takich małżeństw.

Analiza dostępnej literatury przedmiotu oraz wyników badań własnych ma na celu uzupełnienie dotychczasowej wiedzy na temat mediacji w sprawach małżeństw międzykulturowych oraz międzywyznaniowych poprzez przedstawienie nowych spojrzeń na ten temat. Przeprowadzone badanie ankietowe pozwoli na weryfikację postawionych tez. Rozprawa doktorska prezentuje nowe podejście do zagadnienia mediacji w konfliktach małżeńskich międzykulturowych oraz międzywyznaniowych.

W niniejszej pracy podjęto próbę znalezienia odpowiedzi na następujący problem badawczy: Czy mediacja może być skutecznym narzędziem rozwiązywania konfliktu małżeństwa międzykulturowego oraz międzywyznaniowego? W celu opracowania tematu i znalezienia odpowiedzi na powyższe pytanie postawiono hipotezę główną mówiącą, iż mediacja może być skuteczną metodą rozwiązywania konfliktów w sprawach małżeństw międzykulturowych oraz międzywyznaniowych, w których występuje więcej płaszczyzn sporu niż w małżeństwach homogamicznych.

Sformułowano także hipotezy szczegółowe: 1. Istnieje zależność pomiędzy płcią badanych a ich opinią na temat spojrzenia bezstronnej osoby z zewnątrz jako korzystnego dla rozwiązania sporu małżeńskiego; 2. Istnieje zależność pomiędzy skłonnością do skorzystania z pomocy mediatora a kulturą pochodzenia; 3. Istnieje zależność pomiędzy skłonnością do skorzystania z pomocy mediatora a wyznaniem; 4. Występują różnice w zakresie wielkości miasta rodzinnego w zależności od skłonności do skorzystania z pomocy mediatora; 5. Występują różnice w zakresie średniej częstotliwości sporów w zależności od innej religii jako różnicy między partnerami; 6. Występują różnice w zakresie średniej częstotliwości sporów w zależności od innego wyznania jako różnicy między

partnerami; 7. Występują różnice w zakresie średniej częstotliwości sporów w zależności od różnic kulturowych jako różnicy między partnerami; 8. Występują różnice pod względem częstości sporów w zależności od refleksji przed zawarciem małżeństwa o skutkach różnic między partnerami.

Strukturalnie praca składa się z pięciu rozdziałów, z których każdy zawiera unikalne i istotne informacje. Pierwszy rozdział dotyczy mediacji jako środka przewyżającego sytuacje kryzysowe i wyjaśnia jak mediacja może pomóc w rozwiązaniu sporów. Omówione w nim zostało zagadnienie konfliktu i kryzysu między małżonkami, mediacji jako narzędzia rozwiązywania sporów wraz z opisem regulacji prawnych jej dotyczących, metody i sam przebieg procesu mediacji, a także wyzwania występujące podczas prowadzenia tej metody ADR.

Drugi rozdział skupia się na multikulturalizmie jako zjawisku społecznym oraz *multikulti* jako ideologii, które są kluczowe dla rozumienia i rozwiązywania konfliktów międzykulturowych. Omówione w nim zostały czynniki rozwoju i przyczyny pojawienia się multikulturalizmu, oddziaływanie multikulturalizmu na jednostkę i społeczeństwo, oraz kwestia idei *multikulti* jako zniekształcony obraz multikulturalizmu.

Trzeci rozdział prezentuje metodologię badań własnych. Uwzględniono w nim informacje dotyczące metod i narzędzi użytych do zgromadzenia danych. Znajduje się tam opis przedmiotu, celu badań, zagadnienie i rozwinięcie problemu badawczego, a także treść hipotez badawczych. Rozdział zamyka deskrypcja metody, techniki, narzędzi badawczych oraz charakterystyka organizacji i przebiegu badan.

Czwarty rozdział jest prezentacją wyników badań własnych, które zostały przeprowadzone w celu potwierdzenia lub obalenia hipotez badawczych. Prezentację wyników pytań zamkniętych oraz otwartych poprzedza dokładna charakterystyka grupy badawczej. Ostatni, piąty rozdział, to analiza i interpretacja wyników badań własnych, które pozwolą na uzyskanie odpowiedzi na pytanie badawcze i udowodnienie lub obalenie tez.

Niniejsza struktura została wybrana zgodnie z obowiązującymi wymogami i pozwala na przedstawienie pełnego i kompleksowego obrazu mediacji w przypadkach małżeństw międzykulturowych i międzyreligijnych. Rozprawa jest pierwszym tego typu badaniem w Polsce, które skupia się na tej specyficznej problematyce i dostarcza cenne wskazówki dla praktyków zajmujących się mediacją w kontekście małżeństw międzykulturowych oraz międzyreligijnych.

ROZDZIAŁ I

MEDIACJE ŚRODKIEM PRZEZWYCIEŻAJĄCYM SYTUACJE KRYZYSOWE

Zgodnie z badaniami, w większości polskich rodzin regularnie występują nieporozumienia i konflikty¹. W Stanach Zjednoczonych prawie 50% wszystkich małżeństw kończy się rozwodem lub separacją². Naukowcy szacują, że 41% wszystkich pierwszych małżeństw kończy się rozwodem, a z każdym kolejnym predykcja rozpadu małżeństwa rośnie³. Obrazuje to skalę problemu jakim są konflikty między małżonkami.

Jednocześnie regularnie rośnie odsetek spraw kierowanych na mediację. Raport przeprowadzony przez *Centre for Effective Dispute Resolution* (CEDR) na temat korzystania z mediacji jasno obrazuje, że wybór tej formy rozwiązywania sporów jest coraz bardziej powszechny⁴, szczególnie w sprawach małżeńskich⁵.

Niewątpliwie konflikty są elementem składowym każdej relacji, zwłaszcza tych najbliższych i najbardziej intensywnych jakimi są relacje małżeńskie. W związku z powyższym, w rozdziale pierwszym podjęto temat konfliktu pomiędzy małżonkami oraz drogi do jego rozwiązania – jakim jest mediacja.

W pierwszej kolejności poruszone zostanie zagadnienie konfliktu oraz kryzysu małżeńskiego (paragraf 1.). Kolejne wersy poświęcone są istocie mediacji oraz jej roli w rozwiązywaniu omówionych wcześniej konfliktów (par. 2). Następnie zaprezentowane zostanie prawne ukonstytuowanie mediacji (par. 3), a także jej metody i przebieg (par. 4). Ostatnim poruszonym tematem są wyzwania z jakimi wiąże się prowadzenie mediacji małżeńskiej (par. 5).

1.1. Konflikt i kryzys między małżonkami

Rozpoczynając rozważania dotyczące konfliktu małżeńskiego należy przyjrzeć się konotacji samego słowa „konflikt”. Nie uwzględniono poniżej wszystkich teorii oraz ujęć

---

¹ Por. CBOS, *Przemoc i konflikty w domu*, „Komunikat z Badań” 48(2019), s. 1.

² Por. *Marriages and Divorces*, <https://www.cdc.gov/nchs/nvss/marriage-divorce.htm?CDCArefVal=https%3A%2F%2Fwww.cdc.gov%2Fnchs%2Fmardiv.htm> (dostęp: 15.08.2022).

³ Por. *Provisional number of marriages and marriage rate: United States, 2000-2020*, <https://www.cdc.gov/nchs/data/dvs/national-marriage-divorce-rates-00-20.pdf> (dostęp: 15.08.2022).

⁴ Por. CEDR, *The Ninth Mediation Audit*, dz. cyt. (dostęp: 15.08.2022).

⁵ Por. J. Pratt, *Keeping divorce out of court: the increasing popularity of mediation*, <https://www.thelegal diary.co.uk/> (dostęp: 15.08.2022).

tego zagadnienia, ponieważ wymagałoby to osobnej dysertacji. Warto jednak przyjrzeć się podstawom, które finalnie obrazują istotę występujących konfliktów małżeńskich.

Konflikt to proces interpersonalny lub międzygrupowy, w którym jednej lub kilku stronom zależy na osiągnięciu celu, który jest niezgodny z celem strony przeciwnej. W socjologii konflikt jest uważany za naturalną część relacji społecznych i jest rozpatrywany jako sposób na rozwiązywanie problemów i zmiany społeczne. Najbardziej znani socjologowie, tacy jak Karl Marx, Max Weber czy Emile Durkheim, opracowali teorie na temat konfliktu i jego roli w społeczeństwie⁶.

Karl Marx uważał, że konflikt jest nieodłączną częścią klasowego społeczeństwa i że konflikt między klasami jest głównym źródłem zmian społecznych⁷. Max Weber natomiast widział konflikt jako nieuniknione napięcie między grupami społecznymi, które konkurują o dostępność zasobów i wpływ⁸. Emile Durkheim uważał, że konflikt jest naturalnym i koniecznym elementem życia, który pomaga utrzymać równowagę społeczną i wyzwala procesy integracji⁹. Morton Deutsch, znany psycholog społeczny, opisał konflikt jako sytuację, w której dwie lub więcej stron konkurują o osiągnięcie celu, który jest dostępny tylko dla jednej z nich. Uważał, że konflikty mogą być rozwiązane poprzez negocjacje i kompromis¹⁰.

Słownik socjologiczny opisuje konflikt jako „...zjawisko powszechne, związane z życiem społecznym; często jest to niezgodność między jednostkami bądź grupami, wynikająca ze sprzeczności interesów”¹¹. W związku z tym, rodzi się pytanie czy jest to zjawisko pozytywne czy negatywne? Czy powinniśmy konfliktów unikać czy może je eskalować?

Z jednej strony mamy do czynienia z wizją prezentowaną przez P. T. de Chardina. Opierała się ona na przekonaniu, iż możliwe jest życie bez konfliktów. Swoje przekonanie Chardin uzasadniał teorią ewolucji oraz argumentował ogólnym dążeniem świata, a wraz z nim wszystkich istot społecznych, w kierunku wspólnoty¹². Miłość, w czterech swoich postaciach (seksualnej, społecznościowej, zorientowanej na przyrodę i na Boga)

---

⁶ Por. J. Joseph, *Social Theory: Conflict, Cohesion and Consent*, Edinburgh University Press 2003, s. 194-207, <http://www.jstor.org/stable/10.3366/j.ctvxrx3c> (dostęp: 15.08.2022).

⁷ Tamże.

⁸ Tamże.

⁹ Tamże.

¹⁰ Tamże.

¹¹ K. Olechnicki, P. Załęcki, *Słownik socjologiczny*, Warszawa 2000, s. 98.

¹² Por. A. Śliz, M. Szczepański, *Konflikt społeczny i jego funkcje. Między destrukcją a kreacją*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska” 1(2012), s. 7.

miała być głównym katalizatorem takiego procesu. Natomiast relacje pozbawione sporów bazować miały na idei braterstwa oraz międzyrasowej, między-etnicznej oraz transkulturowej empatii¹³.

Z drugiej strony wiele tez o źródłach konfliktu opartych zostało na założeniu o jego stałości. Przedstawicielem takiej optyki był m.in. K. Marks. Opisywał on konflikt jako kluczowy i elementarny składnik życia. Wyraźnie podkreślał jego rewolucyjny i fundamentalny charakter. Widział w konflikcie źródło i siłę napędową zmian społecznych¹⁴.

Teoria Marksa pierwotnie skierowana była jedynie do konfliktów klasowych. W kolejnych latach wykorzystano ją do rozwoju szerszego spektrum zagadnień, a przedstawiciele różnych sektorów nauki opierali swoje koncepcje na sformułowanej przez niego tezie. A. Gella wskazuje, iż porządek społeczny jest wynikiem wcześniej powstałego konfliktu, a bez niego w ogóle nie istnieje¹⁵. W toku rozwoju nauk społecznych dotyczących m.in. feminizmu, podziału rasowego, teorii postmodernistycznych i postkolonialnych czy teorii globalizacji, naukowcy wracali do idei propagowanej przez Marksa, adjustując ją do opisywanej przez siebie problematyki. Krytycznej interpretacji teorii Marksa podjął się M. Weber. Uważał on, że do rozwoju społeczeństwa nie jest konieczny konflikt, a jedynie specyficzne uwarunkowania empiryczne¹⁶.

Z jednej strony konflikt rozpatrywano jako katalizator rozkładu relacji społecznych, z drugiej natomiast jako czynnik pozwalający na integrację i rozwój systemu społecznego. Teoria konfliktu i jej warianty są dziś wykorzystywane przez wielu socjologów do badania szerokiego zakresu problemów społecznych. Niemal codziennie mówi się o konflikcie gospodarczym, politycznym, społecznym, pokoleniowym, sąsiedzkim, wewnętrznym czy wreszcie małżeńskim.

W niniejszej pracy konflikt uznawany jest za element składowy wszelkich relacji. Nie zawsze konieczny i pozytywny, jednak zawsze dający szansę rozwoju. Konflikt – jako katalizator rozwoju - umożliwia dojrzewanie, tak społeczeństwa jak i jednostki¹⁷. Dlatego, zwłaszcza w relacjach małżeńskich, o których traktuje niniejsza praca, winno

---

¹³ Tamże.

¹⁴ Por. K. Marks, *Praca najemna i kapitał*, <https://www.marxists.org/polski/marks-engels/1847/praca-najemna-kapital/01.htm> (dostęp: 14.03.2022).

¹⁵ Por. A. Śliz, M. Szczepański, *Konflikt społeczny...*, dz. cyt., s.7.

¹⁶ Por. M. Weber, *Gospodarka i społeczeństwo. Zarys socjologii rozumiejącej*, Warszawa 2002, s. 158–185.

¹⁷ Por. A. Śliz, M. Szczepański, *Konflikt społeczny ...*, dz. cyt., s. 8.

się patrzeć na niego jak na perspektywę. Zgodnie ze słowami M. Dziewieckiego: „problemem nie są problemy – gdyż te na tej ziemi są nieuniknione – lecz brak umiejętności czy siły, by je pokonywać”¹⁸.

W literaturze przedmiotu słowa „spór” oraz „konflikt” używane są z reguły wymiennie. Hasło „konflikt” jest jednak znacznie bardziej charakterystyczne dla tematyki dotyczącej zagadnień empirycznych funkcjonowania alternatywnych metod rozwiązywania sporów (*Alternative Dispute Resolution*, pot. ADR), do których zaliczamy mediację. Słowo „spór” dedykowane jest zagadnieniom *stricte* prawnym, przede wszystkim opracowaniom dogmatycznym¹⁹. Na potrzeby niniejszej pracy - w celu uniknięcia kontrowersji pojęciowych - słowa te używane będą wymiennie oraz synonimicznie. Należy je rozumieć jako określony typ sytuacji między małżonkami o specyficznych cechach strukturalnych, które wymagają rozwiązania²⁰. Takie zdefiniowanie wyżej wymienionych słów jest najbardziej intuicyjnym ich rozumieniem, mogącym skłaniać do dyskusji, jednocześnie pozwalającym precyzyjnie określić typ sytuacji występującej między stronami.

Konflikt małżeński od ogólnego pojęcia konfliktu różni się przede wszystkim naturą relacji łączącej strony sporu. Charakteryzuje się ona dużym ładunkiem emocjonalnym, bliskością i trwałością. Kryzys wynikający z naruszenia trwałości skutkuje zazwyczaj nie tylko eksplozją emocjonalną, ale przede wszystkim dotyka centralnych wartości i przekonań każdej ze stron. Może dotyczyć przekonań moralnych, obyczajowych, a także religijnych czy kulturowych²¹. Eskalacja sporu małżeńskiego najczęściej skutkuje zachwianiem poczucia własnej tożsamości, sprawczości, kompetencji czy samooceny. Łączą się z tym także lęki wynikające z potencjalnych zmian ekonomicznych lub strukturalnych²².

Zjawisko konfliktu małżeńskiego opisane jest w literaturze specjalistycznej jako przypadek posiadający cztery wymiary: istotę, częstotliwość, intensywność i rozwiązanie (*content, frequency, intensity, resolution*)²³. Treść konfliktu odnosi się do tematów powodujących nieporozumienia między partnerami. Częstymi motywami konfliktów opisywanymi w literaturze przedmiotu są: metody wychowywania dzieci, formy spędzania

---

¹⁸ M. Dziewiecki, *Konflikty w rodzinie: zagrożenia i szanse*, https://opoka.org.pl/biblioteka/P/PS/st201105_konflikty.html (dostęp 14.03.2022).

¹⁹ Por. K. Płeszka, J. Czapska, M. Araszkiwicz, M. Pękala, *Mediacja: teoria, normy, praktyka*, Warszawa 2017, s. 89.

²⁰ Tamże, s. 106.

²¹ Por. A. Grójska, *Mediacje rodzinne*, Warszawa 2017, s. 63.

²² Tamże, s. 64.

²³ Por. C. Mosmann, D. Falcke, *Conflitos conjugais: motivos e frequencia. motivos e frequencia*, “Revista da SPAGESP”, 12(2011), s. 5-16.

wolnego czasu, finanse, obowiązki domowe, sfera seksualna²⁴, rozbieżne pomysły na budowanie wspólnego życia, kwestie osobowości i charakteru, relacje z krewnymi²⁵, brak wzajemnego zaufania, intymność oraz władza²⁶.

Częstotliwość występowania sporów ściśle skorelowana jest z niezadowoleniem z ogólnego obrazu małżeństwa²⁷. Rozwiązanie sporu jest jednym z czynników determinujących wpływ konfliktów na związek, a tym samym jest najważniejszym wymiarem konfliktu małżeńskiego. Sposób w jaki pary radzą sobie z pojawiającymi się konfliktami wpływa zarówno na dynamikę małżeństwa jak i na cały system rodzinny. Rozwiązywanie konfliktów małżeńskich może obejmować strategie konstruktywne lub destruktywne. Konstruktywne charakteryzują się akceptacją stanowiska drugiej osoby, otwartością na dialog, na dyskusję o motywach konfliktu, a także podejmowaniu realnych wysiłków w celu rozwiązania istniejącego problemu. Strategie destruktywne obejmują zachowania dokładnie odwrotne, tj. wrogość, rywalizację i wycofanie się z konfliktu, brak otwartości na dialog²⁸.

Stosowanie zachowań z palety strategii konstruktywnych sprzyja szybkiemu rozwiązywaniu konfliktów małżeńskich, jednocześnie zwiększając poziom zadowolenia z małżeństwa. Dodatkowo używanie takich technik skutkuje rozwojem umiejętności społecznych u dzieci – jeśli są one w danej rodzinie obecne. Natomiast stosowanie strategii destruktywnych powoduje zwiększone napięcie w rodzinie, które generuje narastające spory, a także problemy behawioralne u dzieci²⁹.

Sposób radzenia sobie z występującymi konfliktami zależy m.in. od: stażu związku, posiadania/nieposiadania potomstwa, poziomu wykształcenia, sytuacji zawodowej, przekonań religijnych, ponownego małżeństwa³⁰. Poziom konfliktów par starszych, będących w długoletniej relacji jest zwykle niższy niż poziom konfliktów par młodszych wiekiem

---

²⁴ Tamże.

²⁵ A. Wagner, L. S. Grzybowski, *Como os filhos percebem o relacionamento conjugal de seus pais?*, Novos olhares sobre a família: Aspectos psicológicos, sociais e jurídicos, Curitiba 2014, s. 39-53.

²⁶ Por. L. A. Kurdek, *Areas of conflict for gays, lesbian and heterosexual couples: What couples argue about influences relationship satisfaction*, "Journal of Marriage and the Family", 4,56(1994), s. 923-934.

²⁷ Por. Z. Dellatore, A. Wagner, *Marital Conflict Management of Married Men and Women*, Psico-USF, Bragança Paulista, 23(2018), s. 229-240.

²⁸ Tamże.

²⁹ Tamże.

³⁰ Por. C. Mosmann, D. Falcke, *Conflitos conjugais: Motivos e frequência*, dz. cyt, s. 5-16.

oraz stażem. Ponadto z wiekiem i doświadczeniem zmienia się także sposób rozwiązywania sporów na bardziej konstruktywny³¹. Długość trwania związku może być jednym z elementów wpływających na wybór metod konstruktywnych, lecz nie jest to czynnik decydujący i determinujący tę formę rozwiązywania konfliktów. Małżeństwo jako żywy system wymaga nieustannego rozwoju, wspólnej pracy oraz elastyczności. Kiedy ten proces zostaje zakłócony lub sparaliżowany, związek – niezależnie od swojego stażu - jest zagrożony³².

Analizując konflikty małżeńskie pod względem płci wielu autorów sugeruje, że kobiety mają tendencję do używania zdecydowanie większej liczby strategii, które wymagają zaangażowania. Mężczyźni natomiast częściej stosują system obronny. Kobiety częściej stosują słowny atak, natomiast mężczyźni znacznie częściej skłaniają się do kompromisu, pomimo powszechnego poglądu, że to oni są bardziej defensywni i unikają konfliktów. Dla kobiet, oprócz kumulacji pracy i zadań domowych, rodzina wydaje się być ważniejszym kontekstem, co może uzasadniać większe zaangażowanie w konflikt³³.

Należy jednak pamiętać, że płeć nie jest tu determinantem i powinno się unikać takich generalizacji. Podejście do konfliktu zależy m.in. od temperamentu, charakteru, świadomości emocjonalnej, etc. W dzisiejszym świecie role małżonków nie są skategoryzowane patriarchalnie, a mężczyźni często zaangażowani są w życie domowe równie mocno jak ich współmałżonki. Niemniej jednak w dalszym ciągu to kobiety spędzają więcej czasu z dziećmi. Ukazują to m.in. badanie przeprowadzone przez *Centre for Global Development* dotyczące obciążenia pracą w opiece nad dziećmi z powodu zamknięcia szkół i przedszkoli podczas pandemii COVID-19. Zgodnie z wynikami badań na całym świecie kobiety przejęły w 2020 roku 173 dodatkowe godziny nieodpłatnej opieki nad dziećmi, w porównaniu z 59 dodatkowymi godzinami mężczyzn. Różnica zwiększyła się w krajach o niskich i średnich dochodach, w których kobiety opiekowały się dziećmi trzykrotnie dłużej niż mężczyźni³⁴.

Konflikty małżeńskie – niezależnie od wyżej opisanego rozkładu sił - mogą dezorganizować strukturę rodziny, ale mogą być również mobilizujące. Wszystko zależy od

---

³¹ Tamże.

³² Tamże.

³³ Por. Z. Dellatore, A. Wagner, *Marital Conflict (...)*, dz. cyt., s. 17.

³⁴ Por. C. Kenny, G. Yang, *The Global Childcare Workload from School and Preschool Closures During the COVID-19 Pandemic*, <https://www.cgdev.org/publication/global-childcare-workload-school-and-preschool-closures-during-covid-19-pandemic> (dostęp: 14.03.2022).

ich przebiegu. Pozytywnie przepracowany spór ma dla zaangażowanych jednostek efekt pozytywny. Jeżeli jednak nie zostanie zakończony – przeradza się w kryzys³⁵.

Pochodzące z języka greckiego słowo „kryzys” (gr. *krino*) ma wiele definicji. W ujęciu socjologicznym, kryzys może być rozumiany jako okres intensywnych zmian społecznych, które niosą ze sobą duże wyzwania dla jednostek i całych społeczności³⁶. Z prawnego punktu widzenia, jest to sytuacja nagła, nieprzewidziana i wymagająca interwencji ze strony państwa³⁷. W kontekście niniejszej pracy adekwatną wydaje się być definicja kryzysu w aspekcie wartości, tj.: „sytuacja, w której coś straciło swoje miejsce w hierarchii wartości niematerialnych”³⁸. Trafnym uzupełnieniem jest również znaczenie tego słowa w języku angielskim (ang. *crisis*) poszarżający wyżej wymienione cechy o: urazowość i subiektywne konsekwencje urazu w postaci przeżyć negatywnych³⁹.

Kryzys to postrzeganie lub doświadczanie zdarzenia czy sytuacji jako trudnej do zniesienia. Jest to uwarunkowanie, które przekracza zasoby i mechanizmy radzenia sobie jednostki⁴⁰. Życie każdego indywiduum naznaczone jest wieloma zmianami, niespodziewanymi wydarzeniami, zachwianiem stabilności czy integralności, tak zewnętrznej jak i wewnętrznej, co powoduje sytuacje kryzysowe⁴¹.

Institute of Crisis Management wyróżnia cztery grupy źródeł powstawania kryzysów: czynniki losowe; problemy techniczne; błędy ludzkie; błędne decyzje kierownictwa⁴². Wskazuje to na dużą różnorodność występujących kryzysów. Mówiąc o sporach małżeńskich wyróżnia się zazwyczaj dwa ich źródła. Pierwszym są relacje panujące w rodzinie macierzystej każdej z jednostek. Obrazy, nawyki, przyzwyczajenia modelowane przez schematy tam występujące oraz wszelkie negatywne przeżycia z okresu przedmał-

---

³⁵ Por. Z. Dellatore, A. Wagner, *Marital Conflict (...)*, dz. cyt., s. 23.

³⁶ Por. J. Porębski, *Kryzys w naukach o zarządzaniu*, „Studia Ekonomiczne”, 90/3 (2010), 7-19.

³⁷ Por. R. Laskowski, *Kryzysy jako przedmiot regulacji prawnej*, „Studia Prawno-Ekonomiczne”, 100/2 (2018), 11-22.

³⁸ Hasło: *kryzys*, Wielki Słownik Języka Polskiego, <https://wsjp.pl/haslo/podglad/11179/kryzys/4830998/wartosci> (dostęp: 15.03.2022).

³⁹ Hasło: *crisis*, Oxford Dictionary, <https://oxford.pwn.pl/szukaj/crisis.html> (dostęp: 15.03.2022).

⁴⁰ Por. D. Januszkiewicz-Lewandowska, *Wprowadzenie do psychologii kryzysu*, Gdańsk 2014, s. 23-24.

⁴¹ Por. W. Otwinowski, *Kryzys i sytuacja kryzysowa*, „Przegląd Naukowo-Metodyczny. Edukacja dla Bezpieczeństwa”, 2 (2010), s. 83-89.

⁴² Por. M. Barton, *Crisis Management*, Oksford 1993, s. 12.

żeńskie, traumatyczne doświadczenia lub brak samoakceptacji. Drugim podłożem sporów są relacje panujące w małżeństwie. Fałszywa ocena oczekiwań, samego związku oraz miłości w ogóle⁴³.

Kryzys skutkuje pojawiającym się napięciem, poczuciem zagrożenia i nadchodzącej straty. Nakładają się wówczas jawne i niejawne/nieświadomione wcześniej potrzeby, motywacje czy intencje stron. Kumulacja tych elementów skutkuje niezwykle złożoną i trudno poddającą się negocjacom płaszczyzną rozmów⁴⁴.

Analiza *spiritus movens* kryzysów nie jest przedmiotem niniejszej rozprawy, jednak warto pamiętać, iż źródeł takiego stanu rzeczy jest wiele i mogą wpływać zarówno z czynników zewnętrznych jak i wewnętrznych. Z wydarzeń, na które jednostka ma wpływ bezpośredni, pośredni lub nie ma go w ogóle.

Wskazując cechy kryzysu warto posłużyć się wykładnią S. Lipskiego oraz R. Leszczyńskiego. Wyróżnili oni następujące elementy: gwałtowność narastania, nieprzewidywalność, losowość, ograniczony czas na podjęcie decyzji, utratę kontroli nad jego przebiegiem⁴⁵. Należy zauważyć, że w przypadku kryzysu małżeńskiego zazwyczaj występują wszystkie z powyższych elementów. Jednak najrzadziej mówimy o gwałtowności narastania. W relacjach bowiem kryzysy zazwyczaj kształtują się w dłuższym okresie czasu.

W poruszanej tematyce szczególne miejsce zajmują konflikty i kryzysy występujące w małżeństwach międzykulturowych oraz międzyreligijnych/międzywyznaniowych. R. Tili oraz G. Barker przeprowadzili w 2015 roku badania dotyczące tej materii. Zrealizowano badania jakościowe (z wykorzystaniem wywiadów pogłębionych) pośród par międzykulturowych. Miały one na celu sprawdzenie skuteczności wypracowanych narzędzi do radzenia sobie z konfliktami i kryzysami występujących w związkach małżeńskich⁴⁶.

---

⁴³ Por. B. Pasiut, *Mediacja jako forma pomocy rodzinie w sytuacjach konfliktowych*, „Państwo i Społeczeństwo”, 3 (2005), s. 202.

⁴⁴ Por. K. Czayka-Chelmińska, M. Glegoła-Szczap, *O specyfice mediacji rodzinnej. Kilka refleksji na marginesie rozwiązań prawnych regulujących w Polsce stosowanie mediacji*, Mediacja, Warszawa 2009, s. 272.

⁴⁵ Por. S. Lipski, R. Leszczyński, *Kryzys - zagrożeniem bezpieczeństwa państwa i społeczeństwa*, „Bezpieczeństwo Teoria i Praktyka”, nr 1-2 (2010), s. 9.

⁴⁶ Por. R. Tili, G. Barker, *Communication in Intercultural Marriages: Managing Cultural Differences and Conflicts*, „Southern Communication Journal”, 80 (2015), s. 189-210.

Badania wykazały, iż najlepszymi środkami prewencyjnymi w przypadku par międzykulturowych są: indywidualny rozwój osobisty, płynność językowa, samoświadomość, otwartość, uważność, okazywanie szacunku oraz wzajemne wsparcie w codzienności. Natomiast wśród podstawowych strategii rozwiązywania konfliktów najczęściej pojawiała się idea zmiany perspektywy oraz konstruktywna komunikacja. Mówiąc o komunikacji, pary wykazały się dużą wiedzę, podkreślając istotę samej świadomości występowania komunikacji wysokokontekstowej oraz niskokontekstowej⁴⁷. Taki podział, wprowadzony przez E. Hall'a, wskazuje na istotne różnice w porozumiewaniu się przedstawicieli poszczególnych kultur. Dla kultur wysokokontekstowych ważna jest forma przekazu, strona niewerbalna, a także harmonia i subtelność wypowiedzi. Reprezentanci kultur niskokontekstowych cenią bezpośrednio, zwięzłe i jasne wypowiedzi. Słowo jest tu głównym nośnikiem informacji⁴⁸.

Niezależnie jednak od kraju pochodzenia małżonków oraz różnic pomiędzy nimi występujących, należy zaznaczyć, iż wyżej wymienione elementy prewencyjne znajdują generalne zastosowanie we wszystkich relacjach. Morton Deutsch definiował konflikt jako istniejący „kiedy wystąpią niezgodne działania stron”⁴⁹. Wynika z tego, iż konflikty i spory występują ponieważ jednostki nie zawsze mają podobne interesy, wizje czy zasoby. Taka optyka zakłada również, że konstruktywna konfrontacja między stronami może prowadzić do produktywnych i kreatywnych rozwiązań, które skutkować będą lepszym funkcjonowaniem systemu społecznego. Podejście to znajduje odzwierciedlenie w kluczowych założeniach mediacji, która omówiona zostanie w kolejnym paragrafie.

1.2. Mediacja jako narzędzie rozwiązywania konfliktów

We współczesnym świecie mediacja – przede wszystkim rodzinna - staje się istotnym komponentem systemu prawa i wymiaru sprawiedliwości. Alternatywne Metody Rozwiązywania Sporów cieszą się aktualnie coraz większą popularnością zarówno wśród ustawodawców krajowych, instytucji i organów państwowych oraz międzynarodowych (m.in. Unia Europejska, Rada Europy, Komisja Narodów Zjednoczonych ds. Międzynarodowego Prawa Handlowego UNCITRAL) jak i w życiu społecznym.

---

⁴⁷ Tamże.

⁴⁸ Por. T.Hall, *Poza Kulturą*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2001, s. 17.

⁴⁹ Por. M. Deutsch, *The Resolution of Conflict: Constructive and Destructive Processes*, New Haven and London 1973, s. 10.

Mediacja (fr. *mediation*, łac. *mediare* tj. pośredniczyć w sporze, łac. *medius* tj. środkowy; bezstronny⁵⁰) jest najbardziej popularną metodą alternatywnego rozwiązywania sporów. Jest to alternatywa w stosunku do procesu sądowego. Stosuje się ją w sporach wynikłych między osobami fizycznymi – zarówno tych będących skutkiem czynu karalnego, przestępstwa, zdarzeń o charakterze cywilnym, gospodarczym, rodzinnym czy wynikającym ze stosunku pracy⁵¹.

Praktyka mediacji rodzinnych, w tym także małżeńskich, jako sformalizowana metoda rozwiązywania sporów jest stosunkowo *novum*. Pomimo rosnącej popularności mediacji w sektorach: gospodarczym, administracyjnym czy karnym, mediacje rodzinne są nadal mało znane i relatywnie rzadko praktykowane. Jednocześnie w sporach rodzinnych widać konieczność poszukiwania nowych rozwiązań lub modyfikowania już istniejących⁵², a formy ADR są do tego doskonałym narzędziem.

Istnieje wiele definicji mediacji, wszystkie jednak oparte są na tych samych filarach.

W komentarzu do Kodeksu Postępowania Cywilnego czytamy, iż „mediacja stanowi alternatywny sposób rozstrzygania spraw cywilnych w stosunku do sądowego sposobu ich rozstrzygania, a jej istota polega na tym, że mediator jako osoba postronna pomaga (pośredniczy) stronom w rozwiązaniu ich sporu”⁵³.

W Rekomendacji Rady Europy mediacja określana jest jako: „proces, w którym strona trzecia, niezaangażowana w sprawy będące przedmiotem konfliktu, ułatwia dyskusję między stronami, pomagając im rozwiązać problemy i dojść do porozumienia”⁵⁴. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/52/WE wskazuje, iż mediacja to „zorganizowane postępowanie o dobrowolnym charakterze, bez względu na jego nazwę lub określenie, w którym przynajmniej dwie strony sporu próbują same osiągnąć porozumienie w celu rozwiązania ich sporu, korzystając z pomocy mediatora. Postępowanie takie może zostać zainicjowane przez strony albo może je zaproponować lub zarządzić sąd lub nakazać prawo państwa członkowskiego”⁵⁵.

---

⁵⁰ W. Kopaliński, *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych z almanachem*, Warszawa 2021, s. 402.

⁵¹ A. Cimarno, *Mediacja Jako Sposób Rozwiązywania Konfliktów (Nowe Ujęcie Instytucji Mediacji w Ustawie z 27 Września 2013 r. o Zmianie Ustawy Kodeks Postępowania Karnego oraz Niektórych Innych Ustaw)*, „Przegląd Prawniczy ELSA Poland Zeszyt” 2 (2014), s. 135-146.

⁵² Por. S. Zalewska, *Dialog w mediacji małżeńskiej i rodzinnej*, http://www.sabinazalewska.pl/wp-content/uploads/2013/09/06-APS_2008.pdf (14.03.2022), s. 2.

⁵³ A. Zieliński, K. Flaga-Wieruszyńska, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2019.

⁵⁴ Rekomendacja nr R (98) 1 Komitetu Ministrów Rady Europy dla państw członkowskich na temat mediacji rodzinnej oraz Memorandum Wyjaśniające.

⁵⁵ *Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/52/WE*, art. 3.

M. Bobrowicz definiuje mediację jako: „proces, w którym niezależna osoba trzecia pomaga stronom konfliktu rozwiązać spór”⁵⁶. Polskie Ministerstwo Sprawiedliwości na swojej stronie internetowej podaje, iż jest to: „sposób na wypracowanie satysfakcjonującego strony rozwiązania sporu na drodze dobrowolnych i poufnych rozmów”⁵⁷. Oxford Advanced Learners’s Dictionary wskazuje, że mediacja jest „próbą zakończenia nieporozumienia pomiędzy dwojgiem lub większą liczbą osób lub grup poprzez podjęcie rozmowy i poszukiwania rozwiązania, na które wszyscy mogą się zgodzić”⁵⁸.

Według R. Morek „mediacja jest sposobem poszukiwania rozwiązania na drodze pojednawczej w sytuacji, gdy między stronami zarysowała się różnica zdań lub wręcz doszło do sporu na tle łączącego je stosunku”⁵⁹. A. Grójska, prezentując mediacje *stricte* rodzinną wskazuje, iż jest to „procedura rozwiązywania konfliktu, w której bezstronna i neutralna osoba trzecia towarzyszy członkom rodziny w procesie uzgodnień, pomagając w zdefiniowaniu kwestii spornych, określeniu potrzeb i interesów stron oraz, o ile taka jest ich wola, wypracowaniu wzajemnie satysfakcjonującego oraz świadomego kompromisu”⁶⁰. Przytoczone powyżej definicje tworzą pewien wspólny i spójny zarys mediacji wyraźnie podkreślając jej kwintesencję. Żadna z definicji nie przybliży nam jednak w pełni sensu całego procesu⁶¹.

Zgodnie z definicją Społecznej Rady ds. Alternatywnych Metod Rozwiązywania Konfliktów i Sporów, mediacja jest dobrowolnym i poufnym procesem, podczas którego wykwalifikowana, bezstronna i niezależna osoba, za obopólną zgodą stron, pomaga zainteresowanym poradzić sobie z konfliktem⁶².

Mediacje określa się jako całokształt podejmowanych działań skoncentrowanym na pośredniczeniu pomiędzy skonfliktowanymi stronami. Są to działania o charakterze rozjemczym, polubownym, konsensualnym, ugodowym i pojednawczym⁶³. Proces mediacji w swoim założeniu ma być pośredniczeniem między spierającymi się jednostkami, które ułatwi a nawet doprowadzi do rozwiązania istniejącego sporu poprzez nakierowanie stron

---

⁵⁶ M. Bobrowicz, *Mediacje gospodarcze – jak mediować i przekonywać*, Warszawa 2004, s. 14.

⁵⁷ *Czym jest mediacja?*, <https://www.gov.pl/web/sprawiedliwosc/mediacje>, (dostęp: 14.03.2022).

⁵⁸ Hasło: *Mediacja*, Oxford Advanced Learners’s Dictionary, www.oxfordlearnersdictionaries.com (dostęp: 14.03.2022).

⁵⁹ R. Morek, *Mediacja i arbitraż. Komentarz*, Warszawa 2014, s. 31.

⁶⁰ A. Grójska, *Mediacje rodzinne*, dz. cyt., s. 31.

⁶¹ Por. M. J. Zajączkowska, *Mediacja-nowoczesny środek na kryzys rodzinny. Historia-kultura-globalizacji*, Wrocław 2013, t. III, s. 5.

⁶² Por. M. Kaźmierczak, *Mediacja rodzinna praktyczny poradnik*, Warszawa 2015, s. 13.

⁶³ Por. K. Płeska, J. Czapska, M. Araszkiewicz, M. Pękala, *Mediacja...*, dz. cyt., s. 53.

na obopólnie akceptowalne warunki rozwiązania konflikt. Mediacja jako formalna metoda rozwiązywania sporów to dziedzina stosunkowo nowa, zyskująca jednak popularność z uwagi na swoje konstytutywne cechy. Do jej elementów kluczowych zaliczamy: dobrowolność, bezstronność, neutralność, poufność, charakter pojednawczy, realny wpływ stron na kształtowanie się procesu, optymalizacja czasu, niższe koszty⁶⁴.

Zgodnie z powyższym, praktykę mediacji rozumie się jako dobrowolną, niejawną drogą do rozstrzygnięcia konfliktu. Cały jej przebieg ma miejsce poza salą sądową, a jej głównym narzędziem jest bezstronna osoba trzecia - mediator. W odróżnieniu od procesu sądowego strony stają do negocjacji wychodząc nie z pozycji przeciwników, a różnorodnych partnerów. Partnerów, w których wspólnym interesie jest osiągnięcie porozumienia w rozważanej sprawie⁶⁵.

Dobrowolność to podstawowy komponent postępowania mediacyjnego. Wynikająca z decyzji podjęcia tej formy rozwiązania sporu dobra wola stron jest faktorem niezbędnym. W literaturze często określa się mediację arbitrażem umownym (*contractual arbitration*), przeciwstawiając go arbitrażowi właściwemu (*jurisdictional arbitration*). Realne oddziaływanie stron na przebieg procesu znajduje odzwierciedlenie w ich wpływie zarówno na procedurę jak i normy materialnoprawne⁶⁶.

Zasada poufności jest ściśle związana z poczuciem bezpieczeństwa i swobodą wyrażania przez strony przystępujące do postępowania mediacyjnego. Często aspekt ten jest oceniany jako najważniejszy element postępowania mediacyjnego. Mówią o nim wprost m.in. postulaty *Zielonej Księgi o alternatywnych metodach rozwiązywania sporów w sprawach cywilnych i handlowych* (*Green paper on alternative dispute resolution in civil and commercial law*)⁶⁷, które wskazują na to, jak ważna jest poufność mediacji i w jaki sposób należy ją regulować.

Należy pamiętać, że szeroko rozumiana zasada poufności, odnosi się nie tylko do stron oraz mediatora, ale także do działalności ewentualnego ośrodka mediacyjnego,

---

⁶⁴ Tamże.

⁶⁵ Tamże.

⁶⁶ Por. B. Czarniecka-Działuk, D. Wójcik, *Mediacja w sprawach nieletnich w świetle teorii i badań*, Warszawa 2011.

⁶⁷ European Commission, *Green paper on alternative dispute resolution in civil and commercial law* (2019), <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/61c3379d-bc12-431f-a051-d82fefc20a04> (dostęp: 15.03.2022).

w którym postępowanie się odbywa. Tajemnicą bowiem objęta powinna być także dokumentacja związana z konkretną sprawą⁶⁸. Poczucie bezpieczeństwa wpływające z tej zasady pozwala stronom na otwarcie się i klarowne definiowanie swoich postulatów.

Pojednawczy charakter (*non adversary*) mediacji stanowi jej istotę. Oczekiwanym rezultatem zwieńczającym tę formę ADR jest wypracowanie sytuacji „win-win”. Porozumienia, które będzie satysfakcjonujące dla obu stron konfliktu. Optymalizacja czasu i stosunkowo szybki przebieg mediacji to wynik maksymalnego odformalizowania tej formy ADR. Ścisłe określona procedura nie jest wymagana, ponieważ powodzenie mediacji zależy od indywidualnego podejścia do konkretnych osób i spraw.

Kolejnym atutem mediacji są jej niskie koszty, również związane z jej odformalizowaniem. Łączy się to z solidarnym obciążeniem kosztami obu stron. Warto zwrócić uwagę także na zindywidualizowany kontakt oraz elastyczność w wyznaczaniu miejsca i terminu jako walory przemawiające za podjęciem się mediacji⁶⁹.

John Braithwaite wskazuje, iż mediacja bazuje na zasadach paradygmatu sprawiedliwości naprawczej (*restorative justice*). Jest to proces, w którym strony konfliktu spotykają się w celu wspólnego rozwiązania sprawy⁷⁰. W efekcie ma zostać przywrócona równowaga w relacjach między stronami, dzięki czemu doświadczą one poczucia sprawiedliwości⁷¹. Niewątpliwie zważając na komunikacyjny wymiar mediacji, jej pośrednim celem i efektem jest poprawa relacji między stronami. Nie jest to priorytetowe zadanie postępowania mediacyjnego, jednak praktyka mediacyjna jednoznacznie dowodzi, że częstokroć relacje między stronami ulegają korzystnym zmianom⁷².

W procesie mediacyjnym mówimy także o wentylacji emocji. Pozwala ona na otwarte zaprezentowanie subiektywnych odczuć każdej ze stron względem sytuacji. Daje to nie tylko możliwość odreagowania (osiągnięcie satysfakcji psychologicznej) i pozbycia się części negatywnych uczuć, ale także zaspokojenia potrzeby bycia wysłuchanym. Poprawienie relacji, złagodzenie występujących między stronami napięć, pozwala na wypracowanie optymalnych rozwiązań⁷³. Mediacje kategoryzowane mogą być na podstawie

---

⁶⁸ Por. K. Pleszka, J. Czapska, M. Araszkiewicz, M. Pękala, *Mediacja...* dz. cyt., s. 323.

⁶⁹ A. Gójska, *Mediacje rodzinne*, dz. cyt., s. 35.

⁷⁰ Por. B. Czarnecka-Działuk, D. Wójcik, *Mediacja w sprawach nieletnich...* dz. cyt., s. 98.

⁷¹ Por. A. Muszyńska, *Naprawienie szkody wyrządzonej przestępstwem*, Warszawa 2010.

⁷² Por. A. Lewicka-Zelent, *Paradygmat sprawiedliwości naprawczej resocjalizacji nieletnich*, <https://academica.edu.pl/reading/readMeta?cid=87116438&uid=88378980> (dostęp 15.03.2022).

⁷³ Por. A. Dragon, *Mediacja w świetle symbolicznego Interakcjonizmu*, „Dyskursy Młodych Andragogów”, 15 (2014), s. 150.

wielu faktorów, m.in.: przedmiotu i charakteru sporu, miejsce zamieszkania stron, podstawę prowadzenia mediacji, dobrowolność mediacji, rolę mediatora w mediacji, cele mediacji⁷⁴.

Z uwagi na przedmiot sporu wyszczególniamy mediacje: cywilne, rodzinne, gospodarcze, karne, w sprawach nieletnich, wynikające ze stosunku pracy, administracyjne, skarbowe, ubezpieczeniowych. Nie jest to jednak katalog zamknięty. Z uwagi na przedmiot konfliktu można wymieniać ich tyle, jak dużo istnieje potencjalnych płaszczyzn sporu, które można zakończyć poprzez zawarcie ugody. Miejsce zamieszkania wskazuje nam na dwa rodzaje mediacji: transgraniczne oraz krajowe. O krajowych mówimy w sytuacji, gdy obie strony mieszkają/mają siedzibę na terenie tego samego kraju. Transgraniczność wskazuje na mediacje stron zamieszkujących/mających siedzibę w różnych krajach.

Podstawa prowadzenia sporu dzieli mediacje na: konwencjonalną – inicjowaną przez strony (mediacja umowna/pozasądowa) oraz inicjowaną przez sąd (mediacja sądowa)⁷⁵. Jest to podział wynikający z art. 1831 § 2 k.p.c.⁷⁶. Zgodnie z kryterium dobrowolności możemy wymienić mediacje: dobrowolne (prywatne) oraz obligatoryjne (*mandatory mediation*). Pierwsze zależne są jedynie od woli stron, natomiast drugie wynikają z decyzji sądu⁷⁷. W polskim prawie *de lege lata* nie występują mediacje obowiązkowe, co wynika z art. 1831 §1 k.p.c. Mediacje obligatoryjne mają charakter *quasi*-obowiązkowy, ponieważ strony nie muszą uczestniczyć w mediacji, a jedynie w poprzedzającym ją spotkaniu informacyjnym⁷⁸.

Zgodnie z kryterium roli mediatora, wyróżniamy mediację: facylitatywną oraz ewaluatywną⁷⁹. Mediacja facylitatywną jest mediacją proceduralną, zakładającą jak najmniejszą interwencję mediatora w spór. Nie może on ingerować w treść ugody, nawet jeżeli pomiędzy stronami pojawi się asymetria. Z kolei mediacja ewaluatywna nazywana również merytoryczną, daje możliwość interwencji w postaci wydawania opinii co do słabych i mocnych stron sporu, własnego doradztwa czy sugerujących odpowiedzi pytań.

---

⁷⁴ Por. E. Gmurzyńska, *Rodzaje mediacji*, Mediacja, Warszawa, 2009.

⁷⁵ Tamże.

⁷⁶ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. - Kodeks postępowania cywilnego, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19640430296>, (dostęp: 15.03.2022).

⁷⁷ Por. S. Pieckowski, *Mediacja gospodarcza*, Warszawa, 2015.

⁷⁸ Por. E. Gmurzyńska, *Rodzaje mediacji...* dz. cyt., s.

⁷⁹ Por. L. Riskin, *Understanding Mediators' Orientations, Strategies and Techniques: A Grid For the Perplexed*, "Harvard Negotiation Law Review", 1 (1996), s. 32.

Mediacja ewaluatywna spotyka się z liczną krytyką, z uwagi na możliwość faworyzowania przez mediatora jednej ze stron konfliktu⁸⁰.

Cel stanowi ostatnie kryterium mediacji. Wyróżniamy mediację transformatywną oraz rozwiązującą spór. Pierwsza z nich oparta jest na walorze edukacyjnym i zakłada ciągłość relacji stron w przyszłości. Druga natomiast bazuje jedynie na omawianych interesach i oczekiwaniach stron, a jej nadrzędnym celem jest rozwiązanie aktualnego sporu⁸¹.

Osoba mediująca stanowi kluczowy faktor skutecznego procesu mediacji. Głównym zadaniem mediatora jest moderowanie rozmowy i zarządzanie konfliktem w sposób ułatwiający zrozumienie perspektywy drugiej strony oraz usprawniający rozwiązanie sporu. Całość procesu mediacji, jego przebieg i elementy towarzyszące leżą w gestii mediatora. Odpowiedzialny jest on za: organizację spotkań w oparciu o obowiązujące przepisy prawne, kulturę spotkań, przestrzeganie zasad mediacji, moderowanie dyskusji oraz troskę o respektowanie zasad, troska o wyczerpanie kwestii merytorycznych sporu.

Zgodnie z wytycznymi profesjonalny mediator powinien kierować się następującymi zasadami: akceptowalnością, dobrowolnością, neutralnością, bezstronnością oraz poufnością. Istotnymi są także cechy osobowościowe, które powinny wynikać z powyższych zasad. Są to m.in.: niedyrektywność - umiejętność nienarzucania swojej wizji rozwiązania konfliktu; autokontrola - umiejętność nieokazywania własnych preferencji, prywatnych sympatii i opinii dotyczących sprawy; otwartość – umiejętność budowania relacji i stwarzanie poczucia bezpieczeństwa; elastyczność/ kreatywność – w moderowania mediacji, dobieraniu preferowanych kanałów komunikacji stron⁸².

Mediator zobowiązuje się prowadzić mediację zgodnie z fundamentalnymi zasadami, których celem jest ochrona dobra obu stron konfliktu w procedurze mediacyjnej. Mowa tutaj o dobrowolności, bezstronności, neutralności. Ponadto omawiając rolę mediatora należy podkreślić element akceptowalności. Osoba pełniąca rolę mediatora musi zostać zaakceptowana przez obie strony konfliktu.

---

⁸⁰ Por. J. Plis, *Rodzaje mediacji. Zarys metodyki pracy mediatora w sprawach cywilnych*, Warszawa, 2014.

⁸¹ Tamże.

⁸² Por. M. Kaźmierczyk, *Wywiad z mediatorem*, <http://www.pracowniadialogu.org/> (dostęp: 15.03.2022).

Bezstronność i neutralność mediatora w zakresie rozwiązań ma ogromne znaczenie, ponieważ jej celem jest umożliwienie stronom poczucia autonomii, zrozumienia i posiadania realnego wpływu na przebieg sporu⁸³. W mediacji dąży się do osiągnięcia porozumienia między stronami, a w gestii mediatora jest dołożenie wszelkich starań, aby ułatwić osiągnięcie tego wyniku. Zadaniem mediatora nie jest doradzanie ani sugerowanie tego, co uważa za słuszne. Ma on troszczyć się o podejmowanie dyskusji dotyczącej przedmiotu sporu, koordynować dialog nt. trudnych dla stron kwestii oraz uprzednio je identyfikować.

Mediator ma towarzyszyć stronom podczas różnych etapów procesu w taki sposób, aby ułatwić porozumienie. Nie narzuca ani nie sugeruje rozwiązań. Mediacja ze swej natury daje stronom sporu możliwość praktykowania właściwego dialogu, rozpoznania swoich potrzeb i emocji oraz otwartej dyskusji o nich w przyszłości. Samą mediację można określić jako tworzenie warunków do konstruktywnego dialogu. Jej celem jest umożliwienie stronom sporu - niebędącym w stanie rozwiązać konfliktu bez pomocy specjalisty – osiągnięcia porozumienia.

Mediacja nie ogranicza się jednak jedynie do fachowego, wieloaspektowego oraz bezstronnego pośrednictwa między oponentami. Cechuje się również koordynacją działań między stronami. Koordynacja ta ma na celu takie ukierunkowanie zwaśnionych jednostek, aby dążyły do wspólnej kooperacji. Cel ten osiąga się m.in. obrazując straty oraz problemy wynikające z konfliktu, oraz prezentując szanse i możliwości wypływające z kooperacji⁸⁴.

1.3. Prawne ukonstytuowanie mediacji

Mediacja jest pozasądową metodą rozwiązywania sporów, która posiada konkretne uregulowania prawne. Naturalną domeną zastosowania tej formy ADR obok stosunków gospodarczych są stosunki cywilne. Dlatego główne motywy towarzyszące zainteresowaniu prawodawców dotyczą właśnie tej sfery. Fundamentalne zasady prawa prywatnego - autonomia woli, swoboda umów, brak podporządkowania i równorzędność stron stosunku prawnego – oddają pełny charakter mediacji.

---

⁸³ Por. L. Larsson, *Porozumienie bez przemocy w mediacjach. Jak być trzecią stroną w konflikcie*, Warszawa 2017.

⁸⁴ Por. A. Kalisz, A. Zienkiewicz, *Mediacja sądowa i pozasądowa*, Warszawa 2014, s. 13–14.

Kluczową rolę w temacie regulacji prawnych mediacji odegrały prace instytucji międzynarodowych oraz ponadnarodowych⁸⁵. Wśród nich wymieniamy: Rekomendację Komitetu Ministrów Rady Europy Rec (2002) 10 z 18 września 2002 r. o mediacji w sprawach cywilnych (*Recommandation Rec (2002)10 du Comité des Ministres aux Etats membres sur la médiation en matière civile*)⁸⁶, Ustawę Wzorcową z 2002 r. o Międzynarodowej Koncylacji Handlowej (*Loi type de la CNUDCI sur la conciliation commerciale internationale*) przyjętą przez Komisję Międzynarodowego Prawa Handlowego ONZ (*United Nations Commission on International Trade Law, tj. UNCITRAL*)⁸⁷, Dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/52/EC z dnia 21 maja 2008 r. w sprawie niektórych aspektów mediacji w sprawach cywilnych i handlowych (fr. *Directive 2008/52/CE du Parlement européen et du Conseil du 21 mai 2008 sur certains aspects de la médiation en matière civile et commerciale*).

Komitet Ministrów Rady Europy w dniu 21 stycznia 1998 roku przyjął Rekomendację nr R(98)1, wskazującą na konieczność promowania i popularyzacji mediacji rodzinnych. Rekomendacja ta zawiera istotne wskazania – nie tylko w optyce niniejszej pracy. Mowa tutaj o podkreśleniu skomplikowanego charakteru sporów rodzinnych z uwagi na umiędzynarodowienie relacji rodzinnych (spory transgraniczne). W związku z tym wskazuje się mediację jako właściwą procedurę umożliwiającą partnerom/małżonkom rozstrzygnięcie powstających pomiędzy nimi sporów⁸⁸.

W Polsce znaczenie mediacji w dwunarodowościowych sporach rodzinnych wyraźnie podkreślone zostało w 2007 roku w ramach polsko-niemieckiego projektu mediacji transgranicznych. Specjaliści ds. mediacji (mediatorzy, sędziowie, etc.) opowiedzieli się wówczas za istotą współpracy sędziowskiej i rozbudową sieci czynnych mediatorów w polsko-niemieckich sporach rodzinnych, czego efektem były tzw. „Deklaracja Wroclawska” (2007 r.) oraz „Deklaracja Viadrina” (2008 r.)⁸⁹.

W Zielonej Księdze Komisji Państw Europejskich upatruje się w alternatywnych metodach rozwiązywania sporów drogi do znacznej poprawy dostępu do sprawiedliwości, podkreślając, iż mediacja jest priorytetem. Znaczącą rolę mediacji w rozwiązywaniu

---

⁸⁵ Por. M. Asłanowicz, *UNCITRAL – regulamin i ustawa modelowa*, „Studia Prawnicze”, 1 (193) (2013), s. 8-33.

⁸⁶ Tekst rekomendacji dostępny na stronie internetowej Rady Europy: www.coe.int.

⁸⁷ Por. T. Szurski, *Ustawa wzorcowa UNCITRAL w sprawie międzynarodowego rozjemstwa handlowego (postępowania pojednawczych)*, „Radca Prawny”, 1(2003), s. 96.

⁸⁸ Tekst rekomendacji dostępny na stronie internetowej Rady Europy: www.coe.int.

⁸⁹ Por. *Deklaracja Wroclawska dotycząca Dwunarodowościowych Mediacji Rodzinnych*, <http://www.ba-fm-mediation.de/international/polski/> (dostęp 14.03.2022).

sporów rodzinnych uznano m.in. w systemach prawnych Skandynawii, Wielkiej Brytanii, Niemiec czy Francji⁹⁰. Badania wskazują na wysoki współczynnik zawieranych porozumień (na poziomie 50–80%), trwałość uzgodnień, lepsze zrozumienie przez członków rodziny uwarunkowań decyzji, znacznie bardziej staranną analizę potrzebnych informacji, indywidualne podejście do ugody, adekwatność do sytuacji konkretnej rodziny, a przede wszystkim istotną poprawę sytuacji dziecka wobec rozvodu rodziców⁹¹.

Na kanwie prawa polskiego mediacja została uregulowana przez Kodeks Postępowania Cywilnego (dalej: k.p.c.)⁹². Mediacja może zostać przeprowadzona w każdej sprawie, w której w oparciu o obowiązujące przepisy, możliwe jest zawarcie ugody. Jest ona prowadzona na podstawie umowy o mediację albo postanowienia sądu kierującego strony do mediacji, co wynika z art. 1831 § 1 ustawy z 17 listopada 1964 r. k.p.c. Żadna ze stron nie może zostać zmuszona do udziału w mediacji, nawet w sytuacji wydania wcześniejszej zgody i podpisaniu umowy o mediację. Zgoda na przeprowadzenie mediacji może zostać wycofana w każdym momencie, również po rozpoczęciu postępowania mediacyjnego.

Kodeks postępowania cywilnego nie reguluje przebiegu procesu, gdyż to w gestii mediatora leży dobór formy i metod zmierzających do rozwiązania sytuacji spornej, wypracowania propozycji ugodowych, lub na zgodny wniosek stron, wskazanie (niewiążącego stron) sposobu rozwiązania konfliktu (art. 183³a k.p.c.). Istotą postępowania mediacyjnego jest więc dobrowolność oraz brak formalizmu, dający znacznie większą swobodę w prezentowaniu stanowisk oraz oczekiwań, w kontraście do sformalizowanego postępowania sądowego.

W dalszej kolejności k.p.c. wskazuje na omówioną powyżej poufność postępowania mediacyjnego, jak i na jego niejawnosć. Wszystkie strony (mediator oraz strony sporu) zobowiązane są do zachowania w tajemnicy informacji wyjawionych podczas procesu mediacji. Co więcej, bezskutecznym jest powoływanie się w toku postępowania sądowego na propozycje ugodowe lub inne oświadczenia składane podczas postępowania mediacyjnego, które - w wypadku wyjawienia – nie zostaną wzięte pod uwagę przez sąd (art. 183⁴ § 1 i 2 k.p.c.).

---

⁹⁰ Por. A. Gójska, *Mediacja w sprawach rodzinnych, Stan prawny na 1 września 2011*, Warszawa 2011, s. 4.

⁹¹ Tamże.

⁹² *Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego* (Dz.U. 1964 nr 43 poz. 296), <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19640430296> (dostęp 14.03.2022).

Mediacja musi zostać opatrzona protokołem, niezależnie od jej przebiegu. W przypadku zawarcia ugody między stronami, ugoda wraz z jej warunkami zamieszczona zostaje w treści protokołu lub jako jego załącznik. W celu jej zatwierdzenia strony muszą wystąpić do sądu z wnioskiem o jej zatwierdzenie. Sądem właściwym do zatwierdzenia ugody jest sąd właściwy do rozpoznania sprawy lub sąd rozpoznający sprawę (tj. sąd, który wydał postanowienie o skierowaniu do postępowania mediacyjnego). W momencie, gdy możliwe jest wykonanie ugody w drodze egzekucji, sąd wraz z zatwierdzeniem ugody nadaje jej klauzulę wykonalności. Ugoda zawarta przed mediatorem w momencie jej zawarcia uzyskuje moc prawną tożsamą z ugodą zawartą przed sądem.

Rozwiązanie konfliktu występującego między stronami może wejść na tory mediacji na podstawie zawartej umowy, postanowienia sądu albo wyrażenie przez stronę zgody na mediację, po wcześniejszym złożeniu wniosku przez drugą stronę sporu, co wynika z art. 183(1) § 2 k.p.c.⁹³.

Postępowanie mediacyjnie prowadzone na podstawie umowy dotyczy osób, które dobrowolnie wybrały mediację – decydując się na spisanie umowy. Ustawodawca mocno odformalizował ten proces. Możliwym jest zawarcie umowy z pominięciem rygorów dotyczących formy. Umowa może zostać zawarta z zachowaniem formy pisemnej, jak również w sposób dorozumiany. Art. 183¹ § 3 k.p.c. wyraźnie określa jednak warunki jakie rzeczona umowa powinna spełniać. Określić należy przedmiot mediacji, osobę mediatora lub sposób jego wyboru⁹⁴. Umowa ta może określać również czas trwania mediacji⁹⁵. Najczęściej nie jest możliwym precyzyjne określenie długości trwania postępowania mediacyjnego, dlatego też element ten – jeżeli uwzględniony - będzie miał charakter dyscyplinujący⁹⁶.

Etapem następującym po zawarciu umowy o mediację jest sporządzenie wniosku o przeprowadzenie mediacji (art. 183 k.p.c. w zw. z art. 183⁶ § 1 k.p.c.), który musi zostać sporządzony na piśmie i podpisany przynajmniej przed jednostką wnoszącą pismo⁹⁷. We wniosku należy uwzględnić: oznaczenie stron, określone żądania stron oraz okoliczności uzasadniające. Do wniosku należy dołączyć załączniki wraz z umową, jeżeli została

---

⁹³ Por. *Art. 183(1) § 2*, Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. - Kodeks postępowania cywilnego, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19640430296>, (dostęp: 18.03.2022).

⁹⁴ Por. *Art. 183(1) § 3*, Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. - Kodeks postępowania cywilnego, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19640430296>, (dostęp: 18.03.2022).

⁹⁵ Por. R. Cebula, *Mediacja w Polskim Prawie Cywilnym*, Warszawa 2012, s. 8.

⁹⁶ Tamże.

⁹⁷ Por. *Art. 183; Art. 183(6) § 1*, Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. - Kodeks postępowania cywilnego, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19640430296>, (dostęp: 18.03.2022).

sporządzona na piśmie. Jeżeli tylko jedna ze stron podpisała wniosek koniecznym jest załączenie dowodu doręczenia odpisu wniosku stronie, która go nie podpisała. Zachowanie w/w warunków istotne jest szczególnie z perspektywy mediatora, który na tym etapie zapoznaje się zarówno z przedmiotem sporu jak i jego podmiotami⁹⁸.

Po zaznajomieniu się z problematyką i faktami dotyczącymi sprawy, mediator może w terminie 7 dni od daty doręczenia wniosku, podjąć decyzję o odmowie przeprowadzenia procesu mediacyjnego. W przypadku gdy wskazana osoba nie jest stałym mediatorem możliwa jest – bez konkretnych i znaczących powodów – odmowa prowadzenia mediacji, a argumenty nie zostaną poddane żadnej ocenie⁹⁹.

Jeżeli jednak wniosek skierowany został do mediatora stałego, podstawą takiej decyzji mogą być jedynie ważne powody wynikające z powiązań rodzinnych z jedną ze stron, jak również inne okoliczności mogące rodzić wątpliwości w kwestii bezstronności mediatora (art. 183⁶ § 2 pkt 1 w zw. z art. 183² § 4 k.p.c.).

Mediator nie jest jedyną osobą decydującą o jego uczestnictwie w mediacji. Strona również może nie wyrazić zgody na wskazanego we wniosku o mediację – przez drugą stronę – mediatora. Teoretycznie przewidziany jest tygodniowy termin do złożenia takiego oświadczenia, który biegnie od daty doręczenia odpisu wniosku. Praktycznie jednak (z uwagi na fakt, iż fundamentalną cechą mediacji jest dobrowolność) przekroczenie tego terminu nie ma wpływu na skuteczność oświadczenia¹⁰⁰.

Należy podkreślić, iż umowa o mediację może zostać zawarta w sposób dorozumiany. W sytuacji doręczenia przez jedną ze stron mediatorowi wniosku – z uwzględnieniem wyżej przedstawionych wymogów formalnych – przystąpienie drugiej strony do mediacji będzie świadczyło o zawarciu umowy (art. 183¹ § 2 k.p.c. w zw. z art. 183⁶ § 1 k.p.c.).

Postępowanie mediacyjnie wszczęte na podstawie postanowienia sądu bazuje na pozwie lub wniosku wraz załącznikami. Sąd na ich podstawie dokonuje oceny czy sprawa kwalifikuje się do mediacji (art. 183⁸ § 1 k.p.c.). Jeżeli zgromadzone dotychczas materiały dołączone do pozwu lub wniosku nie pozwalają na ostateczne rozstrzygnięcie dot. skierowania sprawy do mediacji, sąd wyznacza pierwszą rozprawę. W jej trakcie dokonuje właściwej oceny stron oraz przedmiotu sporu. Jeżeli zasadnym w jego optyce jest

---

⁹⁸ Por. R. Cebula, *Mediacja...*, dz. cyt., s. 8.

⁹⁹ Por. *Art. 183(6) § 2 pkt 1; Art. 183(2) § 4*, Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. - Kodeks postępowania cywilnego, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19640430296>, (dostęp: 18.03.2022).

¹⁰⁰ Por. R. R. Cebula, *Mediacja...*, dz. cyt., s. 9.

skierowanie stron na mediację, wówczas wydaje postanowienie dotyczące skierowania sprawy na tory ADR. Jest to możliwe jedynie do momentu zamknięcia pierwszej rozprawy.

W późniejszym czasie wyłącznie strony mogą zdecydowanie o skierowaniu sprawy na mediację. Wyjątek stanowią sprawy o rozwód oraz separację (art. 445² k.p.c.) oraz o inne sprawy rodzinne (art. 570² k.p.c.). W ich toku sąd może na każdym etapie skierować strony na mediację w celu polubownego rozwiązania kwestii spornych dotyczących m.in. alimentów, sposobów sprawowania władzy rodzicielskiej czy kontaktów z dzieckiem. W sytuacji, w której sąd dostrzega perspektywę na utrzymanie małżeństwa, sprawa może zostać skierowana na mediację nawet w przypadku zawieszonoego wcześniej postępowania (art. 436 § 1 k.p.c.).

Jedynym scenariuszem, w którym sąd jest zobowiązany do skierowania stron do mediacji jest sytuacja, w której strony przed wszczęciem postępowania sądowego zawarły umowę o mediację, do której nie doszło, a pozwany podniósł zarzut z tego tytułu przed wdnaniem się w spór (art. 200² k.p.c.)¹⁰¹.

Kierując sprawę na mediację sąd wydaje stosowne postanowienie, w którym określa się: osobę mediatora (art. 183⁹ k.p.c.), jak i czas trwania mediacji (art. 183¹⁰ § 1 k.p.c.). Jeżeli wybrana przez sąd osoba nie zostanie zaakceptowana przez obie strony sporu, wówczas strony wspólnie dokonają wyboru nowej osoby (art. 183⁹ k.p.c.), albo sąd wybiera mediatora ponownie.

Jeżeli żadna ze stron nie wyraża zgody na przeprowadzenie mediacji, strony zobligowane są do złożenia stosownego oświadczenia w terminie tygodnia od dnia doręczenia odpisu postanowienia lub o dnia jego ogłoszenia (art. 183⁸ 3 k.p.c.). Wówczas spór przybiera charakter podstawowy. W momencie wydania postanowienia o skierowaniu stron na mediację postępowanie nie zostaje zawieszono. Sąd odracza rozprawę z terminem z urzędu¹⁰².

1.4. Metody i przebieg prowadzenia mediacji małżeńskich

Mierząc się z konfliktem można poszukiwać i skorzystać z wielu rozwiązań. Mediacja jest rozwiązaniem optymalnym, jeżeli strony chcą zakończyć spór jednocześnie będąc otwartym na interesy drugiej osoby. Mediacja umożliwia zmianę optyki zwaśnionym jed-

---

¹⁰¹ Tamże, s. 10.

¹⁰² Tamże, s. 11.

nostkom. Praktyka mediacyjna pokazuje, iż w sytuacjach pozornie niemożliwych do rozwiązania konsensus jest osiągalny. Dlaczego jednak strony konfliktu decydują się na tę formę ADR jeszcze przed dostrzeżeniem perspektywy pojednania?

Pierwszym czynnikiem skłaniającym do wybrania tej pozasądowej formy rozwiązywania konfliktu są koszty. Mediacja umożliwia ich zniwelowanie. Motywem skłaniającym do podjęcia mediacji może być oszczędność nie tylko kosztów, ale także zasobów i czasu. Stąd też kolejny argument przemawiający za podjęciem mediacji - optymalizacja czasu rozwiązania sporu. Niejednokrotnie kluczowym elementem jest posiadanie wpływu (przez strony sporu) na efekt końcowy wypracowanego porozumienia. Poczucie sprawczości i kontroli podczas wypracowywania rozwiązania jest dla zainteresowanych często decydującym faktorem¹⁰³. Mediacja nie posiada znamion terapii ani poradnictwa psychologicznego, co jest kolejnym argumentem dla sceptyków tych form wsparcia.

A. Pinkowicz wskazuje, iż „mediacja w stopniu znacznie większym niż pozostałe metody rozwiązywania sporów zapewnia respektowanie autonomii stron. Prawidłowo przebiegający proces mediacji wzbudza w stronach poczucie odpowiedzialności za bieg sprawy. Jest to spowodowane świadomością realnego wpływu na ostateczny kształt porozumienia. Strony zachowują kontrolę nad tym, czy i jak dojdzie do przewyciężenia sporu, unikając jednocześnie ryzyka związanego z nieprzewidywalnością rozstrzygnięcia sądowego”¹⁰⁴ co sprawia, że coraz więcej osób skłania się ku tej metodzie.

Statystyki prezentowane przez Informator Statystyczny Wymiaru Sprawiedliwości wyraźnie pokazują coraz większe zainteresowanie mediacją. Zgodnie z danymi zaprezentowanymi w 2020 roku, wskaźnik mediacji osiągnął rekordowy wynik, tj. 1,3% (tzn. liczba spraw skierowanych do mediacji zwiększyła się ponad dwukrotnie, tj. z 13 370 w roku 2003 do 30 828 w 2019). Ponad dwukrotnie wzrosła także liczba skutecznych mediacji (3 836 w 2013 r., 8 204 w 2019 r.), a wskaźnik skuteczności w 2019 r. wynosił 26,61%. Wskaźnik ugód w sprawach cywilnych wypracowanych podczas mediacji wynosił w 2019 roku rekordowe 34,57%. Warto zauważyć, że przeprowadza się coraz wię-

---

¹⁰³ Por. H. Karaszewska, J. Rajewska de Mezer, E. Silecka-Marek, *Increasing Role of Mediation in Conflict in the Family*, „Studia Edukacyjne” 53 (2019), s. 24.

¹⁰⁴ A. Pinkowicz, *Mediacja w postępowaniu cywilnym jako skuteczna metoda alternatywnego rozwiązywania sporów, z uwzględnieniem mediacji w sprawach rodzinnych i z zakresu prawa pracy, w: Rozwiązywanie sytuacji konfliktowych*, Warszawa 2019, s. 383.

cej spotkań informacyjnych (tj. pierwsze spotkanie mediacyjne, tzw. *Mediation Information and Assessment Meeting* lub “MIAM”); w 2017 r. 1 399 spraw, natomiast w 2019 r. 3 257 spraw)¹⁰⁵.

Rosnąca popularność rozwiązywania konfliktów na drodze mediacji dokumentowa jest na całym świecie. Warto spojrzeć na dane zebrane w Anglii, Walii¹⁰⁶ czy w Wielkiej Brytanii¹⁰⁷. Statystyki prezentowane na stronie rządu Wielkiej Brytanii wskazują 14% wzrost zainteresowania spotkaniami informacyjnymi i oceniającymi (MIAMI) w mediacji rodzinnej na przełomie lat 2018/2019. Liczba spraw rozpoczętych wzrosła o 22%, a sfinalizowanie sprawy wzrosło o 13%¹⁰⁸. Osobom, które uczestniczyły w mediacji, udało się osiągnąć pełne lub częściowe porozumienie w ponad 70% przypadków, przy czym 50% z nich osiągnęło pełną, pisemną ugodę, natomiast pozostałe 20% osiągnęło porozumienie w niektórych kwestiach lub we wszystkich kwestiach, jednak w tych przypadkach nie zdecydowano się na pisemne udokumentowanie warunków¹⁰⁹.

Regularny wzrost zainteresowania mediacją obserwujemy również w Australii. Statystyki wskazują wysoki wskaźnik osiągalności ugody w sprawach rozwiązywanych tą metodą ADR. W roku finansowym 2018-2019 aż 72% spraw zostało rozwiązanych przed rozprawą w drodze mediacji sądowej w Federalnym Sądzie Okręgowym Australii (*Federal Court of Australia*). Dla alternatywnego rozwiązywania spraw rodzinnych funkcjonuje tam Family Dispute Resolution (skrót: FDR, tj. Rozstrzyganie sporów rodzinnych), będący specjalnym programem mediacji, dedykowanym rodzinom w celu osiągnięcia własnych porozumień¹¹⁰.

Literatura przedmiotu dostarcza nam wiele – bardziej lub mniej szczegółowych – modeli procedur mediacyjnych wytyczających reguły jej prowadzenia. N. Doherty i M. Guyler wskazują na następujące 6 podstawowych kroków mediacji: przedstawienie

---

¹⁰⁵ Por. *Mediacje rodzinne w latach 2006-2020*, <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/> (dostęp: 15.03.2022).

¹⁰⁶ Por. *Legal aid statistics England and Wales detailed civil data April to June 2019*, <https://www.gov.uk/government/statistics/legal-aid-statistics-quarterly-april-to-june-2019> (dostęp: 15.03.2022)

¹⁰⁷ Por. *Total annual number of cases of international arbitrations, mediations and adjudications in the United Kingdom (UK) from 2009 to 2019*, <https://www.statista.com/statistics/611403/international-legal-services-activity-in-the-united-kingdom-uk/> (dostęp: 15.03.2022).

¹⁰⁸ Tamże.

¹⁰⁹ Por. *Family Mediation Survey 2019 – Results*, <https://www.familymediationcouncil.org.uk/wp-content/uploads/2020/01/Family-Mediation-Survey-Autumn-2019-Results.pdf> (dostęp 18.03.2022).

¹¹⁰ Por. *An Australian Government Initiative, Family mediation and dispute resolution* <https://www.familyrelationships.gov.au/separation/family-mediation-dispute-resolution> (dostęp: 18.03.2022)

i wprowadzenie podstawowych zasad; wysłuchanie stron i podsumowanie ich wypowiedzi; identyfikacja i omówienie problemów; wzajemne zrozumienie i komunikowanie uczuć; poszukiwanie pomysłów i badanie rozwiązań typu wygrana-wygrana (*win-win*); podpisanie dobrowolnego porozumienia¹¹¹.

Ch. W. Moore rozбивa procedurę prowadzenia mediacji na 12 kroków, do których należą: nawiązanie relacji ze stronami sporu; wybieranie strategii kierującej procesem mediacji; zbieranie oraz analizowanie informacji źródłowych; tworzenie szczegółowego planu mediacji; budowanie zaufania oraz współpracy; rozpoczęcie sesji mediacyjnej; definiowanie przedmiotu sporu oraz ustalenie planu działania; ujawnienie ukrytych interesów stron sporu; tworzenie wariantów porozumienia; ocena wariantów porozumienia; ostateczne negocjacje; doprowadzenie do formalnej ugody¹¹². Autor podkreśla jednak, że etapy te nie zawsze są łatwe do konkretnego zidentyfikowania. Często występują w różnym szyku – gdyż całość zależy od nieprzewidywalnych, indywidualnych sytuacji konkretnych jednostek¹¹³.

E. Gmurzyńska, choć daleka w swoich ocenach od ustrukturyzowania całego procesu, wskazuje najczęściej występujące etapy mediacji, którymi są: rozpoczęcie/otwarcie mediacji; rozmowę między stronami sporu; określenie kwestii do rozwiązania; generowanie propozycji rozwiązania sporu; ocenę możliwości rozwiązania sporu; zawarcie ugody¹¹⁴.

Praktyka pokazuje, że podczas każdej mediacji scenariusz prowadzenia może się zmieniać, a poszczególni mediatorzy wypracowują autorskie procedury, adjustowane na bieżąco do konkretnych sytuacji oraz osób¹¹⁵.

W związku z powyższym, obrazując przebieg postępowania mediacyjnego, należy pamiętać, że to mediator wskazany przez strony sporu lub określony w postanowieniu sądu, odpowiada za przebieg postępowania mediacyjnego (art. 183¹¹ k.p.c.). W jego gestii leży ocena i wybór posiedzenia mediacyjnego lub bezpośrednie kontakty ze stronami bez udziału drugiej strony. Niezależnie od podjętej decyzji mediator niezwłocznie musi ustalić ze stronami konkretne terminy spotkań/posiedzeń mediacyjnych. Mediator zajmuje się także organizacją miejsca spotkań i posiedzeń. W sytuacji, w której zachodzi potrzeba

---

¹¹¹ Por. N. Doherty, M. Guyler, *Mediacja i rozwiązywanie konfliktów w pracy*, Warszawa 2012 s. 42-44.

¹¹² Por. Ch. Moore, *Mediacje. Praktyczne strategie rozwiązywania konfliktów*, Warszawa 2016, s. 79–81.

¹¹³ Tamże, s. 80.

¹¹⁴ Por. E. Gmurzyńska, R. Morek, *Mediacje. Teoria i praktyka*, Warszawa 2014, s. 211-217.

¹¹⁵ Tamże, s. 218.

zapoznania się przez mediatora z aktami sprawy, sąd może go do tego upoważnić po otrzymaniu zgodnego wniosku od stron sporu.

Z postępowania mediacyjnego mediator sporządza protokół, w którym uwzględnia miejsce i czas prowadzenia mediacji oraz dane swoje oraz stron sporu. Protokół musi zawierać także wynik mediacji (art. 183¹² § 1 k.p.c.). Jeżeli zawarta umowa nie jest na tyle skomplikowana, że wymaga odrębnego druku może zostać wciągnięta do protokołu. Wówczas, całość podpisują strony oraz mediator. W przypadku osobnego spisania ugody – podpisuje ją jedynie mediator. Podpisanie ugody przez strony sporu świadczy o wyrażeniu zgody na wystąpienie do sądu z wnioskiem o jej zatwierdzenie. Jeżeli jedna ze stron nie może podpisać ugody mediator czyni w protokole stosowną wzmiankę (art. 183¹² § 2 k.p.c.). Każda ze stron otrzymuje odpis sporządzonego protokołu.

W przypadku zawarcia ugody, mediator niezwłocznie składa protokół wraz z ugodą w sądzie właściwym do rozpoznania sprawy według właściwości ogólnej lub wyłącznej (art. 183¹³ § 1 k.p.c.). Jeżeli mediacja została wszczęta na podstawie postanowienia sądu protokół wraz z ugodą (jeżeli została zawarta) zostaje złożony w sądzie rozpoznającym sprawę.

Postępowanie mediacyjne, które wszczęto przed wniesieniem pozwu lub wniosku inicjującego postępowanie sądowe, kończy się wraz z prawomocnym postanowieniem zatwierdzenia/niezatwierdzenia ugody. W przypadku mediacji rozpoczętej w toku postępowania sądowego wraz z postanowieniem zatwierdzającym ugodę sąd umarza postępowanie (art. 355 § 2 k.p.c.). Każde postanowienie - zatwierdzające ugodę lub odmawiającego jej zatwierdzenia – zawsze jest zaskarżalne (art. 394 § 1 pkt 101 k.p.c.).

Słusznym jest przekonanie o tym, że mediacja może przyczynić się do odciążenia sądownictwa i pozytywnego przeobrażenia kultury prawnej - również w Polsce. Zmiany dokonujące się pod wpływem ruchu alternatywnych metod rozwiązywania sporów wpływają na postrzeganie roli prawa i prawników we współczesnych społeczeństwach. Mediacja wpływa również na ustrojową rolę sądów tworząc nowe wzorce współpracy sądów z instytucjami pozasądowymi - ośrodkami mediacyjnymi, a nade wszystko zmieniając społeczne wzorce rozwiązywania sporów.

1.5. Wyzwania mediacji małżeńskiej

Pomimo, iż wydaje się, że mediacja jak i inne metody ADR stanowią *novum*, należy pamiętać, że alternatywne metody rozwiązywania sporów mają długą historię, której

praktyka mieści się w spektrum wymykającym się ścisłej definicji. W regionie Azji i Pacyfiku istnieje długa historia nieformalnych praktyk rozwiązywania konfliktów z udziałem pośredników lub stron trzecich. W niesformalizowanej, dość szeroko pojętej formie, praktyka mediacji w krajach wschodnich (m.in. Chiny, Japonia, Korea czy Sri Lanka) sięga nawet dwóch tysięcy lat, co jest ściśle skorelowane z konfucjanizmem. Mediacja ma również swoje korzenie w judaizmie, czego dowodem był wczesny kwakeryzm i afrykański *moot court*¹¹⁶.

Społeczności tubylcze Australii oraz Nowej Zelandii jak i wiele innych rdzennych grup wywodzących się z terytorium Azji i Pacyfiku cechuje holistyczne podejście do życia. Obejmuje ono znacznie szersze definiowanie rodziny, sieci przyjaciół, opiera się na komunikacji pośredniej lub okrężnej i bazuje na autorytetach. To właśnie osoby będące autorytetem, zazwyczaj starsze, występują tam w roli rozjemców, mediatorów¹¹⁷.

Tradycyjne lub zwyczajowe praktyki mediacyjne mogą również opierać się na zasadach religijnych, m.in. islamskie, konfucjańskie, chrześcijańskie, hinduskie, buddyjskie itd., które wpływają na sposób postrzegania i radzenia sobie z konfliktem¹¹⁸.

Do polskiego systemu wymiaru sprawiedliwości mediacja została wprowadzona na nowo w latach 90. XX wieku i znała ją wówczas nieliczna grupa ludzi. Od pierwszej kodyfikacji mediacji w 1997 roku¹¹⁹ zauważamy diametralne zmiany i coraz szerszy wachlarz spraw, do których rozwiązywania stosowana jest ta metoda ADR. Kolejnymi ustawami, w których instytucja mediacji znajduje prawne umocowania są: m.in. Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich (2001), Kodeks postępowania cywilnego, Kodeks rodzinny i opiekuńczy, Kodeksie pracy (2005), Kodeks postępowania administracyjnego (2018).

Długa historia metod *quasi* mediacyjnych, jak i samej mediacji, pozwalają na dostrzeżenie – poza paletą zalet – również wiele trudności i wyzwań. Osobliwym charakterem cechuje się przede wszystkim mediacja rodzinna i małżeńska.

Szczególne specyfika mediacji rodzinnych podkreślona została w Rekomendacji Nr R (98) Komitetu Ministrów Rady Europy¹²⁰. Zaznaczono, iż stosownie mediacji w tej kategorii spraw może przyczynić się do poprawy komunikacji między członkami rodziny,

---

¹¹⁶ Por. D. Bagshaw, *Mediation in the World Today: Opportunities and Challenges*, "The Journal of Mediation & Applied Conflict Analysis", 2 (2015), s. 188.

¹¹⁷ Tamże.

¹¹⁸ Tamże.

¹¹⁹ Mowa o kodyfikacji mediacji w Kodeksie Postępowania Karnego z 1997 roku.

¹²⁰ Dostępna m.in. na stronie: <http://ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/mediacje/>.

obniżenia poziomu konfliktu między zwaśnionymi stronami, osiągnięcia polubownego rozwiązania, zapewnienie ciągłości kontaktów między rodzicami a dziećmi, zmniejszenia społecznych i ekonomicznych kosztów rozwodów dla zainteresowanych stron i dla państwa, skrócenia czasu, który w innym wypadku byłby niezbędny do rozwiązania konfliktu¹²¹.

Tematyka mediacji małżeńskich stanowi przypadek szczególny. Wynika to ze specyfiki złożonej struktury relacji łączącej strony konfliktu, nacechowane najczęściej ambiwalentnymi emocjami. Ponadto, często w spór zaangażowane są dzieci, a cały konflikt ma charakter długotrwały, gdyż nawet po ewentualnym rozwodzie strony połączone będą rodzinnie i prawnie¹²². Bliskość i zaangażowanie występujące w tak silnej relacji w obliczu konfliktu budzą najczęściej u stron sporu lęk, napięcie, poczucie zagrożenia, strachu, żalu, nierzadko rozpacz oraz bólu¹²³. Konfrontacja z wielopłaszczyznowymi sporami rodzinnymi, których przedmiotem mogą być zarówno kwestie materialne jak i niematerialne wraz z nakładającymi się na nie jawnymi oraz ukrytymi – często nieuświadomionymi sobie przez strony – motywacjami czy personalnymi potrzebami, stanowi niezwykle wyzwanie tak dla zaangażowanych w konflikt stron jak i mediatora.

Mediacja małżeńska, łączy się z szeregiem problemów i wyzwań, wynikających zarówno z charakteru tej konkretnej formy mediacji, jak i z problematyki ADR w ujęciu ogólnym. Wśród wyzwań mediacji wskazujemy m.in. na: zadania mediatora. Odnosząc się do problematyki mediacji rodzinnej w literaturze podkreślone zostały trzy najważniejsze zadania mediatora, do których zaliczamy: motywowanie stron do gotowości na racjonalne negocjacje skoncentrowane na przyszłości; zapewnienie bezpieczeństwa i ochrony interesów stron mediacji; dbałość o interesy i potrzeby dzieci uwikłanych w spór rodzinny¹²⁴.

Wyzwanie pierwsze wynika wprost z charakteru relacji łączącej strony. Małżonkowie rozpoczynając proces mediacyjny rozpamiętują przeszłość, cechuje ich chęć obwinięcia partnera i odnalezienie sprawiedliwości za wszelką cenę. Wówczas mediator musi

---

¹²¹ Por. A. Cybulko, *Mediacja w sprawach rodzinnych*, w: *Mediacje. Teoria i praktyka*, Warszawa 2009, s. 193.

¹²² Por. M. Duś, *Mediacje w sprawach małżeńskich a możliwość zastosowania modelu mediacji transformatywnej*, „Internetowy Przegląd Prawniczy” 1 (2017), s. 5.

¹²³ A. Gójska, V. Huryn, *Mediacja w rozwiązywaniu konfliktów rodzinnych*, Warszawa 2007, s. 64–65.

¹²⁴ Por. K. Czayka-Chełmińska, M. Glegoła-Szczap, *O specyfice mediacji rodzinnej. Kilka refleksji na marginesie rozwiązań regulujących w Polsce stosowanie mediacji*, w: *Mediacja*, Warszawa 2009, s. 273–277.

przekierować sposób myślenia obu stron i wzbudzić chęć osiągnięcia kompromisu bez rozpamiętywania przeszłości¹²⁵.

Zapewnienie bezpieczeństwa i ochrona interesów stron mediacji jest konieczna do utrzymania równowagi oraz symetrii między stronami. Mediator – w imię zasady bezstronności – nie opowiada się za żadnym ze skonfliktowanych małżonków, nie ocenia stron ani proponowanych przez nie rozwiązań konfliktu. Mediator, wyposażony w szereg narzędzi i umiejętności komunikacyjnych, dba o rzeczowy dialog modelując wymianę informacji między stronami, a także o konstruktywną ekspresję emocji. W trakcie mediacji, mediator dba o ustalenie przez strony najważniejszych kwestii. Jeżeli występuje potrzeba i małżonkowie wyrażą zgodę, mediator organizuje spotkania z ekspertami konkretnych dziedzin.

Troska o interesy i potrzeby dzieci wynika z faktu, iż narażone są one na największe konsekwencje konfliktu małżonków. W gestii mediatora jest zadbanie, aby dziecko nie stało się kartą przetargową rodziców, a także aby interesy dziecka nie zostały pominięte w całości procesu¹²⁶.

Podczas prowadzenia mediacji rodzinnych, wyjątkowo istotnymi są kompetencje mediatora. Materia relacji łączących strony jest zdecydowanie delikatniejsza niż w przypadku innego rodzaju mediacji. Pomimo zantagonizowania stosunków między małżonkami oraz występujących emocji, strony muszą kooperatywnie uczestniczyć w procesie mediacji. Ponadto, obie jednostki muszą wspólnie zmierzyć się z zagadnieniami dotyczącymi płaszczyzny finansowej, prawnej i psychologicznej, co w sytuacji kryzysu w związku nie jest dla żadnej ze stron naturalne¹²⁷. Z tego powodu wymaga się od mediatora znajomości nie tylko podstaw prawa, socjologii czy pedagogiki, ale także psychologii rozwojowej dziecka. Te sfery stanowią nieocenioną pomoc merytoryczną w konflikcie małżeńskim, dając odpowiednie narzędzia do prowadzenia mediacji¹²⁸.

Konsekwentnym wyzwaniem mediacji jest zmierzenie się z barierami komunikacyjnymi występującymi między stronami. Pomimo rosnącej scholaryzacji występującej na całym świecie, poziom kompetencji komunikacyjnych społeczeństwa oceniany jest jako niski¹²⁹, zwłaszcza w tak nasączonych emocjami relacjach. W mediacji kluczowa jest

---

¹²⁵ Tamże.

¹²⁶ Tamże.

¹²⁷ Por. A. Gójska, V. Huryn, *Mediacja w rozwiązywaniu konfliktów...* dz. cyt., s. 64–65.

¹²⁸ Tamże.

¹²⁹ Por. J. Pils, *Barriere komunikacyjne w mediacji i ich przezwyciężanie*, „ADR Arbitraż i Mediacja”, 4 (2014).

komunikacja, a więc wysłanie i odebranie konkretnego, dobrze zrozumianego co do istoty przekazu, zgodnie z intencjami stron. W sytuacji sporów małżeńskich jest to niezwykle trudne z powodów przytoczonych powyżej. Do barier komunikacyjnych zaliczamy m.in.: słowa, postawy, gesty, czyny, które u odbiorcy powodują irytację, wywołają postawy obronne, tym samym zakłócają proces dialogu¹³⁰. Ogromnym wyzwaniem stojącym przed mediatorem jest takie moderowanie rozmowy, aby strony zaczęły stosować werbalne, niewerbalne, a także techniczne środki komunikowania się – zarówno występując w roli nadawcy jak i odbiorcy.

Kolejne wyzwanie stanowi zaprojektowanie modelu mediacji w taki sposób, aby proces odpowiadał kulturowym, indywidualnym i zbiorowym potrzebom stron sporu. Wypracowanie satysfakcjonującego porozumienia w sprawach małżeńskich jest w związku z powyższym niezwykle trudne oraz istotne, a odpowiedni ich dobór jest ważny dla sukcesu całego procesu.

Z uwagi na charakter relacji występującej między małżonkami J. Haynes wyróżnił trzy typy prowadzenia postępowania mediacyjnego: mediacje ukierunkowane prawnie (*legally-oriented mediation*); mediacje ukierunkowane terapeutycznie (*therapy-oriented mediation*); mediacje zróżnicowane (*mediation with a balanced orientation*)¹³¹. Pierwszy typ – mediacje ukierunkowane prawnie – skupia się na osiągnięciu prawnie wiążącego porozumienia. Wówczas rola mediatora sprowadza się przede wszystkim do wspierania stron w negocjacjach dotyczących aktualnych interesów z pominięciem pierwotnego źródła sporu. Mediacja o kierunku terapeutycznym ma na celu neutralizację konfliktu poprzez odpowiednie ukształtowanie relacji między małżonkami. W jej toku mediator skupia się na zidentyfikowaniu źródła konfliktu i osiągnięciu pojednania. Trzeci z wymienionych typów – model zróżnicowany – oznacza mediację łączącą obie powyższe. Mediator obserwuje i dostosowuje przebieg procesu do konkretnych potrzeb stron, a także w celu wypracowania akceptowalnej ugody¹³².

Niejednokrotnie podkreśla się zagrożenie mniej sprawiedliwym rozstrzygnięciem ugody mediacyjnej niż w przypadku orzeczenia sądowego. Jest to częste w przypadku małżeństw, które w pierwszej kolejności kierują się jak najszybszym zamknięciem sprawy, nawet w imię gorszych warunków. Kiedy para posiada dzieci często wyprac-

---

¹³⁰ Tamże.

¹³¹ Por. H. Przybyła-Basista, *Mediacje rodzinne w konflikcie rozwodowym. Gotowość i opór małżonków a efektywność procesu mediacji*, Katowice 2006, s. 56.

¹³² Por. M. Duś, *Mediacje w sprawach małżeńskich...* dz. cyt., s. 13.

wane zostaje rozwiązanie pozytywne dla potomnych, w mniejszym stopniu uwzględniające interesy każdej ze stron. Z uwagi na powyższe, kolejnym wyzwaniem mediacji jest ochrona słabszych. Słabszych, nie z perspektywy ekonomicznej, ale osób z mniejszą znajomością przepisów, słabiej przygotowanych psychicznie czy taktycznie do negocjacji, bardziej delikatnych osobowościowo czy *stricte* intelektualnie. W gestii mediatora jest wówczas zadbanie o równowagę pomiędzy stronami postępowania.

W wielu rejonach pojawia się bariera społeczno-kulturalna. Wyjątkiem są kraje anglosaskie, gdzie metody konsensualne (m.in. mediacja) należą do powszechnych praktyk rozwiązywania sporów. Do rzadkości należy ugruntowana tradycja i kultura prawna rozwiązująca sprawy pozasądowo. Transformacja wymaga czasu i otwartości. Kierując sprawę na drogę sądową jednostka oczekuje klarownego wyroku, przyznania racji jednej ze stron. Tymczasem mediacja kojarzy się często z koniecznością „chodzenia na ustępstwa”¹³³. W gestii państw winno stać finansowanie kampanii informacyjnych dotyczących alternatywnych metod rozwiązywania sporów, które zmieniłyby jej postrzeganie, w miejscach, w których nie została jeszcze spopularyzowana¹³⁴.

W niniejszej pracy kluczowym jest zagadnienie mediacji międzykulturowej w kontekście spraw małżeńskich, a ta łączy się z dodatkowymi wyzwaniami. W wyniku wzrastającej liczby migracji powstała osobna gałąź mediacji jaką jest mediacja kulturowa/międzykulturowa. Współżycie różnych kultur, grup etnicznych powoduje pewnego rodzaju dekompozycje społeczne¹³⁵. Różnice uwydatniają się jeszcze bardziej w przypadku związków międzykulturowych, których w wyniku różnego rodzaju migracji z roku na rok przybywa. Rodzina stanowi zwierciadło, w którym odbijają się wszystkie przemiany, którym poddani są imigranci. Niezbędnym stało się zatem wypracowanie dostosowanych praktyk mediacji.

Pierwszy raz pojęcie mediacji kulturowej pojawiło się w Anglii oraz Francji w latach 80. W Anglii wprowadzono dwujęzyczny personel wspomagający (*bilingual support services*), natomiast we Francji w mediacji uczestniczyła „mediatorka imigrantka” (*femmes relais*)¹³⁶. Na początku lat 90. Cohen Emariąue rozróżnił trzy znaczenia terminu mediacja stosowanego w kontekście mediacji kulturowej. Pierwszy z nich to rola mediatora-pośrednika w niekonfliktowych sytuacjach, których jedynym problemem jest komunikacja.

---

¹³³ Por. K. Pleszka, J. Czapska, M. Araszkiwicz, M. Pękala, *Mediacja...* dz. cyt., s. 639-641.

¹³⁴ Tamże.

¹³⁵ Por. O. Seweryn, *Mediacja...* dz. cyt., s. 210.

¹³⁶ Tamże.

Wówczas mediator ma zadbać o dekodyfikację kultur czy translację nieporozumień wynikających z różnych wartości. W kolejnym ujęciu zadaniem mediacji kulturowej jest rozwiązywanie sporów pomiędzy imigrantami a społecznością przyjmującą oraz konfliktami rodzającymi się wewnątrz rodzin imigranckich. Jako trzecie znaczenie Emariàue wskazał na proces tworzenia społecznej transformacji oraz nowych norm w oparciu o współpracę stron oraz wypracowane podczas procesu mediacji rozwiązania. Proces ten jest bardzo dynamiczny. Jest to niezwykle istotne, ponieważ nierozwiązane konflikty rodzinne przenoszą się na inne poziomy społeczeństwa¹³⁷.

Barierą, która ustawicznie występuje podczas mediacji małżeństw międzykulturowych jest problem językowy. Prowadzenie zaawansowanych negocjacji i komunikowanie się w języku nieojczystym to zadanie trudne i skomplikowane. Procesy porozumiewania się w konkretnym języku łączą się bezpośrednio ze strategią komunikacji¹³⁸. Stanowi to utrudnienie zarówno dla stron jak i dla mediatora. Znalezienie dwujęzycznego mediatora, który umożliwi komfortowe warunki mediacji – będzie on w stanie przedstawić cały proces, treść postanowień, detale w sposób klarowny i zrozumiały - jest niezwykle trudne. Znalezienie dwóch mediatorów, którzy posługują się ojczystymi językami stron to także kwestia bardzo problematyczna. W wyniku pandemii COVID-19, mediacje prowadzone *online* ułatwiają znalezienie odpowiedniej osoby (posługującej się pożądanym językiem) poza granicami miasta/kraju¹³⁹. Jednak stanowi to spore utrudnienie. Zazwyczaj stosuje się prowadzenie mediacji w języku, w którym małżonkowie komunikują się między sobą, a zadaniem mediatora jest prowadzenie mediacji w sposób zrozumiały dla obu stron.

---

¹³⁷ Tamże.

¹³⁸ Por. R. Palmberg, *Solving communicative problems in interlanguage*, "Interlanguage Studies Bulletin" 2 (1984), s. 35–49.

¹³⁹ Por. *Mediacja online w erze COVID-19*, <https://www.adwokatura.pl/z-zycia-nra/mediacja-online-w-erze-covid-19/> (dostęp: 15.03.2022).

ROZDZIAŁ II

MULTIKULTURALIZM JAKO ZJAWISKO SPOŁECZNE I *MULTI-KULTI* JAKO IDEOLOGIA

Powszechnie wiadomo, że multikulturalizm jest zjawiskiem społecznym i ma miejsce wszędzie tam, gdzie istnieje wielokulturowość. W związku z tym stanowi on wyzwanie dla każdej społeczności. Należy zgłębić to zjawisko, ponieważ tylko wówczas, można je właściwie wykorzystać dla dobra społecznego. Priorytetowym celem społeczeństwa wielokulturowego powinny być starania, podejmowane w celu zapobiegania niebezpieczeństwom wynikającym z niezrozumienia tego czym on naprawdę jest.

Wielkim wyzwaniem jest wykreowanie w społeczeństwie chęci współdziałania, które jest szansą na rozwiązanie wielu globalnych problemów oraz kluczem do aranżacji pozytywnych interakcji międzykulturowych¹. Temat wielokulturowości we współczesnym świecie nie jest tylko czysto teoretycznym zagadnieniem. Pochylenie się nad nim wymaga nie tyle spekulatywnej refleksji, co raczej odważnej konfrontacji z rzeczywistością. Wielokulturowość bowiem jest wyzwaniem dla świata, który stoi przed antywartościami, chociażby przed sprowadzaniem kultury do jednego z produktów czy też przed zamienianiem jej w ideologię.

Temu niebezpiecznemu procesowi sprzyja rozwijająca się idea *multikulti*, która postuluje równorzędność kultur w społeczeństwach zróżnicowanych etnicznie, kulturowo i religijnie. Sprzyja on wzajemnemu ich przenikaniu się z równoczesną ochroną ich odrębności. Nieuchronnie prowadzi on do mieszania wartości, wierzeń i obyczajów. Przyczynia się do rozbicia społeczeństwa na obce sobie grupy i wewnętrzną destabilizację społeczną, a także zagubienie podstawowych wartości i zasad.

Wobec rozwijającego się multikulturalizmu ważne jest przyjrzenie się niektórym przyczynom i czynnikom sprzyjającym pojawieniu tego zjawiska oraz jego rozwojowi (par. 1). Istotne jest także dostrzeżenie jego oddziaływania na jednostkę i społeczeństwo (par. 2). Wobec nasilającej się idei *multikulti* ważne jest uwzględnienie jego wpływu na multikulturalizm (par. 3).

---

¹ Por. H. Czakowska, M. Kuciński, *Idea wielokulturowości jako wyzwanie. Dyskurs religijny, kulturowy i społeczny*, Bydgoszcz 2015, s. 7.

2.1. . Czynniki rozwoju i przyczyny pojawienia się multikulturalizmu

Poprzedzając rozważania dotyczące czynników rozwoju multikulturalizmu oraz jego wpływu na jednostkę i społeczeństwo, należy podkreślić znaczenie samego terminu oraz przedstawić elementy odróżniające opisywaną wielokulturowość (multikulturalizm) od międzykulturowości oraz transkulturowości. Pomimo, iż wymienione wyrazy bliskoznaczne regularnie używane są jako synonimy, nie możemy zapominać o znaczących różnicach, konstytuujących ich znaczenie. Dla ułatwienia dostrzeżenia różnic między wymienionymi pojęciami, w pierwszej kolejności warto przyjrzeć się definicji słowa kultura, od której wszystkie powyższe pojęcia się wywodzą.

Zarówno historycy jak i teoretycy jednogłośnie uznają, iż słowo „kultura” wywodzi się z łacińskiego *cultura agri*, oznaczającego uprawę i uszlachetnianie roli². Marek Tulliusz Ciceron - rzymski pisarz, filozof oraz prawnik - w I w p.n.e. przeniósł ten termin na płaszczyznę nauk humanistycznych, używając w swoim dziele *Disputationes Tusculanae* sformułowania *cultura animi* (uprawa umysłu) dla określenia koncepcji filozoficznej³. Swoistym odpowiednikiem na rzymskie *cultura animi*, było greckie *paideia*, które określało jednostkę uszlachetnioną przez konkretną cnotę, np. sprawiedliwości⁴. Pojęcie kultura przez wieki ewoluowało pod wpływem myśli przedstawicieli poszczególnych epok. W nurcie myśli średniowiecznej, pojęcie to ściśle łączono z czcią religijną czy kultem. Renesans przywrócił mu jednak definicję opartą o umysłową oraz duchową doskonałość człowieka⁵.

Na kartach historii niezwykle istotnym było uchwycenie tego terminu przez niemieckiego teoretyka prawa i historyka - Samuela von Pufendorfa. Jako pierwszy, w 1688 roku, użył on pojęcia „kultura” w oderwaniu od dodatkowego określenia. Wskazał, iż kultura obejmuje w swym szerokim zakresie wszelkie wynalazki człowieka, od wiedzy, aż po wytwory rzemieślnicze i wynalazki techniczne⁶. Zdefiniowane przez Pufendorfa pojęcie skupia się na tym co namacalne, zewnętrzne. Na rzeczach, które mogą zostać

---

² Por. E. Włodarczyk, *Kultura*, w: *Encyklopedia Pedagogiczna XXI wieku*, Warszawa 2003, t. II, s. 950-962.

³ Por. Cicero, *Tusculane disputationes*, <https://www.gutenberg.org/files/14988/14988-h/14988-h.htm> (dostęp: 30.08.2020).

⁴ Por. W. Jaeger, *Paideja. Formowanie człowieka greckiego*, Warszawa 2001, s. 38.

⁵ Por. J. Langowska, *Dyplomacja kulturalna czy kulturowa – definiowanie kultury i jej roli na arenie międzynarodowej z perspektywy nauk humanistycznych*, „Zeszyty Naukowe Towarzystwa Doktorantów UJ Nauki Humanistyczne” 21 (2018), s. 42.

⁶ Por. M. A. Krąpiec, *Człowiek i kultura*, Lublin 2008, s. 10.

zaprezentowane jako przejaw kultury człowieka. Jego definicja dotyczyła także instytucji społecznej, odzieży, języka czy moralności kierowanej przez rozum i obyczaje.

Z perspektywy tematu podejmowanego w niniejszej rozprawie, ważną jest postać niemieckiego przyrodnika i podróżnika Alexandra von Humboldt'a. Jest to bowiem jedna z pierwszych osób piszących o kulturze w liczbie mnogiej. Humboldt w swoich pracach kładł silny nacisk na niezwykle soczystą swoistość przeżywania i tworzenia kultury w poszczególnych narodach⁷. Spostrzeżenie, że na świecie istnieje wiele różnorodnych kultur stanowiło definicyjne odkrycie i przybliżyło badaczy do aktualnego postrzegania tego pojęcia.

Przełom XVIII i XIX wieku nasączony był coraz mocniejszą chęcią zdefiniowania terminu „kultura”. Jedną z najbardziej popularnych definicji sformułował angielski antropolog Edward Buret Tylor. W swojej książce *Primitive culture* wydanej w 1871 roku zamieścił definicję osadzoną we wzorach tradycyjnej etnologii niemieckiej, stawiającej znak równości pomiędzy kulturą i cywilizacją. Zgodnie z tą wykładnią: „Kultura, czyli cywilizacja w najszerszym znaczeniu etnograficznym, jest to pojęcie obejmujące wiedzę, wierzenia, sztukę, moralność, prawo, obyczaje i inne zdolności i przyzwyczajenia, zdobyte przez człowieka jako członka społeczeństwa. (...) katalog wszystkich objawów życia publicznego danego narodu przedstawia to, co nazywamy kulturą”⁸.

Geert Hofstede, współczesny psycholog społeczny, w definiowaniu terminu kultura wyraźnie akcentował różnorodność z niej wynikającą. Kluczowym dla niego było zjawisko tzw. soczewek kulturowych (*cultural lens*), które determinują postrzeganie świata poprzez członków konkretnej społeczności⁹. Kulturowe okulary to wartości, idee oraz powszechnie uznawane obowiązki, przez pryzmat których jednostka odbiera otaczającą ją rzeczywistość, podejmuje decyzje i funkcjonuje w życiu codziennym. Definicja kultury autorstwa Hofstede przyjęła następujące brzmienie: „...kolektywne zaprogramowanie umysłu, które odróżnia członków jednej grupy społeczeństwa od drugiej”¹⁰.

---

⁷ Por. A. Kłoskowska, *Kultura masowa. Krytyka i obrona*, Warszawa 2006, s. 19.

⁸ E. B. Tylor, *Cywilizacja pierwotna. Badania rozwoju mitologii, filozofii, wiary, mowy, sztuki i zwyczajów*, Warszawa 1896, s. 15.

⁹ Por. A. Kaur, M. Roman, *Exploring Classroom Practices in Collectivist Cultures Through the Lens of Hofstede's Model*, „The Qualitative Report” 20 (2011), s. 1794-1811.

¹⁰ G. Hofstede, J. G. Hofstede, *Cultures and organizations: Software of Mind, Third Edition*, New York 2010, s. 32.

Aktualnie traktujemy kulturę jako całokształt dorobku danego społeczeństwa, tak duchowego jak i materialnego. Antonina Kłosowska podkreślała, iż najbardziej kompletne i adekwatne ujęcie kultury stanowi to zaprezentowane przez J. G. Hedera¹¹. W teorii herderowskiej „kultura stanowi produkt specyficznie ludzki, uwarunkowany biologicznymi cechami gatunku; jednocześnie jest ona rezultatem wzajemnych społecznych oddziaływań; stanowi aparat przystosowania, do którego najistotniejszych mechanizmów należy mowa; proces rozwoju kultury przebiega na drodze tradycji (ujęcie genetyczne) i recepcji (ujęcie organiczne); kultura jest zjawiskiem powszechnym dla całej ludzkości, ulega jednak stopniowaniu”¹².

Na podstawie stanowisk wielu antropologów Kłosowska stworzyła następującą definicję kultury: „(...) jest to względnie zintegrowana całość obejmująca zachowania ludzi przebiegające według wspólnych dla zbiorowości społecznej wzorów wykształconych i przyswajanych w toku interakcji oraz zawierająca wytwory takich zachowań”¹³.

Z przedstawionymi powyżej - formułowanymi przez znamienitych socjologów - definicjami kultury, pokrywają się wypowiedzi laików. Respondentom biorącym udział w sondzie ulicznej (przeprowadzonej przez organizatorów festiwalu „Noc Kultury”) zadano pytanie „czym jest kultura?”¹⁴. Biorący w sondzie udział odpowiedzieli, iż kultura: „jest przestrzenią rozmowy, przestrzenią spotkania” (studentka, lat 25), „to sposób wyrażania siebie” (student, lat 20), „to odniesienie do wszystkiego co człowiek wytwarza” (muzykant, lat 32), „wszystko to, co zdobyliśmy” (sprzedawca, lat 27), „proces tworzenia” (studentka, lat 24), „ciekawość świata” (dziennikarz, lat 26)¹⁵.

Podobną perspektywę dostrzeżemy słuchając wypowiedzi respondentów biorących udział w bliźniaczej sondzie, przeprowadzonej z okazji 55. dorocznego walnego zgromadzenia Kanadyjskiej Komisji ds. UNESCO, której tematem było „Pielęgnowanie kultury (kultur) w celu pokonania podziałów: Co z tego? Co teraz?” (*Nurturing Culture(s) to Bridge Divides: So What? Now What?*)¹⁶. Wśród odpowiedzi usłyszymy, iż kultura to:

---

¹¹ Por. A. Kłosowska, *Rozumienie kultury w antropologii kulturalnej i socjologii*, „Przegląd Socjologiczny/Sociological Review” 16 (2002), s. 7-34.

¹² Tamże.

¹³ Tamże.

¹⁴ Por. *Czym jest kultura? Sonda uliczna*, <https://www.youtube.com/watch?v=9jfXP8qCmyk> (dostęp 30.08.2020).

¹⁵ Tamże.

¹⁶ Por. *What does culture means to you?*, <https://www.youtube.com/watch?v=SidKFCZ65ik> (dostęp: 30.08.2020)

„podstawa społeczeństwa” („*basis of society*”), „połączenie tego kim jesteś i skąd pochodzisz” („*mashup between kind of who you are and where you come from*”), „ludzie z sąsiedztwa, miasta, całego świata” („*people in neighborhood, town and the world*”) ¹⁷.

Zgodnie z nauką Soboru Watykańskiego II przez kulturę rozumie się „...wszystko, czym człowiek doskonali i rozwija wielorakie uzdolnienia swego ducha i ciała; stara się drogą poznania i pracy poddać sam świat pod swoją władzę; czyni bardziej ludzkim życie społeczne tak w rodzinie, jak i w całej społeczności państwowej przez postęp obyczajów i instytucji; wreszcie w dziełach swoich w ciągu wieków wyraża, przekazuje i zachowuje wielkie doświadczenia duchowe i dążenia na to, aby służyły one postępowi wielu, a nawet całej ludzkości” (KDK 53).

W kulturze pojmowanej jako „właściwe” i zarazem „konieczne” środowisko człowieka, osoba ludzka występuje w podwójnej roli. Jest podmiotem kultury, ale równocześnie jest przedmiotem i celem jej oddziaływania ¹⁸. Tworzone przez człowieka wartości kulturowe powstają dla innych ludzi, aby wzbogacić ich życie, w szczególności duchowe; aby uświadomić człowiekowi jego ludzką tożsamość i ułatwić mu znalezienie odpowiedzi na pytanie, kim faktycznie jest ¹⁹.

Kultura – w nauczaniu Jana Pawła II – jest tym, przez co człowiek bardziej staje się człowiekiem, bardziej jest ²⁰. Tu właśnie w sposób najbardziej wyraźny dotykamy istoty rozróżnienia pomiędzy „być” i „posiadać”. Kultura bowiem zawsze pozostaje w istotnym i koniecznym związku z tym, kim człowiek „jest”, natomiast związek jej z tym, co człowiek „ma”, jest nie tylko wtórny, ale i całkowicie względny ²¹. Natomiast wszystko, co człowiek „ma”, jak naucza papież, „...o tyle jest kulturotwórcze, o ile człowiek przez to, co posiada, może (...) pełniej być jako człowiek (...) we wszystkich właściwych dla człowieczeństwa wymiarach jego bytowania” ²².

---

¹⁷ Tamże.

¹⁸ P. Andre-Vincent, *La doctrine sociale de Jean Paul II*, Paris 1983, s. 31.

¹⁹ J. Czajowski, *Człowiek w nauce Jana Pawła II*, Rzym 1983, s. 28; zob. *Catholic social teaching*, London 2001, s. 85.

²⁰ Jan Paweł II, *W imię przyszłości kultury. Przemówienie w UNESCO*, „L'Osservatore Romano” (wydanie polskie) 1 (1980) nr 6, s. 4; zob. R. Antoncich, J. M. Munarriz, *La doctrine sociale de l'Eglise*, Paris 1992, s. 278.

²¹ Tamże.

²² Jan Paweł II, *Żeby Polacy mogli kształtować swoją przyszłość w oparciu o własną kulturę*, „L'Osservatore Romano” (wydanie polskie) 1 (1981) nr 12 (24) s. 21.

W encyklice *Centesimus annus* Jan Paweł II pisze, że cała ludzka działalność dokonuje się w obrębie określonej kultury i obie wzajemnie na siebie oddziałują. Kształtowanie kultury wymaga od człowieka pełnego włączenia się w to dzieło i wykorzystania wszystkich jego talentów i dyspozycji: zmysłu twórczego, inteligencji, znajomości świata, umiejętności panowania nad sobą, osobistego poświęcenia, solidarności i pracy dla rozwoju dobra wspólnego²³. Kultura jest bowiem wyrazem „pełnego człowieka”. Jest w najwyższym stopniu potwierdzeniem pełni jego człowieczeństwa: „Człowiek ją tworzy – i człowiek przez nią tworzy siebie. Tworzy siebie wewnętrznym wysiłkiem ducha: myśli, woli, serca. I równocześnie tworzy kulturę we wspólnocie z innymi. Kultura jest wyrazem międzyludzkiej komunikacji, współmyślenia i współdziałania ludzi. Powstaje ona na służbie wspólnego dobra - i staje się podstawowym dobrem ludzkich wspólnot”²⁴.

Warto przytoczyć w tym miejscu słowa, jakie wypowiedział Jan Paweł II w siedzibie Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury (UNESCO). Mówił wówczas: „...kultura jest właściwym sposobem istnienia i bytowania człowieka. Człowiek bytuje zawsze na sposób jakiejś kultury sobie właściwej, która z kolei stwarza pomiędzy ludźmi właściwą dla nich więź, stanowiąc o międzyludzkim i społecznym charakterze bytowania”²⁵. A dalej przekonywał, iż znaczenie kultury „...polega na tym, że jest ona właściwym kształtem życia człowieka jako takiego. Człowiek żyje prawdziwie ludzkim życiem dzięki kulturze. Jego życie jest kulturą również i w tym znaczeniu, że poprzez nią człowiek odznacza się i odróżnia od całej reszty istnień wchodzących w skład widzialnego świata: człowiek nie może obejść się bez kultury”²⁶.

Innymi słowy, nie ma kultury bez człowieka. To ona bowiem, będąc wytworem jego rąk, umysłu i sił twórczych, wyróżnia go spośród innych stworzeń, umożliwiając osobie ludzkiej zdobycie własnej tożsamości i samopoznania: „Człowiek i tylko człowiek jest sprawcą i twórcą kultury; człowiek i tylko człowiek, w niej się wyraża i w niej się potwierdza”²⁷. Co więcej, rozum, który wyróżnia go spośród wszystkich innych stworzeń, czyni go zdolnym do bycia twórcą i konsumentem kultury. Tak więc, jest on także jej przedmiotem i celem. Zatem pogląd, że kultura pozostaje w istotnym związku z tym, co

---

²³ Por. Jan Paweł II, *Encyklika “Centesimus annus” w setną rocznicę encykliki “Rerum novarum”*, Watykan 1991, nr 55.

²⁴ Jan Paweł II, *Do młodzieży. Gniezno-Wzgórze Lecha*, w: Jan Paweł II, *Nauczanie społeczne. Pielgrzymka do Polski 1979*, Warszawa 1982, s. 40.

²⁵ Jan Paweł II, *W imię przyszłości kultury*, dz. cyt., s. 4.

²⁶ Tamże.

²⁷ Tamże.

człowiek „ma”, jest jedynie wtórny i względny. Koncepcja kultury pozostaje w ścisłej relacji z naturą człowieka, a dopiero wtórnie i pośrednio w związku z całym światem jego wytworów²⁸.

W nauczaniu papieskim kultura posiada charakter ontyczny, wiążąc się bezpośrednio z naturą i istotą człowieka oraz z jego czynami, które wpływają na przemianę świata materialnego: „Jeśli słuszny jest podział kultury na duchową i materialną w zależności od charakteru i treści wytworów, w których się ona przejawia, to równocześnie należy stwierdzić, że z jednej strony dzieła kultury materialnej świadczą zawsze o jakimś uduchowieniu materii, o poddaniu tworzywa materialnego energiom ludzkiego ducha: inteligencji, woli – z drugiej zaś strony, dzieła kultury duchowej świadczą, na odwrót, o swoistej materializacji ducha i tego, co duchowe”²⁹. Nie ma kultury bez ducha, jak również nie ma kultury bez materii. Kultura, wyrastająca na podglebiu naturalnym, jest jednocześnie niezbywalnym pierwiastkiem duchowości człowieka, dzięki któremu transcenduje on świat materialny i uwzniośla swoją egzystencję. Ponieważ osoba ludzka uzyskuje prawdziwą pełnię swej egzystencji dzięki uczestnictwu w kulturze, jest czymś naturalnym, że ma do niej prawo. Kultura jest bowiem niezbywalnym prawem każdego człowieka. Trzeba wyraźnie stwierdzić, iż prawo do współuczestnictwa w kulturze jest niezbędne do tego, aby bardziej „być” niż „mieć”. Tego prawa nikt nie może osobie ludzkiej odmówić³⁰.

Zarówno badacze jak i ogół społeczeństwa definiują kulturę jako pewne wzorce zachowań i interakcji charakterystycznych dla poszczególnych grup. Niewątpliwie są to konstrukcje poznawcze oraz rozumienie, które jednostka chłonie i których uczy się poprzez socjalizację. Kulturowy wzór postępowania kodyfikuje oczekiwane reakcje na sytuacje uznawane za doniosłe dla grupy i samej jednostki. Jest to wzór zachowań formułujących, wyznaczających oraz interpretujących istniejące normy³¹. Konkretnie wzory myślenia czy zachowania postrzegane jako tożsamość grupowa wspierana przez unikalne wzorce społeczne zawierają się właśnie w terminie „kultura”. Czym zatem jest multikulturalizm?

---

²⁸ Jan Paweł II, *Encyklika „Sollicitudo rei socialis” z okazji dwudziestej rocznicy ogłoszenia „Populorum progressio”*, Watykan 1987, nr 28; zob. M. L. Karier Mich, *Catholic social teaching and movements*, New York 1999, s. 352.

²⁹ Jan Paweł II, *W imię przyszłości kultury*, dz. cyt., s. 4.

³⁰ R. Sigmond, *Culture et les cultures*, w: *Eglise, culture et promotion humaine*, Paris 1970, ss. 43-66.

³¹ Por. Por. E. Włodarczyk, *Kultura...*, dz. cyt., s. 958.

Wielokulturowość, której znaczenie jest tożsamy z pojęciem multikulturalizmu (ang. *multiculturalism*), to wiele kultur skupionych w konkretnej przestrzeni społecznej. Nie stanowi ona zjawiska nowego, ponieważ przejawy wielokulturowości występowały już na dworach faraonów w starożytnym Egipcie, czy w greckich polis, gdzie pełnoprawni obywatele przeplatali się z metoijkami – cudzoziemcami o niezwykle zróżnicowanej proveniencji tak etnicznej jak i rasowej³². Przedstawiciele różnych grup etnicznych wypełniali także największe jednostki taktyczne armii rzymskiej. Legiony rzymskie stanowią doskonały obraz ówczesnego multikulturalizmu, gdyż znajdowali się tam przedstawiciele wielu grup etnicznych, pochodzący m.in. z Tracji, Dalmacji, Syrii czy Hiszpanii³³.

Z biegiem lat stopień zróżnicowania kulturowego regularnie zwiększał się z uwagi na nieustanny proces globalizacji. Aktualnie za wielokulturowość uznaje się sytuację, w której na danym terytorium, w jednej przestrzeni społecznej, koegzystują przedstawiciele odmiennych systemów przekonań o charakterze poznawczym, a także aksjologicznym³⁴.

Niemniej jednak postrzeganie wielokulturowości jedynie jako skupienia kultur na konkretnym obszarze nie odpowiada społecznej rzeczywistości. Determinującym składnikiem, który pozwala na użycie tego określenia, jest bowiem interakcja występująca pomiędzy przenikającymi się kulturami. Słuszne zatem wydaje się być stanowisko Hanny Mamzer, która wielokulturowością określa jako: „(...) zbiór zasad i procesów realizacji współżycia społecznego w warunkach realizacji pluralizmu etnicznego i kulturowego, nastawionych przy tym na optymalizację stosunków społecznych przez wyrównywanie praw i szans uczestnictwa, co pozwala na niwelację napięć i konfliktów”³⁵.

Multikulturalizmem możemy więc określić sieć wielowymiarowych relacji oraz interakcji występujących pomiędzy kulturami. Jest to także dostrzeżenie wartości w samej różnorodności. Otwarcie na inne tradycje, zwyczaje oraz uznanie odmiennych sposobów życia za godne szacunku i tolerancji. Wielokulturowość rozwija jednostki wzbogacając ich życie na płaszczyźnie duchowej, ponieważ skutkuje poszerzeniem wyobraźni kulturowej, w tym aksjologicznej³⁶. Niejednokrotnie jest motywatorem do krytycznej refleksji

---

³² Por. A. Śliz, M. S. Szczepański, *Wielokulturowość i jej socjologiczny sens*, „Studia Socjologiczne” 4 (2003), s. 7-8.

³³ Tamże.

³⁴ Por. A. Szahaj, *Wielokulturowość: za i przeciw (kilka uwag. Studia nad wielokulturowością*, Kraków 2010, s. 25.

³⁵ H. Mamzer, *Tożsamość w podróży. Wielokulturowość a kształtowanie tożsamości jednostki*, Poznań 2003, s. 33.

³⁶ Por. A. Szahaj, *Wielokulturowość...*, dz. cyt., s. 27.

wobec samego siebie, a w konsekwencji zmiany lub utwierdzenia słuszności posiadanego systemu wartości i zasad funkcjonowania³⁷.

Wielokulturowość jest również faktem społecznym. Wynika to m.in. z terminu faktu społecznego sformułowanego przez Émile Durkheim'a. Francuski socjolog faktem społecznym określił: „...wszelki sposób postępowania, utrwalony lub nie, zdolny do wywierania na jednostkę zewnętrznego przymusu lub taki, który jest w danym społeczeństwie powszechny, mający jednak własną egzystencję, niezależną od jego jednostkowych manifestacji”³⁸. Wskazuje to na konieczność pozbycia się uprzedzeń oraz odrzucenie postawy dyskryminacji w stosunku do osób wywodzących się, w tym przypadku, z innej kultury.

Do występowania zjawiska wielokulturowości nie wystarczy zatem przebywanie przedstawicieli odmiennych kultur na jednym terenie. Jest to pojęcie dużo bardziej złożone. Wielokulturowość to bowiem forma koegzystencji przedstawicieli grup charakteryzujących się odmienną, społecznie wyartykułowaną tożsamością kulturową. Całe zjawisko przebiegać powinno w oparciu o demokratyczne zasady współżycia społecznego, natomiast kontakty pomiędzy przedstawicielami innych kultur – w przypadku wielokulturowości – przyjmują postać dobrowolnych, trwałych oraz wieloaspektowych form korelacji. Oparta na tym symbioza kulturowa winna skutkować powstaniem zróżnicowanego układu, w którym wraz z wyraźnymi rozbieżnościami istnieje spójność, pozwalająca na podejmowanie wspólnych działań³⁹. Dlatego właśnie to wolność i różność stanowią kluczowe wartości konstytuujące fenomen zjawiska wielokulturowości. Wolność do pielęgnowania dowolnej kultury oraz równość do ich współistnienia oraz rozwoju, prowadzące do ukształtowania takiej formy życia społecznego⁴⁰.

Istotnym jest także dostrzeżenie różnic pomiędzy opisaną powyżej wielokulturowością, a międzykulturowością czy transkulturowością, które często błędnie uznawane są za synonimy. Międzykulturowość polega na zdobywaniu wiedzy na temat innych kultur, wzajemnym poznawaniu różnic oraz elementów wspólnych. Po raz pierwszy termin „międzykulturowość” użyty został w latach siedemdziesiątych XX wieku w Stanach

---

³⁷ Tamże.

³⁸ Por. É. Durkheim, *Zasady metody socjologicznej*, Warszawa 2019, s. 41.

³⁹ Por. A. Śliz, M. S. Szczepański, *Wielokulturowość...* dz. cyt., s. 11.

⁴⁰ Tamże, s. 12.

Zjednoczonych, a następnie w kanadyjskim Qubecu⁴¹. Wynikało to z coraz większej intensywności kontaktów pomiędzy przedstawicielami różnych kultur. W 1976 roku problematyka relacji międzykulturowych podjęta została podczas Konferencji Generalnej UNESCO w Nairobi⁴². Jako jeden z głównych celów edukacji dorosłych - po raz pierwszy w historii - wymienione zostało kształtowanie postawy poszanowania różnorodnych obyczajów i kultur w zakresie międzynarodowym⁴³. Wówczas zagadnienie międzykulturowości pojawiło się również na Zgromadzeniu Ogólnym Narodów Zjednoczonych⁴⁴.

Wraz z postępem technologicznym, przede wszystkim rozwojem Internetu, wzajemne przenikanie się kultur stało się zjawiskiem powszechnym. W wyniku cyfryzacji przedstawiciele m.in. odmiennych narodowości mają możliwość poznawania kontrastów występujących pomiędzy sobą bez wychodzenia z domu. Niezwykle łatwa sieć międzykulturowych powiązań, kontakt z innością za pośrednictwem komputera czy telefonu komórkowego sprawiają, iż człowiek współczesny nie doznaje tzw. szoku kulturowego podczas spotkania osoby wywodzącej się z kraju o odmiennych tradycjach. Człowiek XXI wieku ma kontakt z ludźmi pochodzącymi z innych kultur za pośrednictwem nowych mediów każdego dnia⁴⁵. Skutkuje to zmianą świadomości, ukazując, iż wielość kultur nie musi być tożsama z konfliktem, a proces wzajemnej wymiany poglądów, wartości i tradycji jest możliwy w ramach jednej przestrzeni społecznej. Międzykulturowość definiuje jednostkę jako swoisty twór zróżnicowanego kulturowo świata. To wzajemne poznawanie i uczenie się, dalekie jednak od wymuszenia czy asymilacji⁴⁶.

Transkulturowość natomiast jest swoistą hybrydą. Za pojęciem tym kryje się trwałe połączenie poszczególnych elementów kultur, skutkujące powstaniem trzeciej - posiadającej części obu – nowej kultury. Twórcą tej koncepcji jest niemiecki filozof, jeden z czołowych teoretyków postmodernizmu, Wolfgang Welsch. W jego opinii wyżej wymienione pojęcia – międzykulturowość oraz wielokulturowość – nie są adekwatne do

---

⁴¹ Por. P. P. Grzybowski, *Edukacja europejska – od wielokulturowości ku międzykulturowości. Koncepcje edukacji wielokulturowej i międzykulturowej w kontekście europejskim ze szczególnym uwzględnieniem środowiska frankofońskiego*, Kraków 2007, s. 46-47.

⁴² Tamże.

⁴³ Por. The General Conference of the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, meeting in Nairobi from 26 October to 30 November 1976, http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13096&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (dostęp: 30.08.2020).

⁴⁴ Por. P. P. Grzybowski, *Edukacja europejska...*, dz. cyt., s. 46-47.

⁴⁵ Por. A. Śliz, M. S. Szczepański, *Wielokulturowość...* dz. cyt., s. 12.

⁴⁶ Tamże.

opisu współczesnego świata, rozmywają się z faktami i są normatywnie zwodnicze⁴⁷. Zakładając, iż częścią kultury jest wymiana wartości i przekonań, kreacja nowych form jest nieunikniona. Welsch pojmuje kulturę dynamicznie jako „pole tworzenia nowej różnorodności na przecięciu zróżnicowanych sieci kultury globalnej”⁴⁸. Termin „transkulturowość” zakłada, iż każda z występujących kultur poddana jest wpływowi innych, które stają się dla tej pierwszej swoistymi satelitami⁴⁹. Jest to zatem stanowisko wskazujące na nieustanne mieszanie się kultur, skutkujące regularnym powstawaniem nowych twórców kulturowych. Cytując twórcę omawianego pojęcia: „Nasze kultury w istocie zatraciły już swą jednorodność i odrębność, aż po rdzeń charakteryzuje je przemieszanie i wzajemne przenikanie”⁵⁰.

Wymienione powyżej terminy: międzykulturowości oraz transkulturowości to pojęcia bliskoznaczne do szerzej omówionej wielokulturowości, która jest przedmiotem niniejszego rozważania. Choć są to określenia podobne i często używane zamiennie, obrazują one odmienne zależności występujące między kulturami. Międzykulturalizm to mieszania się kultur w drodze indyferentyzmu, natomiast w transkulturalizmie mówimy o ścieżce synkretyzmu. W przypadku wielokulturowości (multikulturalizmu), zgodnie z teoretycznym modelem Browna i Hewstone’a⁵¹, kategorie społecznie powinny zachowywać wyraźne kontury, a uznanie występujących różnic powinno być zasadą, a nie wyjątkiem. Założenie różnorodności połączonej z szacunkiem i otwartością na kulturowe zróżnicowanie daje szansę na dialog i kulturową koegzystencji, pozbawioną konfliktów i zaniku tożsamości.

Obecnie, cytując Steven’a Vertovec’a, migranci przemieszczają się „z większej liczby miejsc, przez większą liczbę miejsc, do większej liczby miejsc („*moving from more places, through more places, to more places*”)⁵². Skutkuje to niezwykłą i bardziej niż kiedykolwiek rozbudowaną złożonością grup migracyjnych. Tak wielopłaszczyznowy kontrast występujący pomiędzy poszczególnymi jednostkami Vertovec określa terminem

---

⁴⁷ Por. A. Zeidler-Janiszewska, *Między wielokulturowością a transkulturowością*, „Kultura Współczesna” 1-2 (2003), s. 68.

⁴⁸ E. Sternal, L. Kilewaja, J. Burzyńska-Sylwestrzak, *Wyzwania współczesnej humanistyki: transkulturowość i translingwalizm*, Świecie 2019, s. 16.

⁴⁹ Por. A. Zeidler-Janiszewska, *Między wielokulturowością...*, dz. cyt., s. 69.

⁵⁰ W. Welsch, *Transkulturowość. Nowa koncepcja kultury*, w: *Filozoficzne konteksty koncepcji rozumu transwersalnego. Wokół koncepcji Wolfganga Welscha*, Poznań 1998, s. 193.

⁵¹ Por. R. Brown, M. Hewstone, *An integrative theory of intergroup contact*, w: *Advances in experimental social psychology*, San Diego 2005, s. 255-342.

⁵² Por. S. Vertovec, *Towards post multiculturalism? Changing communities, conditions and contexts of diversity*, „International Social Science Journal” 61 (199), s. 86.

„super-różnorodności” (*super-diversity*)⁵³. Pośród czynników wpływających na tę heterogeniczność wymienia się m.in.: mnogość krajów pochodzenia wraz z paletą przypisanych im wartości oraz praktyk kulturowych, kanały migracji w szerokiej optyce m.in.: sposób dotarcia do kraju aktualnego zamieszkania, rodzaj sieci społecznych, które miały wpływ na taki splot wydarzeń, grupy zawodowe, itd. Kolejnym faktorem warunkującym tę różnorodność jest status prawny jednostki, tj. migranci przebywający na terenie obcego kraju legalnie, nielegalnie, osoby szukające azylu, itp. Do tego zestawu należy dołączyć także zmienne indywidualne, jakimi są m.in.: kapitał kulturowy, kapitał ludzki, wykształcenie, szanse na rynku pracy, warunki materialne⁵⁴. Tak dynamiczna gra zmiennych obrazuje skalę opisywanego zjawiska. Różnorodność cech indywidualnych migrantów oraz ich pobudek do zmiany kraju zamieszkania sprawia, że temat ten jest obecny niemal w każdym zakątku świata.

Zróżnicowanie kulturowe nie jest jednak zjawiskiem nowym, czy też wytworem XXI wieku. Mieszanie się przedstawicieli różnych kultur, wyznań czy światopoglądów nie stanowi bowiem żadnego novum. Migracja, czyli zmiana miejsca zamieszkania lub czasowego pobytu – jako jedna z głównych przyczyn rozwoju multikulturalizmu - to zjawisko towarzyszące człowiekowi od zarania dziejów⁵⁵. Przemieszczanie się tak jednostek jak i całych grup ludzkich motywowane było i jest wieloma różnymi czynnikami. Determinantę zmiany miejsca zamieszkania w zależności od epoki czy wysokości geograficznej stanowiły i stanowią nadal czynniki społeczne, ekonomiczne, polityczne, czy religijne. Wędrowniki, poselstwa, wyprawy odkrywcze, wyjazdy zbrojne, ekspansje, emigracje, imigracje, przesiedlenia - to tylko niektóre z rodzajów migracji⁵⁶. Na kartach historii wielokrotnie spotykamy istotne ruchy migracyjne mające ogromne znaczenie na kształtowanie się dziejów naszej cywilizacji. Przypadały one na różne okresy i niejednokrotnie radykalnie zmieniały oblicze świata, jak m.in. „wielka wędrówka ludów” sięgająca końca IV wieku⁵⁷.

Globalizacja to kolejny trend, który sprawia, iż wielokulturowość to zjawisko powszechne. Jest to forma interakcji społecznej oraz przenikania się kultur, m.in. poprzez

---

⁵³ Por. S. Vertovec, *Super-diversity and its implication*, „Ethnic and Racial Studies” 30 (2006), s. 1024-1054.

⁵⁴ Por. A. Kwiatkowska, *Wielokulturowość w ujęciu interdyscyplinarnym*, Warszawa 2019, s. 26.

⁵⁵ J. Orzeszyna, *Migracja, jako problem społeczno-moralny w świetle nauczania Jana Pawła II*, w: *Restaurare omnia In Christo. Studia i materiały dedykowane księdzu profesorowi Tadeuszowi Borutce z okazji 25. rocznicy święceń kapłańskich*, Bielsko-Biała 2004, s. 193-209.

⁵⁶ Por. K. Głowiak, *Zjawisko migracji - rys historyczny*, „Historia i Polityka”, 8 (2012), s. 91.

⁵⁷ Tamże, s. 94

wykorzystanie technologii informacyjnych, która prowadzi do ujednoczenia świata „jako homogenicznej całości wzajemnie powiązanych elementów gospodarczych i wspólnej kultury typu konsumpcyjnego”⁵⁸. Polega ona na rozprzestrzenianiu się pokrewnych zjawisk na terenie całego świata. Niezależnie od położenia danego kraju – jego kontekstu geograficznego, społecznego czy zaawansowania gospodarczego⁵⁹.

Anthony Giddens twierdzi, iż „globalizacja dokonuje swoistej inwazji w lokalność, lecz nie prowadzi do zniszczenia lokalnych kontekstów; wprost przeciwnie, nowe formy lokalnej tożsamości kulturowej i autoekspresji są przyczynowo związane z procesami globalizacji”⁶⁰. Według niego mamy do czynienia z tzw. efektem działania na odległość (*action at a distance*). Zjawisko to przejawia się w rezultatach działań podjętych globalnie, które - za sprawą nowoczesnych technologii, przede wszystkim Internetu - dają skutek lokalny. Skutkuje to mozaiką kulturową, nawet w regionach, w których mieszkańcy są kulturowo nieróżnorodni⁶¹.

Pomimo faktu, iż zjawisko wielokulturowości obecne jest na kartach historii od wieków, to właśnie dziś przeżywamy jego spektakularny renesans. Według danych prezentowanych przez Organizację Narodów Zjednoczonych liczba osób żyjących w krajach innych niż te, w których się urodzili sukcesywnie rośnie. W roku 2019 liczba międzynarodowych migrantów w skali światowej osiągnęła niemal 272 miliony. Skalę wzrostu zjawiska doskonale obrazuje porównanie z rokiem 1990, w którym liczba takich osób wynosiła 153 miliony⁶². Wpływ na taki stan rzeczy ma wiele czynników. Pierwszy z nich to imigracja zarobkowa, która nie stanowi jednak obecnie kluczowego motywu zmiany miejsca zamieszkania. Wdrożenie idei otwartych granic czy udostępnianie rynków pracy sprawiają, iż jednostki doskonale radzące sobie w macierzystym kraju wyjeżdżają poza jego granice z wielu, także tych niemających podłoża finansowego, pobudek. Chęć eksplorowania świata skutkuje obecnie nie tylko podróżowaniem *stricte* turystycznym, ale

---

⁵⁸ *Globalizacja*, w: *Słownik języka polskiego PWN*, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/3905881/globalizacja> (dostęp: 02.09.2020), zob. J. Orzeszyna, *Globalizacja*, w: *Encyklopedia nauczania społecznego Jana Pawła II*, red. A. Zwoliński, Radom 2003, s. 159-167.

⁵⁹ Por. A. Giddens, *Socjologia*, Warszawa 2004, s. 74-75.

⁶⁰ Por. A. Giddens, *Nowoczesność i tożsamość*, Warszawa 2007, s. 366.

⁶¹ J. Orzeszyna, *Kościół wobec globalizacji*, Kraków 2003, s. 7.

⁶² Por. United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, *International Migration 2019: Report*, New York 2019, s. 4.

także coraz bardziej popularnymi wśród młodych ludzi wyjazdami typu *gap year*, korzystaniem z programów studenckich Erasmus+⁶³ oraz projektów typu Work&Travel czy Au-Pair⁶⁴. Wyraźnie zauważalne obniżanie się bariery tak technicznej jak i ekonomicznej w przemieszczaniu na dowolne odległości sprawiają, że wymienione powyżej projekty są osiągalne dla coraz większej ilości ludzi, a możliwość swobodnego przemieszczania jest jednocześnie wyznacznikiem jak i warunkiem dynamicznego rozwoju społeczeństw⁶⁵. Obserwujemy również wzrost przymusowych wysiedleń ponad granicami międzynarodowymi⁶⁶. W latach 2010-2017 globalna liczba uchodźców i osób ubiegających się o azyl wzrosła o około 13 milionów, co stanowi prawie jedną czwartą wzrostu liczby wszystkich migrantów międzynarodowych⁶⁷.

Mówiąc o uchodźctwie, należy podkreślić znaczenie rosyjskiej agresji na Ukrainę, która diametralnie wpłynęła na sytuację migracyjną na świecie i zaowocowała największą po II wojnie światowej migracją uchodźców w Europie⁶⁸. Już w 2014 roku, tj. po pierwszym etapie wojny we wschodniej części Ukrainy, w krótkim czasie Polska stała się europejskim liderem pod względem nowo wydawanych zezwoleń na pobyt oraz przyjmowania sezonowej siły roboczej z zagranicy. Według danych zebranych przez GUS, zasób imigrantów wzrósł z około 100 tys. w roku 2011 r. do ponad 2 mln w roku 2019⁶⁹. Większość tej populacji stanowili właśnie obywatele Ukrainy uciekający przed agresją. Od rozpoczęcia wojny 24.04.2022 roku do końca kwietnia (tj. 6 dni) ze stref bezpośrednio lub pośrednio objętych działaniami wojennymi uciekło około 3 mln. osób. Dla dużej czę-

---

⁶³ Z rocznego raportu Erasmus+ wynika, że w roku 2018 Erasmus wsparł ponad 850,000 osób, które skorzystały z nauki, pracy lub wolontariatu za granicą i sfinansował ponad 23 500 projektów - był kolejny rekordowy rok programu, https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/about/statistics_pl (dostęp: 31.08.2020).

⁶⁴ Dane prezentowane przez jeden z serwisów zajmujących się organizacją wyjazdów Au-Pair z czerwca 2018 roku pokazują, że średnia liczba osób szukających możliwości wyjazdu tego typu (aktualnie zalogowanych w serwisie) to: 30 000 do 35 000, a liczba rodzin goszczących, aktywnie poszukujących au-pair oscyluje pomiędzy 12 000 a 14 000, zob: <https://www.aupairworld.com/en/press/facts-and-figures> (dostęp 31.08.2020).

⁶⁵ Por. K. Głowiak, *Zjawisko migracji...* dz. cyt., s. 92.

⁶⁶ Por. *Trends of Global Displacement*, <https://migrationdataportal.org/themes/forced-migration-or-displacement> (dostęp: 30.08.2020).

⁶⁷ Por. United Nations, Department of Economic... dz. cyt., s. 17.

⁶⁸ UNHCR (Wysoki komisarz Narodów Zjednoczonych do spraw uchodźców) szacuje liczbę ukraińskich uchodźców na: 5,2 mln osób.

⁶⁹ Por. GUS, *Sytuacja demograficzna Polski do roku 2019. Migracje zagraniczne ludności*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/migracje-zagraniczne-ludnosci/> (dostęp 23.10.2022).

ści uchodźców Polska była krajem tranzytowym. Dane rejestrowane w krajach przyjmujących wskazują, iż liczba ukraińskich migrantów pod koniec kwietnia 2022 szacowana była na 800 tys. osób⁷⁰.

Przedstawione powyżej motywy to jedynie znikoma - choć najbardziej istotna - część pobudek skłaniających jednostki do migracji. Nie jesteśmy bowiem w stanie enumeratywnie wymienić jej rodzajów oraz przyczyn, ponieważ niejednokrotnie migracja uwarunkowana jest indywidualnymi preferencjami jednostki czy też sytuacjami losowymi i wymagałaby wnikliwej analizy historycznej, co nie jest przedmiotem niniejszej pracy. Zarówno jednak czynniki wskazane, jak i te, które nie zostały tutaj wymienione, występujące w różnych odmianach i w różnym natężeniu, sprawiają, iż nieustanne mieszanie się ludzi oraz ich kultur to aktualnie zjawisko masowe⁷¹.

Warto jednak podkreślić, iż mapy obrazujące ilość migrantów w konkretnych miejscach świata wyraźnie pokazują różnice między różnymi regionami globu, czy poszczególnych kontynentów⁷². Bez trudu jesteśmy w stanie zauważyć, że pewne miejsca są mocniej zasiedlone przez osoby spoza danego terytorium, a inne migrantów niemal nie posiadają⁷³.

Ponadto zjawisko multikulturalizmu w państwach nie jest jednakowe. Porównując Stany Zjednoczone czy Kanadę do państw Europejskich zauważymy wyraźny dysonans. Wynika on przede wszystkim z historii procesu powstawania wielokulturowości. Różnorodność kulturowa pojawiła się w USA czy Kanadzie zdecydowanie szybciej, ponieważ są to kraje o pochodzeniu emigranckim. Tymczasem Europa od zawsze stanowi zbiór wyraźnie odmiennych kulturowo, religijnie i normatywnie Państw Narodowych. Każde z nich posiada silny element tożsamościowy. Pomimo bardzo podobnych fundamentów kulturowych, różnice pomiędzy państwami i ich obywatelami są na starym kontynencie łatwo zauważalne. W związku z powyższym przedstawione poniżej skutki multikulturalizmu nie będą w równym stopniu adaptowalne do każdego miejsca na ziemi, a także w każdym z nich będą występowały w innym natężeniu. Istotnym jest jednak, aby przyrzec się im, ponieważ nawet pewne uogólnienia klarownie obrazują tendencję występującego zjawiska.

---

⁷⁰ Por. M. Duszczyk, P. Kaczmarczyk, *Wojna i migracja: napływ uchodźców wojennych z Ukrainy i możliwe scenariusze na przyszłość*, <https://www.migracje.uw.edu.pl/wp-content/uploads/2022/04/Spotlight-APRIL-2022-PL.pdf> (dostęp: 23.10.2022).

⁷¹ Por. K. Rembowska, *Globalizacja, multikulturalizm i przemiany tożsamości*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Geographica Socio-Oeconomica” 8 (2007), s. 8.

⁷² Por. GOV, *Mapa Migracji 2020*, <https://migracje.gov.pl/statystyki/zakres/swiat/> (dostęp: 31.08.2020).

⁷³ Por. World Migration Map, <http://metrocosm.com/global-migration-map.html> (dostęp: 31.08.2020).

2.2. Oddziaływanie multikulturalizmu na jednostkę i społeczeństwo

W naukach społecznych i humanistycznych zintensyfikowane zainteresowanie multikulturalizmem przypada na pierwszą połowę lat 70. XX wieku. Znaczącą rolę odegrały wówczas środowiska intelektualne oraz polityczne krajów deklarujących chęć oraz gotowość wdrożenia polityki wielokulturowości, tj. Kanady i Australii⁷⁴. W tym okresie również niepowodzenie ideologii asymilacyjnych – anglokonformizmu (*one nation, one flag and one language*), tygla narodów (*melting pot*) czy pluralizmu kulturowego - w Stanach Zjedoczonych zaowocowało powstaniem wielu publikacji traktujących o problemie wielokulturowości⁷⁵. Od tego momentu świat stał się jeszcze bardziej otwarty, poziom zróżnicowania kulturowego nieustannie rośnie, a wraz z nim bardziej wyraźne stają się skutki multikulturalizmu. Im właśnie poświęcony jest niniejszy rozdział. Niezwykle ważnym, zagadnieniem przy omawianiu wpływu multikulturalizmu na jednostkę, a także społeczeństwo jest pojęcie tożsamości kształtującej się w środowisku pluralistycznym.

Tożsamość jest pojęciem definiowanym przez wiele dziedzin nauki, takich jak psychologia, socjologia czy antropologia. Na jej całokształt składa się wiele elementów, jakimi są m.in. przekonania, osobowość, wizja własnej osoby czy wartości. Celem tworzenia tożsamości jest przede wszystkim stworzenie własnego, spójnego obrazu⁷⁶. Niejednokrotnie jest ona opisywana jako proces skończony, składający się z oddzielnych części (m.in. kulturowej i osobistej)⁷⁷, jednak według Parkera J. Palmera jest to ciągle ewoluująca rdzeń w obrębie naszej genetyki, kultury, bliskich, wobec siebie i innych, przeżytych doświadczeń i podjętych decyzji, aby stworzyć to, kim jesteśmy obecnie⁷⁸.

Z perspektywy życia w dynamicznym społeczeństwie pluralistycznym trudno jest nie zgodzić się ze stanowiskiem Palmera, wskazującym na nieustanny proces kształtowania się tożsamości. Proces ten przebiega na drodze dialogu, negocjacji, sporu, agonu, spotkania oraz interakcji ze społecznym i kulturowym otoczeniem⁷⁹. Multikulturalizm gene-

---

⁷⁴ Por. A. Śliz, M. S. Szczepański, *Wielokulturowość...* dz. cyt., s. 8.

⁷⁵ Tamże.

⁷⁶ Por. G. Węgrzyn, *Tożsamość Ekonomiczna Górnoślązaków*, Katowice 2017, s. 8-10.

⁷⁷ Por. E. W. Willemsen, K. K. Waterman, *Ego Identity Status and Family Environment: A Correlational Study*, "Psychological Reports" 69 (2016), s. 1203–1212.

⁷⁸ Por. P. J. Palmer, *The heart of a teacher: Identity and integrity in teaching*, <https://web.archive.org/web/20120105062059/http://www.mcli.dist.maricopa.edu/events/afc99/articles/heartof.pdf> (dostęp: 30.08.2020).

⁷⁹ Por. J. Trzópek, *Spotkanie a tożsamość. Tożsamościotwórcze aspekty głębokich relacji międzyludzkich*. w: *W kręgu psychologicznej problematyki tożsamości*, Kraków 2008, s. 133-160.

ruje nowe zagadnienia, które należy rozważyć w kontekście kształtowania się tożsamości, gdyż obok tożsamości indywidualnej, jednostkowej mamy do czynienia z „tożsamością społeczną”⁸⁰. Era wielokulturowości sprawiła, iż poczucie tożsamości kształtuje się w jeszcze szerszej konstelacji znaczeń. Własne „ja” budowane jest nie tylko w odpowiedzi na pytania „kim jestem?” i „kim mógłbym być”, ale dodatkowo, wyraźny akcent kładziony jest – a raczej powinien być kładziony – na biograficzną historię jednostki i idące za nią pytanie „skąd pochodzę” i „gdzie należę?”⁸¹.

Jedna z popularnych teorii w psychologii konceptualizacji tożsamości osobistej mówi o klarownym i trwałym poczuciu odrębności od innych, która skutkuje wykształceniem się osobowości niezachwianej, posiadającej bazowe atrybuty, stanowiące cechy niezbywalne i niezmiennie⁸². Zakłada ona występowanie zmian, jednak bardzo drobnych i kształtujących się w dużych odstępach czasowych. Warunkiem takiej spójności jest stabilna linia życia, występowanie zmian oczekiwanych, które naturalnie wpisują się w proces życia. Wymaga to także realizowania analogicznych skryptów i zachowań, nie odbiegających od narzuconych standardów, a także posiadanie przewidywalnego środowiska⁸³.

Multikulturalizm implikuje jednak czynniki, które uniemożliwiają tak jednostajny rozwój tożsamościowy. Nie zawsze bowiem występujące różnice sprawiają, że jednostka czuje się umiarkowanie różna, jednocześnie będąc umiarkowanie podobna, aby czuć się częścią grupy⁸⁴. Wielokulturowość wyłania osobliwe faktory scalające (integrujące) oraz dekomponujące (dezintegrujące, fragmentujące) jednostkową tożsamość⁸⁵. Wielokrotnie występują sytuacje, w których – na skutek widocznych różnic, np. koloru skóry, orientального stroju, wyznania czy akcentu – jednostka jest dyskryminowana, a poczucie inności, generujące niepokój o pozycję w grupie, skutkuje wycofaniem się z życia społecznego⁸⁶. Takie sytuacje powodują często porzucenie własnego, wykształconego wcześniej „ja”

---

⁸⁰ Por. D. Niedźwiecki, *Migracje i tożsamość. Od teorii do analizy przypadku*, Kraków 2010, s. 133.

⁸¹ Por. G. Teusz, *Dylematy terapeutycznej wielokulturowości. Pomiędzy swojskością a innością*, „Kultura-społeczeństwo-edukacja” 2 (2010), s. 184.

⁸² Por. M. Jarymowicz, T. Szustrowa, *Poczucie własnej tożsamości – źródła, funkcje regulacyjne*, w: *Osobowość a społeczne zachowanie się ludzi*, Warszawa 1980, s. 439-473.

⁸³ Tamże.

⁸⁴ Por. A. Kwiatkowska, *Wielokulturowość...* dz. cyt., s. 181.

⁸⁵ Por. G. Teusz, *Dylematy terapeutycznej wielokulturowości...* dz. cyt., s. 184.

⁸⁶ Tamże.

w imię dostosowania się do ogółu⁸⁷. Wówczas zatracona zostaje tożsamość osobista, bazująca na konkretnym rdzeniu. Mamy do czynienia z rozmyciem skutkującym brakiem poczucia indywidualności⁸⁸. Z kolei zbyt duże podobieństwo, zatarcie cech indywidualnych, często po upływie czasu jest przyczyną frustracji i skutkuje wzmożoną chęcią wyróżniania się, w celu udowodnienia istnienia autonomicznego „ja”. Istotnym jest fakt, iż nie jest to zależne od wieku, a od zmiany miejsca zamieszkania i środowiska, w którym jednostka aktualnie przebywa. Oczywiście osobowości silniejsze i o mocno zakorzenionej tożsamości słabiej odczuwają to zjawisko, co nie znaczy, że nie doświadczą go w ogóle.

Multikulturalizm i jego wpływ na lokalny kontekst funkcjonowania, w ujęciu brytyjskiego socjologa – Anthony’ego Giddens’a, skutkuje następującymi dylematami tożsamościowymi: unifikacja – fragmentaryzacja: nieustanne krzyżowanie się tendencji integrujących, unifikujących, ujednociających z procesami fragmentacji, oddzielenia, rozproszenia; bezsilność – kontrola: oscylowanie między koniecznością wyboru, która staje się źródłem bezsilności, a poczuciem kontroli nad zróżnicowanymi możliwościami kształtowania swojego „ja”; autorytet – niepewność: rozdarcie pomiędzy pewnością istnienia autorytetów, odwoławczych, instancji a odczuciem ich utraty i doświadczeniem pustki⁸⁹.

Wymienione powyżej czynniki są skutkiem mirażu kulturowego, a wokół nich dokonuje się poszukiwanie elementów wspólnych w realiach wyznaczonych przez wielokulturowość. Tożsamość wypracowana w optyce multikulturalizmu to „uświadomiona alternatywa rozwinięcia modyfikowanego ciągle projektu *ja*”⁹⁰.

Tożsamość, która wykształcona zostaje na arenie wielokulturowości to regularna re-negocjacja wartości „swoich” oraz „obcych”. Jest to ciągła pertraktacja pomiędzy „swojskością” a „innością”. Słusznym i niezwykle trafnym wydaje się być stwierdzenie Grażyny Teusz, określającej budowanie własnego „ja” w świecie wielokulturowym jako swoisty „pakt o nieagresji” zawierany między partykularyzmem a uniwersalizmem w realiach, w których regularnie wyłaniają się nowe „mechanizmy scalające i rozmontowujące naszą tożsamość”⁹¹.

---

⁸⁷ Por. A. Bandura, *Teoria społecznego uczenia się*, PWN, Warszawa 2007.

⁸⁸ Por. G. Teusz, *Dylematy terapeutycznej wielokulturowości...* dz. cyt., s. 184.

⁸⁹ Por. A. Giddens, *Nowoczesność i tożsamość. „Ja” i społeczeństwo w epoce późnej nowoczesności*, Warszawa 2001, s. 269–270.

⁹⁰ Por. G. Teusz, *Dylematy terapeutycznej wielokulturowości...*, dz. cyt., s. 186.

⁹¹ Tamże.

Warto także wspomnieć o opracowanych już naukowo metodach integracji dwóch lub więcej tożsamości. Metody wskazane przez Mayę Yampolsky, Catherine E. Amiot oraz Roxanne de la Sablonniere to: kategoryzacja antycypacyjna – poszukiwanie podobieństw na linii ja - grupa (jednostka przewiduje, że zostanie członkiem nowej grupy i poszukuje podobieństw między sobą a przedstawicielami grupy); kategoryzacja – dominacja jednej tożsamości (jednostka odrzuca wszelkie dostępne kultury wraz z ich dziedzictwem, definiując się jedną, konkretną narodowością); kompartmentalizacja – identyfikacja ze wszystkimi dostępnymi orientacjami kulturowymi przy braku spójności tworzy dla nich osobne komórki (jednostka definiuje się jako Belg w towarzystwie Belgów, jako Niemiec wśród Niemców itd.); integracja – hybryda różnych tożsamości (jednostka rozpoznaje różnice między kulturami, traktując je jako elementy wzajemnie się uzupełniające)⁹². Ukazuje to, jak istotnym z perspektywy osób żyjących w społeczeństwach wielokulturowych - zwłaszcza imigrantów pierwszego pokolenia, potomków imigrantów pierwszego pokolenia oraz osób o „mieszanym” dziedzictwie kulturowym – jest podejmowanie tego tematu. Funkcjonowanie w więcej niż jednej grupie kulturowej wymaga bowiem negocjacji i integracji różnych oczekiwań, norm, wartości oraz praktyk związanych z wieloma tożsamościami kulturowymi⁹³.

Przedstawiona powyżej konceptualizacja integracji tożsamości umożliwia zrozumieć ideę tzw. dzieci trzeciej kultury (*third culture kids*)⁹⁴. Termin ten odnosi się do jednostek wychowanych w wielokulturowym i bardzo mobilnym środowisku, które większość swojego życia spędziły w kraju innym niż macierzysty kraj rodziców⁹⁵. Nie mając możliwości przejęcia kultury rodziców (*home „passport” culture*) jak również czasu na przesiąknięcie kulturą kolejnego kraju osiedlenia (*host culture*), kreują kulturę trzecią, niezwiązaną z miejscem w sensie geograficznym⁹⁶.

Omawiając wpływ multikulturalizmu na jednostkę oraz społeczeństwo, trudno nie zadać pytania postawionego przez australijską nastolatkę podczas Q&A⁹⁷ zatytułowanego „Multikulturalizm i tożsamość australijska” (*Multiculturalism and the Australian*

---

⁹² M. Yampolsky, C. E. Amiot, E. de la Sablonniere, *Multicultural identity integration and well-being: A qualitative exploration of variations in narrative coherence and multicultural identification*, <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2013.00126/full> (dostęp: 31.08.2020).

⁹³ Tamże.

⁹⁴ Por. A. Kwiatkowska, *Wielokulturowość...*, dz. cyt., s. 192.

⁹⁵ Por. D. C. Pollock, R. E. Van Reken, M. V. Pollock, *Third Culture Kids: The Experience of Growing Up Among Worlds*, Boston-London 2017.

⁹⁶ Por. A. Kwiatkowska, *Wielokulturowość...*, dz. cyt., s. 193.

⁹⁷ Q&A, ang. questions and answers (tj. pytania i odpowiedzi).

Identity) dotyczącego rozmycia kulturowego⁹⁸. Dziewczyna zapytała o sens pielęgnowania multikulturalizmu, w momencie, w którym „kultura australijska jest trochę rozwodniona, ponieważ propagowana jest wielokulturowość” („*Australian culture is some diluted, as multiculturalism is pushed*”). Możemy odnieść to oczywiście do każdego kraju i każdej kultury. Jak mocno idea multikulturalizmu ingeruje w pierwotną kulturę narodu? Czy możliwe jest zachowanie symetryczności postaw?

Badacze, teoretycy czy politycy zajmujący się wielokulturowością, jednogłośnie stwierdzają, iż nie jesteśmy w stanie odseparować macierzystej kultury od wpływów kultur obcych⁹⁹. Funkcjonowanie w społeczeństwie składającym się z przedstawicieli wywodzącymi się z różnych kultur, obcowanie z jednostkami odmiennymi rasowo, etnicznie, religijnie itd., skutkuje automatyczną synchronizacją, wzajemnym dostosowaniem zachowań i działań¹⁰⁰. Niejednokrotnie występująca różnorodność prowadzi do zatracenia poczucia odrębności, trwałości, pewności i istoty duchowych postaw tożsamości. Często aktualizowane jest postrzeganie świata, adjustacja percepcji do wielokulturowych trendów. Z jednej strony to przybysze – jako mniejszość - przejmują pewne zachowania kulturowe czy cechy społeczeństwa, do którego przybyli. Z drugiej jednak strony, zdarza się, iż mimo chęci ze strony nowo przybyłych, pewne imperatywy kulturowe są dla nich niemożliwe do odrzucenia. Wbrew wartościom powszechnie wyznawanym w kraju aktualnego pobytu praktykują kulturę własną¹⁰¹. Czasem prowadzi to do problemów na gruncie społecznym czy prawnym. Nie zawsze jednak mówimy o rzeczach negatywnych i karalnych. Występują bowiem także zachowania po prostu inne, nienacechowane pejoratywnie. Te właśnie niejednokrotnie powodują fascynację rodzimych mieszkańców nowymi zjawiskami i tradycjami. Inspiruje ich doświadczane *novum*, które implikują do swojego życia.

Ponadto, różnorodna oferta kulturowa to nie tylko wynik osobistego spotkania z drugim człowiekiem, z przedstawicielem innej kultury. W dzisiejszym świecie to także wszechobecna oferta płynąca z Internetu, telewizji czy innych mass mediów. Kino, re-

---

⁹⁸ Multiculturalism and the Australian Identity, Q+A, March 3 2020, <https://www.youtube.com/watch?v=NLRMXS2i35k> (dostęp: 31.08.2020)

⁹⁹ Por. T. Paleczny, *Krytyka ujęć modelowych wielokulturowości*, „Politeja” 16 (2019), s. 31.

¹⁰⁰ Tamże.

¹⁰¹ Por. G. Płoskonka, *Dylematy związane z Cultural Defense*, Kraków 2019, s. 13.

klama, propagowane wzory konsumpcji oraz rozrywki. Czynniki te skutkują porzuca-
niem utrwalonych przyzwyczajzeń oraz nawyków, a także przyswajaniem i akceptowa-
niem tego co akurat promowane przez media społecznościowe czy reklamy.

Tradycyjna więź wspólnotowa czy kulturowa, która wywodzi się z poczucia przyna-
leżności do kraju pochodzenia niejednokrotnie zastąpiona zostaje przez uniwersalną toż-
samość międzykulturową. Nie stanowi ona trzonu stabilnego, ponieważ do jej cech cha-
rakterystycznych zaliczamy dynamizm oraz stan przejściowy¹⁰². Nie jest to także forma
jednorodna, ponieważ każdy wybiera sobie cechy, które cenione są w mikro-grupie,
w której dana jednostka przebywa, lub te które wydają się jej najbardziej atrakcyjne. Zja-
wisko to dotyczy zarówno osób zamieszkujących kraj macierzysty, który cechuje się róż-
norodnością kulturową, jak i osiedlonych tam imigrantów. Czynniki te mogą prowadzić
do erozji więzi wspólnotowych, dewaluacji homogenicznych zasad przynależności,
a także kryzysu samej wspólnotowości¹⁰³.

Z drugiej jednak strony, sytuacja, w której przedstawiciele różnych środowisk reli-
gijnych i etnicznych mieszkają obok siebie, może owocować licznymi pozytywami. Wie-
lokulturowość – zgodna z definicyjnymi przesłankami - wnosi do społeczeństwa wiele
bogactwa. Niejednokrotnie napływ wiedzy i doświadczenia, połączone ze świeżym –
orientalnym dla państwa macierzystego – spojrzeniem, wynika właśnie z napływu obco-
krajowców. Ponadto, w sytuacjach, kiedy nowo przybyli doskonale zdają sobie sprawę,
jak ważne jest poszanowanie lokalnych tradycji i zwyczajów, koegzystencja skutkuje je-
dynie rozwojem, zarówno każdego indywiduum, jak i całego społeczeństwa. Jednostka
rozwija się poszerzając swoje perspektywy, poznając nieznaną dotąd zwyczaję i tradycję.
Całe społeczeństwo zyskuje natomiast nowych specjalistów, pomysłodawców i jako
grupa staje się bardziej otwarte.

Zwolennicy różnorodności kulturowej argumentują, iż wzmacnia ona ludzkość
i może mieć kluczowe znaczenie dla jej długoterminowego przetrwania. Konferencja Ge-
neralna UNESCO w 2001 roku zajęła takie stanowisko stwierdzając, w Powszechnej De-
klaracji o Różnorodności Kulturowej (*Universal Declaration on Cultural Diversity*), iż
„...różnorodność kulturowa jest tak samo potrzebna ludzkości, jak różnorodność biolo-
giczna przyrodzie” („*cultural diversity is as necessary for humankind as biodiversity is
for nature*”)¹⁰⁴. Aktualnie coraz większa ilość szkół, miejsc pracy, wreszcie całych miast

---

¹⁰² Por. T. Paleczny, *Krytyka...*, dz. cyt., s. 36.

¹⁰³ Tamże.

¹⁰⁴ UNESCO *Universal Declaration on Cultural Diversity*, Article 1, http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13179&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (dostęp: 31.08.2020).

i krajów, w dużym stopniu składa się z różnych grup kulturowych, rasowych i etnicznych. Poznając poszczególne grupy i ucząc się o nich, społeczności budują zaufanie, szacunek i zrozumienie dla odmiennych kulturach. Powoduje to, iż w odpowiednich warunkach, społeczności i organizacje wszystkich środowisk mogą oddziaływać na siebie w sposób pozytywny¹⁰⁵.

Z uwagi na powyższe, należy zwrócić uwagę na sam proces akulturacji, adaptację społeczną, czyli wchodzenia w odmienny krąg kulturowy. Zgodnie z wykładnią Encyklopedii PWN akulturacja to: „proces jakościowych i wieloaspektowych zmian kulturowych wywołanych kontaktem odmiennych systemów kulturowych w sytuacji ich ciągłej i bezpośredniej konfrontacji, prowadzący do stopniowych przekształceń w jednym lub we wszystkich wchodzących w interakcję systemach”¹⁰⁶. Może ona przyjąć następujące formy: separacja – izolacja, przewaga wzorców rodzimych; integracja – dwoistość kulturowa; asymilacja – przewaga wzorców nowego kręgu kulturowego; marginalizacja/dekulturyzacja – utrata tożsamości własnej oraz brak identyfikacji z kulturą przyjmującą¹⁰⁷.

W zależności od przyjętego – zazwyczaj podświadomie - modelu w różny sposób wyglądać będzie koegzystencja kulturowa. Z uwagi na aktualne niezadowolenie z przyjętych form polityki wielokulturowej¹⁰⁸, wydaje się, że w przyszłości wyraźny nacisk położony zostanie na tożsamość kraju przyjmującego, a także samą edukację wielokulturową, dążącą do współdziałania oraz kształtowania postawy ciekawości poznawczej i tolerancji dla inności. Takie projekty edukacyjne powinny być adresowane do obu stron – rdzennych mieszkańców, jak i świeżo przybyłych migrantów¹⁰⁹.

Wielokulturowość wywiera wpływ także na kształt związków małżeńskich. Dotychczasowy model pary jednokulturowej czy też jednowyznaniowej ulega zmianie, a wyraźnym skutkiem globalnego multikulturalizmu są coraz bardziej powszechne związki binacjonalne. Na całym świecie obserwujemy regularny wzrost par międzywyznaniowych

---

¹⁰⁵ Por. R. Fry, K. Parker, *Early Benchmarks Show 'Post-Millennials' on Track to Be Most Diverse, Best-Educated Generation Yet*, <https://www.pewsocialtrends.org/2018/11/15/early-benchmarks-show-post-millennials-on-track-to-be-most-diverse-best-educated-generation-yet/> (dostęp: 31.08.2020).

¹⁰⁶ *Akulturacja*, w: *Encyklopedia PWN*, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/akulturacja> (dostęp: 31.08.2020)

¹⁰⁷ K. Białek, A. Kawalska, E. Kownacka, M. Piegat-Kaczmarczyk, *Warsztaty kompetencji międzykulturowych – podręcznik dla trenerów*, Warszawa 2008, s. 51.

¹⁰⁸ D. Cinciara, *Aspekty wielokulturowości w dzisiejszej Polsce*, „Problemy Higieny i Epidemiologii” 93(2021), s. 129.

¹⁰⁹ Tamże.

czy międzykulturowych, a małżeństwa zawierane z osobami innej nacji określane są często jako wskaźnik otwartości społeczeństwa na kontakty z innymi krajami¹¹⁰.

Powszechny multikulturalizm sprawia, iż procent małżeństw mieszanych regularnie wzrasta. Oczywiście wśród par binacjonalnych popularny jest także konkubinaty. Jednak z uwagi na temat pracy, a także fakt, iż przekraczanie granic kulturowych w relacjach małżeńskich ma głębsze konsekwencje dla satysfakcji z relacji, samopoczucia małżonków¹¹¹ oraz integracji prawnej i nabywania praw obywatelskich¹¹², tematyka niniejszej pracy obejmuje jedynie związki małżeńskie.

Statystyki wyraźnie pokazują, iż wielowymiarowość efektów multikulturalizmu dotyczy kształtowania związków małżeńskich. Dane z roku 2014 ukazują, że aż 42% małżeństw w Stanach Zjednoczonych stanowiły małżeństwa międzywyznaniowe¹¹³. Zgodnie z danymi z 2015 r., we Francji jedno na siedem małżeństw to małżeństwo mieszane – zawarte między obywatelem Francji a cudzoziemką lub Francuzką, a obcokrajowcem. Dodatkowo w latach 1950-2017 liczba małżeństw mieszanych na terenie Francji wzrosła o 8%¹¹⁴. W Polsce, w latach 2015-2018 liczba tego rodzaju małżeństw wzrosła z 3367 do 5088, tj. o 51,1%¹¹⁵, natomiast analizy pokazują, iż liczba małżeństw binacjonalnych zawieranych przez Polaków poza granicami Rzeczypospolitej jest 3-4-krotnie większa¹¹⁶. Według badań przeprowadzonych w maju 2019 r. wśród młodych Hindusów, około 5 % respondentów w okresie objętym badaniem znajdowało się w związku mieszanym – międzyreligijnym lub międzykastowym¹¹⁷.

---

¹¹⁰ Por. P. Szukalski, *Demografia i Gerontologia społeczna*, „Biuletyn Informacyjny” 3 (2013), <http://dspace.uni.lodz.pl:8080/xmlui/bitstream/handle/11089/3556/2013-03%20Ma%C5%82%C5%BCe%C5%84stwa%20binacjonalne%20w%20Polsce.pdf?sequence=1> (dostęp: 01.09.2020).

¹¹¹ Por. C. Van Mol, H. A. G. de Valk, *Relationship satisfaction of European binational couples in the Netherlands*. „International Journal of Intercultural Relations” vol. 50, s. 50–59.

¹¹² Por. J. D. Medrano, H. A. G. de Valk, *Guest editorial on meeting and mating across borders: Union formation in the European Union single market*, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/psp.1768> (dostęp: 01.09.2020).

¹¹³ Por. Berkley Center, *Interfaith Marriage in America: Transforming Religion and Families*, <https://www.youtube.com/watch?v=CC17e0lvWjk> (dostęp: 01.09.2020)

¹¹⁴ Por. Insee Première, *236 300 mariages célébrés en France en 2015, dont 33 800 mariages mixtes, 2017*, <https://www.west-info.eu/france-choses-love-over-fear-of-the-maghreb/insee-38/> (dostęp: 01.09.2020).

¹¹⁵ Por. P. Szukalski, *Małżeństwa i rozwody w: Sytuacja demograficzna Polski. Raport 2017-2018*, Warszawa 2018, s. 93.

¹¹⁶ Tamże.

¹¹⁷ Por. Statista, *Opinion on marriage across religious and caste lines among Indian youth in 2019*, <https://www.statista.com/statistics/1051758/india-opinion-on-inter-religious-inter-caste-marriage-among-youth-by-gender/> (dostęp: 01.09.2020)

O powszechności zjawiska świadczy także szerokie zainteresowanie tematem. Obok badaczy i teoretyków zajmujących się kwestią małżeństw wielokulturowych oraz wielowyznaniowych, zagadnienie podjął także papież Franciszek. W adhortacji „*Amoris laetitia*” papież zwraca uwagę na wyzwania stojące przed małżeństwami międzywyznaniowymi, a także podkreśla szanse, które z takich relacji wynikają¹¹⁸. Papież dostrzega kwestie związane z małżeństwami mieszanymi i zaznacza, że wymagają one szczególnej uwagi. Według Jana Pawła II małżeństwa pomiędzy katolikami a innymi ochrzczoneymi «już dzięki swej szczególnej fizjonomii, zawierają wiele elementów, które należy doceniać i rozwijać tak z uwagi na ich wewnętrzną wartość, jak również ze względu na ewentualny wkład, który mogą wnieść w ruch ekumeniczny». W tym celu «trzeba starać się [...] o serdeczną współpracę pomiędzy duchownym katolickim i niekatolickim, poczynając od przygotowania do małżeństwa i ślubu»¹¹⁹.

Według papieża Franciszka „małżeństwa, gdzie występuje różnica religii, stanowią uprzywilejowane miejsce dialogu międzyreligijnego [...]. Wiążą się ze szczególnymi trudnościami, zarówno w odniesieniu do tożsamości chrześcijańskiej rodziny, jak i wychowania religijnego dzieci [...]. Wzrastająca w krajach misyjnych, a nawet w krajach o długiej tradycji chrześcijańskiej liczba rodzin składających się z małżonków, pomiędzy którymi występuje różnica religii, domaga się pilnego zapewnienia opieki duszpasterskiej, zróżnicowanej w zależności od różnych kontekstów społecznych i kulturowych. W niektórych krajach, gdzie nie ma wolności religijnej, małżonek chrześcijański, aby móc się pobrać, zmuszony jest do przejścia na inną religię i nie może zawrzeć małżeństwa kanonicznego z zachowaniem różnicy religii ani ochrzcić dzieci. Musimy zatem podkreślić konieczność, aby wolność religijna była przestrzegana w odniesieniu do wszystkich”¹²⁰. Ponadto papież stwierdza, „Aby konstruktywnie radzić sobie z różnorodnością dotyczącą wiary, należy zwrócić szczególną uwagę na osoby, które jednoczą się w takich małżeństwach, nie tylko w okresie poprzedzającym ślub. Szczególne wyzwania napotykają małżeństwa i rodziny, w których jeden z partnerów jest katolikiem a druga strona osobą niewierzącą. W takich przypadkach trzeba świadczyć o zdolności Ewangelii do wejścia w te sytuacje, aby umożliwić edukację dzieci w wierze chrześcijańskiej”¹²¹.

---

¹¹⁸ Franciszek, *Posynodalna adhortacja apostolska „Amoris laetitia” o miłości w rodzinie*, Watykan 2016, nr 248.

¹¹⁹ Jan Paweł II, *Adhortacja apostolska „Familiaris consortio” o zadaniach rodziny w świecie współczesnym*, Watykan 1983, nr 78.

¹²⁰ Franciszek, *Posynodalna adhortacja apostolska „Amoris laetitia”*, nr 248.

¹²¹ Tamże.

Prowadzone są także liczne badania dotyczące szerokiej palety aspektów tego zjawiska. Część z nich dotyczy bezpośrednio relacji między małżonkami. Należą do nich m.in. badania dotyczące małżeństw wielowyznaniowych, wskazujące, iż 80 % osób, będących w takim małżeństwie twierdzi, że to nie jednakowe wyznanie, a podobne wartości są najbardziej istotną bazą związku¹²². Inne badania skupiają się na skutkach wychowywania dzieci, czy też potrzebie wykreowania przestrzeni dla rodzin, w której hybrydowość i segregacja, globalizacja i lokalizacja, zmiana i retencja uzupełniają się, a nie konkurują¹²³.

Kolejnym sektorem, w którym obserwujemy wyraźny wpływ multikulturalizmu na funkcjonowanie społeczne jest środowisko pracy. Efektem globalizacji, a z nią urbanizacji oraz migracji, są otwarte rynki pracy, sprzyjające opisywanej wielokulturowości¹²⁴. Ponadto, deficyt w wielu branżach wymusza na pracodawcach zatrudnianie specjalistów pochodzących z innych krajów. Skalę zjawiska potwierdzają statystyki. W 2003 roku, w samych Stanach Zjednoczonych, wydano aż 8 milionów dolarów na szkolenia dotyczące pracy w środowiskach zróżnicowanych kulturowo, religijnie czy etnicznie¹²⁵. Z roku na rok temat ten cieszy się coraz większym zainteresowaniem i zgodnie z przeprowadzonymi w 2019 roku badaniami obejmującymi 234 firmy z S&P 500¹²⁶, 63% specjalistów ds. różnorodności awansowało lub zostało mianowanych na swoje stanowiska w ciągu poprzednich trzech lat. Ponadto obserwując trendy na witrynach z ofertami pracy możemy zauważyć, iż liczba poszukiwanych specjalistów ds. różnorodności i integracji (*diversity and inclusion professionals*) w latach 2016-2018 wzrosła aż o 35%. Oczekuje się, że trend ten utrzyma się również w nowej dekadzie. Portal *Glassdoor* umieścił bowiem ten zawód w liście trendów pracy na rok 2020 (*2020 Work Trends*). Szacuje się, iż pracodawcy w roku 2020 zwiększą inwestycje w sektorze różnorodności i integracji aż

---

¹²² Por. Berkley Center, *Interfaith Marriage in America: Transforming Religion and Families*, <https://www.youtube.com/watch?v=CC17e0lvWjk> (dostęp: 01.09.2020).

¹²³ Por. D. Rodríguez-García, *Mixed Marriages and Transnational Families in the Intercultural Context: A Case Study of African-Spanish Couples in Catalonia, Spain*, „Journal of Ethnic and Migration Studies” 32/2006, s. 403-433.

¹²⁴ Por. UNESCO World Report, *Investing in Cultural Diversity and Intercultural Dialogue*, https://www.un.org/en/events/culturaldiversityday/pdf/Investing_in_cultural_diversity.pdf (20.08.2020).

¹²⁵ Por. T. Kochan, K. Bezrukova, R. Ely, S. Jackson, A. Joshi, K. Jehn, J. Leonard, D. Levine, D. Thomas, *The effects of diversity on business performance: Report of the diversity research network*, „Human Resource Management” 42 (2018), s. 13.

¹²⁶ Standard & Poor’s 500 - indeks największych amerykańskich firm notowanych na giełdach NYSE i NASDAQ.

o 64%¹²⁷. Również Harvard Business Review zwrócił uwagę na to zjawisko. Porównując firmy kulturowo heterogeniczne z placówkami homogenicznymi wskazano, że te o wysokim współczynniku wielokulturowości posiadają o 45% większe możliwości udziału na rynku, a różnorodność rasowa jest silnym predyktorem konkurencyjnej pozycji firmy na rynku¹²⁸.

W ostatnich latach przeprowadzono wiele badań dotyczących rozmaitych aspektów różnorodności w miejscu pracy. Największym zainteresowaniem cieszyły się te dotyczące problematyki pochodzenia kulturowego oraz etnicznego. Badacze jednoznacznie wskazują na pozytywny wpływ wielokulturowego środowiska pracy oraz jego korzystne oddziałujące na wielu płaszczyznach działalności firm zajmujących się różnymi branżami¹²⁹. Tak intensywne zainteresowanie tym aspektem klarownie wskazuje na skalę zjawiska. Wielokulturowość dotyka - choć w różnym stopniu - każdego kraju na całym świecie, naturalnie tworząc zróżnicowane miejsca pracy. Dlatego właśnie istotnym zagadnieniem jest wpływ powstających tam relacji i zależności na jednostkę jak i społeczeństwo. Zalet pracy w środowisku heterogenicznym kulturowo jest wiele, jednak nie możemy zapominać o wyzwaniach wynikających z takiej współpracy.

Rozważania dotyczące problematyki warto zacząć od podstawowego problemu związanego z komunikacją. Bariery pojawiające się w takim środowisku mogą wynikać z niedostatecznych umiejętności językowych członków wielokulturowego zespołu, będących katalizatorem frustracji oraz konfliktów. Jednak nie jest to najbardziej powszechny występujący problem. Częściej nieporozumienia wynikają z nieznamomości kategorii myślowych danego języka i kontekstu prowadzonych rozmów. Język, którego jednostka uczy się na zajęciach zazwyczaj mocno odbiega od slangu biznesowego, którym posługują się pracownicy firm. Słownictwo biznesowe nasączone jest metaforami czy kolokwializmami, które mocno odbiegają od zwrotów powtarzanych podczas kursów¹³⁰.

Kolejnym aspektem jest problem nieumiejętnego rozwiązywania konfliktów. W zespołach wielokulturowych często spory rozstrzygane są na korzyść przedstawicieli grup

---

¹²⁷ Por. Glassdorr, *Diversity Inclusion 2019*, <https://www.glassdoor.com/about-us/diversity-inclusion-2019/> (dostęp: 30.08.2020).

¹²⁸ Por. S. A. Hewlett, M. Marshall, L. Sherbin, *How Diversity Can Drive Innovation*, Harvard Business Review, <https://hbr.org/2013/12/how-diversity-can-drive-innovation> (dostęp: 28.08.2020).

¹²⁹ Są to m.in.: Cedric Herring, Josh Bersing czy Sylvia Ann Hewlet.

¹³⁰ Por. S. Przytuła, *Problemy wielokulturowości w korporacjach międzynarodowych*, „Problemy Zarządzania” 9/4 (2017), s. 31.

większych czy też silniejszych, z pominięciem kompromisu. Brak odpowiedniej komunikacji powoduje obniżenie skuteczności działania całego zespołu oraz zmniejszenie poziomu wzajemnego zaufania. To ostatnie z kolei skutkuje wzrostem wzajemnych uprzedzeń wynikających m.in. z kultury, rasy czy wyznania¹³¹. Często podłożem problemów są czynniki bardzo prozaiczne. Zaliczamy do nich np. jedzenie, ubiór czy standardy dotyczące higieny. W następstwie kreowane są stereotypy, które zaburzają kontakty personalne, negatywnie wpływają na ogólną organizację pracy a także obniżają jakość oraz motywację pracowników¹³².

Opisując wpływ multikulturalizmu na jednostkę oraz społeczeństwo warto zwrócić uwagę na doroczne rankingi szczęścia (*World Happiness Report*)¹³³ opracowywane przez zespół ekspertów ONZ. *World Happiness Report* to badanie stanu globalnego szczęścia, które klasyfikuje 156 krajów według wskaźnika jakim jest poczucie szczęścia obywateli. Podejmuje on także temat migracji i związanej z nim życiowej satysfakcji. Analizując przedstawione w raporcie dane dostrzegamy, iż poziom szczęścia imigrantów jest na ogół taki, jak osób urodzonych i mieszkających w danym kraju¹³⁴. Natomiast determinantą poziomu szczęścia, zgodnie z przedstawionymi w raporcie wynikami, jest kraj pochodzenia. Obserwujemy wzrost poziomu szczęścia jednostek migrujących z krajów mniej szczęśliwych, do tych o jego wyższym współczynniku. Zależność ta funkcjonuje także w przeciwnym kierunku¹³⁵. Stanowi to zatem szansę, iż wielokulturowość i wspólne funkcjonowanie osób wywodzących się z różnych państw i kultur stanowić będzie swoisty światopoglądowy barter, w efekcie którego przeniesione zostaną dobre nawyki i pozytywne schematy życia.

2.3. Idea *multikulti* jako zniekształcenie multikulturalizmu

Pojęcie *multikulti* interpretowane i oceniane jest w bardzo różny sposób i niejednokrotnie staje się osią sporów toczonych na różnych płaszczyznach, m.in.: politycznej,

---

¹³¹ Por. Ł. Burkiewicz, A. Knap-Stefaniuk, *Zarządzanie Międzykulturowe Jako Wyzwanie Dla Współczesnych Menedżerów – Rozwijanie Potencjału Wielokulturowych Zespołów*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej: Organizacja i Zarządzanie” 130 (2018), s. 65.

¹³² Tamże.

¹³³ Zob. <https://worldhappiness.report/> (dostęp: 31.08.2020)

¹³⁴ Por. J. Helliwell, R. Layard, J. Sachs, *World Happiness Report 2019*, Sustainable Development Solutions Network, New York 2019.

¹³⁵ Tamże.

społecznej czy ekonomicznej¹³⁶. Niewątpliwie funkcjonujemy w epoce dyktatury nadmiaru i hegemonii nadprodukcji kulturowej, która często opisywanego powyżej multikulturalizmu nie przypomina¹³⁷. Nierzadko obserwujemy, że mieszanie się kultur wcale nie prowadzi do ich wzajemnej afirmacji i doceniania występujących różnorodności, ale do wzajemnego wyniszczania się¹³⁸. Dlatego właśnie niezwykle istotnym jest przyjrzenie się także zniekształceniu idei multikulturalizmu, której wypaczoną formę określamy mianem *multikulti*.

W „Słowniku języka polskiego” nie znajdziemy definicji słowa *multikulti*, jedynie informację, iż jest to „potocznie pluralizm kulturowy”¹³⁹. Słownik poprawnej polszczyzny podaje, iż *multikulti* to: „idea, model społeczny i doktryna polityczna, w których postuluje się równorzędność kultur w społeczeństwach zróżnicowanych etnicznie, kulturowo, religijnie, ich wzajemne przenikanie się z równoczesną ochroną odrębności; słowo potoczne, używane zwykle z nacechowaniem negatywnym”¹⁴⁰. Słowniki Brytyjskie, wskazują, że jest to jedynie nieformalny skrót, zdrobnienie terminu „multikulturalizm” (ang. multiculturalism)¹⁴¹.

Zdrobnienia (łac. *deminutivum*) z definicji są formami, które określają pozytywny stosunek do kogoś/czegoś¹⁴². W praktyce jednak często używa się ich, aby wyrazić nastawienie pogardliwe, negatywne, zabarwione ironicznie. Jest tak również w przypadku słowa „*multikulti*”. Pomimo częstego używania go jako skrótu terminu „multikulturalizm”, czystym zdrobnieniem nie jest. Pejoratywna konotacja wynika ze specyficznego podejścia do łączenia kultur w zróżnicowanym społeczeństwie. *Multikulti* odbiega od idei społeczeństwa wielokulturowego, postulując przyznawanie mniejszościom pełni praw równorzędnych z prawami większości, zacierając różnice między kulturami, tym samym prowadząc do zatracenia unikatowego charakteru macierzystej społeczności.

---

¹³⁶ Por. P. Skulski, *Problemy multikulturowe w biznesie międzynarodowym*, „Ekonomia XXI wieku”, 4, 16 (2017), s. 23.

¹³⁷ Por. T. Szlendak, *Kultura nadmiaru w czasach niedomiaru*, „Kultura nadmiaru w czasach niedomiaru”, 1.76 (2013), s. 10.

¹³⁸ Por. M. Ryba, *Multikulturalizm w Europie Zachodniej – historia i terażniejszość*, „Człowiek w Kulturze”, 24 (2014), s. 35-50.

¹³⁹ *Multikulti*, w: *Słownik języka polskiego PWN*, <https://sjp.pwn.pl/slowniki/multi-kulti.html> (dostęp: 31.08.2020).

¹⁴⁰ *Multikulti*, w: *Internetowy Słownik Poprawnej Polszczyzny*, <https://dobryslownik.pl/slowo/multikulti/222879/> (dostęp: 31.08.2020).

¹⁴¹ Por. LEXICO, *Multikulti*, <https://www.lexico.com/definition/multikulti> (dostęp 31.08.2020).

¹⁴² Por. *Zdrobnienie*, w: *Słownik języka polskiego PWN*, <https://sjp.pwn.pl/szukaj/zdrobnienie.html> (dostęp 01.09.2020).

Aktualnie można zauważyć, iż w coraz większej ilości państw, które postulowały politykę wielokulturowości, sytuacja przerodziła się w rozmyty schemat *multikulti*, stanowiąc duży problem dotyczący społeczność macierzystą. W pierwszej kolejności warto spojrzeć na Kanadę, której polityka multikulturalizmu stanowi znak rozpoznawczy. Kraj ten jako jedyny obchodzi narodowy dzień multikulturalizmu (Canada Multiculturalism Day) – co pokazuje jak ważny jest to aspekt dla obywateli Kanady. Zgodnie z badaniami przeprowadzonymi w 2016 r., prawie 7,541 mln osób, czyli 21,9 proc. mieszkańców kraju to osoby, które urodziły się poza Kanadą. Jest to najwyższy odsetek imigrantów od 1921 r. Przewiduje się, że do 2036 r. pomiędzy 39,3% a 49,1% dzieci do 15 roku życia będą miały przynajmniej jednego rodzica spoza Kanady¹⁴³.

W prezentowanym badaniu dostrzeżono trend dotyczący wzrostu populacji mniejszości narodowych/etnicznych. Przy tak wysokim tempie imigracji liczba Indian, Inuitów i Metysów rośnie w Kanadzie cztery razy szybciej niż inne narodowości¹⁴⁴. I choć pozornie wydaje się, że przedstawiciele różnych narodów żyjący w tym kraju doskonale ze sobą koegzystują, Elamin Abdelmahmoud – mieszkający w Kanadzie – stwierdza, iż jest to jedynie „romantyczna wizja”¹⁴⁵. Z jednej strony bowiem, aż 68% rodowitych Kanadyjczyków dostrzega zbyt małe zaangażowanie imigrantów w drodze do asymilacji, oraz wskazuje, że powinni oni (imigranci) robić więcej, aby się dopasować. Z drugiej natomiast, osoby przyjeżdżające do Kanady narzekają na zbyt duże obostrzenia i trudne do zdania testy językowe, umożliwiające stały pobyt¹⁴⁶. Mimo, że kanadyjski pisarz kulturowy - Stephen Marsh - wskazuje na bogatą tradycję wielokulturowości w Kanadzie oraz na ducha otwartości i tolerancji to realia i opinia publiczna tego nie potwierdzają. Mówi się, że aktualna sytuacja to przechodzenie od dyskomfortu jednej grupy do dyskomfortu w drugiej¹⁴⁷.

Aktualna sytuacja społeczna w Wielkiej Brytanii to kolejny obraz *multikulti* w dzisiejszym świecie. Kraj ten stał się domem dla osób z prawie 200 różnych krajów. Kiedy przyjrzymy się bliżej, zobaczymy, iż występuje tam raczej forma biernej tolerancji aniżeli polityka wielokulturowa, zakładająca nie tylko tolerancję, ale także pewne minimalne

---

¹⁴³ Por. Statistics Canada, *Census Profile 2016*, <https://www150.statcan.gc.ca/n1/en/catalogue/98-316-X2016001> (dostęp: 01.09.2020).

¹⁴⁴ Tamże.

¹⁴⁵ Por. CBC News, *Is Canadian multiculturalism a myth?*, <https://www.youtube.com/watch?v=OsDXht-lIREg> (dostęp: 01.09.2020).

¹⁴⁶ Tamże.

¹⁴⁷ Tamże.

normy i wymogi względem imigrantów. Zgodnie z raportem Birmingham Live, 42,1% mieszkańców Birmingham nie jest Brytyjczykami o białym kolorze skóry. Stanowi to dwunastoprocentowy wzrost w porównaniu z badaniem z 2001 roku. Jeżeli do kolejnego spisu ludności (w 2021 r.) wskaźnik wzrostu będzie podobny, to ponad połowa mieszkańców miasta (1,2 mln.) będzie pochodzić z mniejszości etnicznej, a drugie co do wielkości miasto Anglii stanie się miastem mniejszościowym (*majority minority city*)¹⁴⁸.

Skalę problemu i quasi multikulturalizm, tj. multikulti, ukazuje wynik badań dotyczących umiejętności językowych. Okazuje się, że w 2018 r. ponad 50 000 mieszkańców Birmingham nie potrafiła mówić w języku angielskim¹⁴⁹. To samo badanie wskazuje na silną segregację etniczną na terenie Birmingham, oraz fakt, iż to niezwykle zróżnicowane miasto nie jest w stanie wyegzekwować rzeczywistej tolerancji i asymilacji ze strony imigrantów, jak i zrozumienia ze strony rodowitych obywateli Anglii¹⁵⁰.

Przedstawione powyżej przykłady, w jakich znalazły się Anglia czy Kanada nie są wyjątkami. W wielu krajach, w których osiedliły się mniejszości niemające możliwości lub niechące się asymilować, powstają strefy „no-go” (*no go zones*), tj. miejsca, zajęte przez imigrantów, nad którymi lokalne władze utraciły kontrole. Często określa się je mianem „małej ojczyzny”, w której imigranci, odcięci od szerszego kontekstu społecznego, funkcjonują nie adaptując się do zasad panujących w danym kraju¹⁵¹. Przykładem tego zjawiska jest Seine-Saint-Denis - północno-wschodnie przedmieście Paryża. Ten francuski departament położony na przedmieściach stolicy Francji podzielony jest na 40 dystryktów, z których 36 to wspomniane strefy „no go”. Znajduje się tam także największa we Francji koncentracja muzułmanów. W raporcie „Banlieue de la République” („Przedmieścia Republiki”), opracowanym przez zespół naukowców pod kierownictwem politologa i specjalisty ds. islamu – Gillesa Kepela - podkreślono, iż strefy „no go”, w tym Seine-Saint-Denis, są „osobnymi społeczeństwami islamskimi, odciętymi od państwa francuskiego, w których prawo szariatu zastąpiło prawo francuskie”¹⁵².

---

¹⁴⁸ Por. Community Cohesion Strategy For Birmingham Green Paper, <https://www.birminghamheard.org.uk/economy/community-cohesion-strategy/> (dostęp: 02.09.2020).

¹⁴⁹ Tamże.

¹⁵⁰ Tamże.

¹⁵¹ Por. B. Olszewski, *Bieguny antagonizmów. Europejskie strefy NO-GO*, „Multicultural Studies”, 2 (2017), s. 34.

¹⁵² *Raport: Banlieue de la République*, <http://www.banlieue-de-la-republique.fr/%20> (dostęp: 02.09.2020).

W tym samym dokumencie zauważono, że coraz większa liczba muzułmańskich imigrantów odrzuca francuskie wartości na rzecz radykalnego Islamu¹⁵³. Strefy „no go” nie dotyczą jedynie okolic Paryża. Jest to zjawisko uniwersalne i występuje we wszystkich państwach, w których znajdują się duże grupy imigranckie. Największe strefy zamknięte znajdziemy w takich miastach jak: Londyn, Manchester, Birmingham, Bradford, Lyon, Marsylia, Lille, Berlin, Kolonia, Monachium, Rzym, Mediolan, Turyn, Amsterdam, Haga, Antwerpia, Bruksela, Sztokholm, Malmö, Gothenburg, Kopenhaga, Roskilde, Oslo, Bergen czy Trondheim¹⁵⁴. W samej Szwecji w 2018 roku wyszczególniono 60 stref specjalnych, z których większość zamieszkiwana jest przez imigrantów¹⁵⁵.

Opisane powyżej zjawisko wyraźnie pokazuje jak mocno zniekształcona została idea multikulturalizmu, a problematyka asymilacji i koegzystencji różnych nacji, zwłaszcza tych o skrajnych poglądach, jest niezwykle trudna do osiągnięcia.

Wdrażając w życie idee wielokulturowości zamysłem było wykreowanie społeczeństwa pełnego tolerancji i otwartości, w którym grupy mniejszościowe współistnieją z grupą dominującą, uznając występujące różnice, a zasady koegzystencji zamknięte są w ramach pewnych norm¹⁵⁶. Zgodnie z założeniami, grupy mniejszościowe uczestniczą w życiu dominującego społeczeństwa, jednocześnie zachowując kulturowe różnice, tożsamość i autonomię. Powyższe przypadki ukazują jednak jak niewłaściwie implikowana idea wielokulturowości, tzw. *multikulti*, powoduje marginalizację obywateli we własnym kraju, a przybysze, którzy winni asymilować się z rodzimymi mieszkańcami – izolują się, tworząc swoje „małe ojczyzny”. W takiej sytuacji nie możemy mówić o żadnej formie wymiany kulturowej, a raczej festiwalu niezgody i pogłębianiu się stereotypów. Prowadzi to do dysharmonii społecznej oraz budowania negatywnej postawy względem imigrantów. Takie rozmycie kulturowe oraz brak egzekwawalnych norm w znacznym stopniu utrudnia interakcje i skutkuje nasileniem napięć i konfliktów. Nie możemy wówczas mówić o synergii międzykulturowej, gdyż rzeczywistość *multikulti* diametralnie odbiega od idei pluralizmu kulturowego.

Multikulturalizm to wielość kultur. Dlatego problemem jest nie tylko zbyt duży kontrast i skrajny brak relacji między kulturami, ale także zatracenie własnej tożsamości kul-

---

¹⁵³ Tamże.

¹⁵⁴ Por. B. Olszewski, *Bieguny antagonizmów...*, dz. cyt., s. 34.

¹⁵⁵ Por. The Local, *Here's the new police list of trouble suburbs in Sweden*, <https://www.thelocal.se/20190603/sweden-vulnerable-areas-decrease-positive-trends-police> (dostęp: 02.09.2020)

¹⁵⁶ Por. A. Śliz, M. S. Szczepański, *Wielokulturowość...* dz. cyt., s. 9.

turowej czy etnicznej. W momencie, w którym różnice między państwami zostaną zatarłe, kiedy narody tracą swoją niepowtarzalną tożsamość, gdy niemożliwym będzie zdefiniowanie obywateli jako osób przynależnych do konkretnej kultury narodowej, nie będzie mowy o multikulturalizmie. Nie będzie wówczas wielu zróżnicowanych kultur, ponieważ żadna z nich nie będzie miała swoich charakterystycznych elementów, z których czerpać mogą inni. Należy pamiętać, iż kultura narodowa składa się z wielu faktorów. Jej komponentami są m.in.: język, tradycja, literatura, obyczaje, stroje, obrzędy, duchowość, religijność¹⁵⁷. Poczucie przynależności do konkretnego narodu jest czynnikiem tzw. indywidualizacji zbiorowości, gwarantującym tożsamość kulturową społeczności, która wypracowała sobie na przestrzeni lat „autonomię ducha” wytwarzając specyficzny rodzaj obecności społecznej, mentalności, zachowań i idei¹⁵⁸. Jeżeli w imię opatrnie rozumianej tolerancji, stosując politykę ustępstw, zapomnimy o pięknie różnic zatracając je, wizja pejzażu wielokulturowego stanie się jedynie utopijnym scenariuszem. Brak konkretnych norm wielokulturowego współżycia społecznego prowadzi do powstawania świata *multikulti*.

Multikulturalizm jest realną szansą spotkania, drogą do budowania porozumienia międzynarodowego. Żeby jednak zaistniała prawdziwa wspólnota, rozbieżności muszą być klarowne, powszechnie znane i uznawane. Każda kultura odarta ze swoich cech charakterystycznych i odrębności traci unikatową wartość oraz wyrazistość umożliwiającą wymianę kulturową. *Multikulti* jest zniekształceniem idei multikulturalizmu. Z jednej strony prowadzącym – w imię opatrnie rozumianej otwartości i tolerancji - do zatarcia różnic między kulturami. Z drugiej natomiast - poprzez brak regulacji – do skrajnej izolacji imigrantów. Zamiast integracji obywatelskiej, *multikulti* skutkuje unifikacją kulturową, a dzisiejszy świat staje się *mundus communicans* tj. teatrem intensywnej dyfuzji kultur¹⁵⁹.

---

¹⁵⁷ Por. H. Skorowski, *Wolność, integracja, solidarność w nauczaniu społecznym Jana Pawła II*, Warszawa 2002, s. 83–90.

¹⁵⁸ Por. E. Jaworski, W. Kosowska, „*A to Polska właśnie*”. *W kręgu wartości kultury narodowej*, w: *Kultura polska. Współczesność wobec tradycji*, Katowice 1992, s. 11–22.

¹⁵⁹ Por. K. Krzysztofek, *Pogranicza i multikulturalizm w rozszerzonej Unii*, „*Studia Europejskie / Centrum Europejskie Uniwersytetu Warszawskiego*” 1 (2003), s. 77-94.

ROZDZIAŁ III

METODOLOGIA BADAŃ WŁASNYCH

Metodologia badań zajmuje się czynnościami poznawczymi badań naukowych oraz ich wynikami. Stanowi ona system reguł i procedur, które umożliwiają określenie i zdefiniowanie sposobów realizacji badania. Jej celem jest optymalizacja metod działania¹. Nie jest to jednak zbiór gotowych rozwiązań, a teoretyczna podstawa, która pozwala rozwiązać dany problem dzięki użyciu odpowiedniej metody/grupy metod lub najlepszego sposobu rozwiązania problemu, tzw. *best practice*².

W związku z tym istnieje potrzeba przedstawienia założeń metodologicznych niniejszej rozprawy, tj.: przedmiotu i celu badań (par. 1), omówienie problemu i pytań badawczych (par. 2), przedstawienia hipotez badawczych (par. 3), oraz opisanie metody, technik i narzędzi (par. 4) oraz organizacji i przebiegu badań (par. 5).

3.1. Przedmiot i cel badań

Zganie z wykładnią E. Babbie wyróżniamy trzy główne, naukowe cele badań. Są to cele: eksploracyjne (umożliwiające rozpoznanie faktów i zjawisk), szczegółowe opisy oraz wyjaśnienia³. Poprawność badań naukowych zależna jest od spełnienia dwóch kluczowych elementów, tj. określenie przedmiotu oraz celu badań.

T. Pilch i T. Bauman zauważają, iż determinantą prowadzonych badań jest cel jakiemu one służą. Podkreślają oni, że kluczowe jest zbadanie czynników niezbędnych do wdrożenia postulowanych stanów rzeczy⁴. Zatem celem badań jest „poznanie umożliwiające działanie skuteczne”⁵. Prowadzenie badań spełnia funkcje poznawcze oraz praktyczno-użyteczne. Cel poznawczy związany jest z naukowym poznaniem konkretnej rzeczywistości, zlokalizowaniem występujących tam związków i zależności. Natomiast cel praktyczno-użyteczny służy wdrożeniu wniosków wynikających z wyników badań do

---

¹ Por. J. Brzeziński, *Metodologia badań społecznych. Wybór tekstów*, Poznań 2011, s. 42.

² Por. K. Howell, *An Introduction to the Philosophy of Methodology*, <https://methods.sagepub.com/book/an-introduction-to-the-philosophy-of-methodology> (dostęp 15.08.2022).

³ Por. E. Babbie, *Badanie społeczne w praktyce*, Warszawa 2004, s. 110-113.

⁴ Por. T. Pilch, T. Bauman, *Zasady badań pedagogicznych. Strategie ilościowe i jakościowe*, <https://docer.pl/doc/e010v1c> (dostęp 20.07.2022).

⁵ Tamże.

działalności praktycznej. Konkretnie sformułowanie celu badań wymaga zatem uświadomienia sobie, dlaczego chcemy je przeprowadzić oraz do czego mogą być przydatne uzyskane w nich wyniki.

Praca niniejsza podejmuje zagadnienie mediacji, tj. alternatywnej metody rozwiązywania sporów normowanej przed *Kodeks cywilny*. B. Renik podkreśla, że nauki prawne jak i te obok prawa orbitujące, powinny zajmować się nie tylko badaniem norm, ale także badaniem „(...) działalności ludzkiej czy to w związku z przeżyciami jednostki, czy z rzeczywistością społeczną, gdyż normy są formą, działalność ludzka zaś jest treścią⁶. Samo pojęcie metod prawnych jest wieloznaczne i niejednokrotnie powoduje wątpliwości interpretacyjne. Wynika to ze specyfiki przedmiotu oraz zależności implikowania metod przez prawników praktyków – w celu interpretacji oraz kreowania prawa bądź podejmowania zagadnień *stricte* teoretycznych – na potrzeby refleksji naukowej⁷.

Bazując na powyższej wykładni należy stwierdzić, iż prezentowane badanie miało na celu realizację celu poznawczego (nauk społecznych) oraz celu teoretycznego (nauk prawnych). Natomiast realizacja celu praktyczno-użytecznego (nauki społeczne) oraz kreowanie prawa (nauki prawne) nastąpić może dopiero po zapoznaniu się z wynikami, stwierdzeniu słuszności oraz zbudowaniu strategii realnych działań czy implikacji zmian.

Jak mówi Jerzy Apanowicz⁸, badania naukowe są rozwiązywaniem problemów w konkretnych zadaniach, zarówno w ujęciu wąskim jak i szerokim. Ujęcie szerokie to etapowy proces wszelkich czynności badawczych, który rozpoczyna się już w momencie podjęcia decyzji o rozwiązaniu danego problemu, a kończy się w momencie pisemnego opracowania podjętego zagadnienia. Badania w ujęciu wąskim to poszczególne czynności badawcze, w wyniku których poznajemy nieznanne lub mało znane właściwości badanego zagadnienia⁹.

W związku z powyższym, przedmiotem przeprowadzonego badania było sprawdzenie słuszności hipotez świadczących o dużej częstotliwości i problemach w rozwiązywaniu sporów w małżeństwach międzykulturowych oraz międzywyznaniowych.

---

⁶ B. Renik, *Wstęp do nauk prawnych według wykładów Prof. dr. W. Klonowieckiego*, Lublin 1947, s. 6-7.

⁷ Por. J. Stelmach, B. Brożek, *Metody prawnicze*, Kraków 2006, s. 32.

⁸ J. Apanowicz, *Metodologia ogólna*, Gdynia 2002.

⁹ Por. T. Pilch, *Zasady badań pedagogicznych*, Warszawa. 1995, s. 8.

Za fundamentalny cel badań merytorycznych można uznać wytworzenie ważnej i potrzebnej wiedzy w określonych dziedzinach. Jak podkreślają Polit i Beck, celem badań jest: „rozwijanie, udoskonalanie i poszerzanie zasobów wiedzy”¹⁰. W związku z powyższym, celem przeprowadzonego badania było sprawdzenie otwartości małżeństw międzykulturowych oraz międzywyznaniowych na udział w mediacji w przypadku kryzysu. Istotnym było przeświecenie zależności wynikających z dzielących badanych różnic, jakimi są m.in.: płeć, wyznanie, pochodzenie, a ich spojrzenia na pomoc bezstronnej osoby z zewnątrz w konflikcie małżeńskim.

3.2. Problem badawczy

Kolejny etap badań to sformułowanie problemu badawczego oraz zredagowanie hipotez badawczych. W pierwszej kolejności podejmowany jest problem badawczy, a następnie formułowana zostaje hipoteza/hipotezy. Sam problem badawczy jest pojęciem szerszym niż hipoteza, ponieważ posiada kilka możliwych rozwiązań/odpowiedzi, podczas gdy hipoteza odpowiada jednemu lub kilku z możliwych, wcześniej założonych rozwiązań¹¹.

Zarówno problem, jak i hipoteza są zatem związane z zewnętrzną rzeczywistością. Problem jest pytaniem o tę rzeczywistość, hipoteza natomiast oczekiwanym lub przewidywanym rozwiązaniem podejmowanego problemu¹².

Informacje wyrażone w hipotezach mówią badaczowi co ma robić. Problemy i hipotezy, ponieważ są zwykle uogólnionymi stwierdzeniami relacyjnymi, umożliwiają wydedukowanie konkretnych przejawów empirycznych implikowanych przez problemy i hipotezy.

Istnieją istotne różnice między problemami a hipotezami. Hipotezy, jeśli są prawidłowo sformułowane, mogą być testowane. Fakty lub zmienne nie są testowane jako ta-

---

¹⁰ D. F. Polit, C. T. Beck, *Nursing research: Principles and methods*, https://books.google.pl/books?hl=en&lr=&id=5g6VttYWnjUC&oi=fnd&pg=PA3&ots=_0ITsHppBy&sig=KZSWdUTEC-qZbjeK1Uyoq41ibybw&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false, (dostęp: 21.07.2022).

¹¹ Por. T. Lund, *Research Problems and Hypotheses in Empirical Research*, <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/00313831.2021.1982765> (dostęp: 21.07.2022).

¹² Tamże.

kie. Testowane są relacje określone przez hipotezy. Problem badawczy nie może być naukowo rozwiązany, jeśli nie zostanie zredukowany do formy hipotezy, ponieważ jest on pytaniem, zwykle o charakterze szerokim i nie jest bezpośrednio testowalny¹³.

Problem badawczy, niezależnie od sektory badań, jest inicjatorem, swoistym motorem napędowym badań naukowych¹⁴. Łobocki mówi, iż problem badawczy nie jest niczym innym niż pytanie, na które badacz szuka odpowiedzi¹⁵. Istotą formułowania problemu jest jego szczegółowość. To właśnie ona pozwala na dokładne poznanie zagadnienia, co sprawia, że jest kluczowym elementem każdego naukowo ważnego badania¹⁶.

Tadeusz Pilch wskazuje, że omawiany problem badawczy jest pytaniem o naturę badanego zjawiska, o esencję związków między elementami badanego procesu czy cechami zjawisk. To uświadomienie sobie trudności podejmowanego zagadnienia czy też deklaracja niewiedzy, luki w nauce sformułowana pytaniem¹⁷. Stanowisko to potwierdza S. Nowak, który wskazuje, że problem badawczy to postawione pytanie/pytania, na które badanie winno dostarczyć odpowiedzi¹⁸. Jak podkreślają Denis Polit oraz Cheryl Tatano Beck, problem „powinien być postawiony jasno i jednoznacznie w pytaniu”¹⁹.

Formułowanie problemów badawczych jest zatem pozornie prostym zabiegiem, którego istota leży w precyzji redagowania problemów oraz pytań. Jest to jednak niezwykle istotny element badania, który wymaga skrupulatności, uważności oraz zasobu wiedzy. Problem stanowi uściślenie i ukierunkowanie tematyki podejmowanego zagadnienia, wyznaczając dalszy proces myślowy w fazie koncepcji²⁰.

Zważając na przedstawioną powyżej wykładnię przedmiotu oraz celu badań, w niniejszej pracy podjęto próby znalezienia odpowiedzi na następujący problem badawczy: Czy mediacja może być skutecznym narzędziem rozwiązywania konfliktu małżeństwa międzykulturowego oraz międzywyznaniowego?

---

¹³ Por. W. R. Shadish, T. D. Cook, D. T. Campbell, Hadish, W. R., Cook, T. D., & Campbell, D. T., *Experimental and quasi-experimental designs for generalized causal inference*, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/pam.10129>, (dostęp: 21.07.2022).

¹⁴ Por. Ch. Frankfort- Nachmias, D. Nachmias, *Metody badawcze w naukach społecznych*, Poznań 2001, s. 67.

¹⁵ Por. M. Łobocki, *Metody i techniki badań pedagogicznych*, Kraków 2011, s. 32.

¹⁶ Tamże, s. 21.

¹⁷ Por. T. Pilch, *Zasady badań pedagogicznych*, dz. cyt., s. 42.

¹⁸ Por. S. Nowak, *Metodologia badań socjologicznych*, dz. cyt., s. 214.

¹⁹ D. F. Polit, C. T. Beck, *Nursing research: Principles and methods*, https://books.google.pl/books?hl=en&lr=&id=5g6VttYWnjUC&oi=fnd&pg=PA3&ots=_0lTsHppBy&sig=KZSWdUTEC-qZbjeK1Uyoq41ibybw&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false, (dostęp: 22.07.2022)

²⁰ Por. T. Pilch, T. Bauman, *Zasady badań...* dz. cyt., s. 44.

3.3. Hipotezy badawcze

Jak podkreślono powyżej, hipoteza powinna być możliwa do zbadania, powinna odnosić się do ważnej i niewystarczająco zbadanej części przestrzeni wiedzy przed badaniem, a niezbędne zasoby powinny być dostępne do testowania hipotezy. Ponieważ hipoteza jest twierdzeniem o wiedzy, obowiązuje tutaj koncepcja ważności. Hipoteza winna zatem spełniać kryterium trafności, a to kryterium wymaga, aby początkowa trafność hipotezy była umiarkowana, tj. ani zbyt niska, ani zbyt wysoka. Gdy trafność jest skrajnie niska, nie ma żadnych argumentów za formułowaniem hipotezy. Natomiast trafność skrajnie wysoka będzie sprzeczna z podkryterium mówiącym, że hipoteza musi odnosić się do niedostatecznie zbadanej części przestrzeni wiedzy. Każda hipoteza w wyniku przeprowadzonych badań może zostać potwierdzona lub obalona.

W prezentowanym badaniu postawiono osiem głównych hipotez, które miały pomóc w znalezieniu odpowiedzi na postawiony problem badawczy. Ich sformułowanie wynikało z dwóch najczęściej stosowanych sposobów kreowania hipotez w naukach społecznych, tj. „odkrywanie” hipotezy na podstawie uogólnienia zebranych danych statystycznych oraz przez intuicję własną badającego, wysuwanie wniosków na podstawie doświadczeń/domysłów²¹.

Hipoteza przyjmuje zazwyczaj postać twierdzenia, lecz *de facto* stanowi pytanie, na które badacz szuka odpowiedzi²². Na tej podstawie wyszczególniono hipotezę główną: mediacja może być skuteczną metodą rozwiązywania konfliktów w sprawach małżeństw międzykulturowych oraz międzywyznaniowych, w których występuje więcej płaszczyzn sporu niż w małżeństwach homogamicznych (H0).

Następnie sformułowano hipotezy szczegółowe: 1. Istnieje zależność pomiędzy płcią badanych a ich opinią na temat spojrzenia bezstronnej osoby z zewnątrz jako korzystnego dla rozwiązania sporu małżeńskiego (H1); 2. Istnieje zależność pomiędzy skłonnością do skorzystania z pomocy mediatora a kulturą pochodzenia (H2); 3. Istnieje zależność pomiędzy skłonnością do skorzystania z pomocy mediatora a wyznaniem (H3); 4. Występują różnice w zakresie wielkości miasta rodzinnego w zależności od skłonności do skorzystania z pomocy mediatora (H4); 5. Występują różnice w zakresie średniej częstotliwości sporów w zależności od innej religii jako różnicy między partnerami (H5); 6. Występują różnice w zakresie średniej częstotliwości sporów w zależności od innego

---

²¹ Por. J. Sztumski, *Wstęp do metod i technik badań społecznych*, dz. cyt., s.45.

²² Por. E. Krok, *Budowa kwestionariusza ankietowego a wyniki badań*, dz. cyt., s. 56.

wyznania jako różnicy między partnerami (H6); 7. Występują różnice w zakresie średniej częstotliwości sporów w zależności od różnic kulturowych jako różnicy między partnerami (H7); 8. Występują różnice pod względem częstości sporów w zależności od refleksji przed zawarciem małżeństwa o skutkach różnic między partnerami (H8).

3.4. Metoda, technika i narzędzia badawcze

Zagadnienie metody badań definiowane jest przez wielu badaczy. S. Nowak metodą badań określa „powtarzalny sposób uzyskiwania pewnego typu informacji o rzeczywistości, niezbędnych dla rozwiązania określonego problemu badawczego, szukanie odpowiedzi na pytanie określonego rodzaju przez szeroko pojmowaną obserwację rzeczywistości”²³. T. Kotarbiński metodę opisuje jako „sposób systematycznie stosowany, to znaczy stosowany w danym przypadku z intencją zastosowania go także przy ewentualnym powtórzeniu analogicznego zadania”²⁴.

J. Apanowicz wskazuje, iż „istota metody badawczej powinna zmierzać do skoordynowania sposobu postępowania z zakładanym celem badań”²⁵. B. Klepacki dodaje, iż wybrana metoda badawcza „musi wynikać z przyjętych celów i rezultatów oraz być najprostszą drogą do ich osiągnięcia”²⁶. Przytoczone definicje wskazują, iż metoda to sposób na realizację celu prowadzonego badania.

Metoda wykorzystana do przeprowadzenia niniejszego badania to sondaż diagnostyczny. Polega on na gromadzeniu faktów oraz informacji o prześwietlanych zjawiskach. T. Pilch określa sondaż jako sposób „gromadzenia wiedzy o atrybutach strukturalnych i funkcjonalnych oraz dynamicznie zjawisk społecznych, opiniach, i poglądach wybranych zbiorowości, nasileniu się i kierunkach rozwoju określonych zjawisk i wszelkich innych zjawisk instytucjonalnie niezlokalizowanych posiadających grupę reprezentującą populację generalną, w której badane zjawisko występuje”²⁷.

S. Nowak wskazuje, iż sondaż w sposób najlepszy obrazuje schemat wzajemnych statystycznych powiązań między zmiennymi²⁸. M. Łobocki definiuje sondaż jako „me-

---

²³ S. Nowak, *Metodologia badań socjologicznych*, dz. cyt., s. 237.

²⁴ T. Kotarbiński, *O pojęciu metody*, Warszawa 1957, s. 667.

²⁵ J. Apanowicz, *Metodologia ogólna*, Gdynia 2002, s. 60.

²⁶ B. Klepacki, *Wybrane zagadnienia związane z metodologią badań naukowych*, „Roczniki Nauk Rolniczych”, 96 (2029), s. 42.

²⁷ T. Pilch, T. Bauman, *Zasady badań pedagogicznych*, dz. cyt., s. 80.

²⁸ Por. S. Nowak, *Metodologia badań społecznych*, dz. cyt., s. 47.

tość badań, której podstawową funkcją jest gromadzenie informacji o interesujących badacza problemach w wyniku relacji słownych osób badanych, nazywanych respondentami²⁹. Przeprowadzenie badania sondażowego jest najlepszą z dostępnych metod dla badaczy, których interesują dane oryginalne, a opisana przez nich populacja jest zbyt duża i zbyt rozproszona, aby obserwować ją bezpośrednio³⁰.

Technika badawcza określana jest jako sposób realizowania zamierzonych badań. Sposób zbierania materiałów, który opiera się na jasnych dyrektywach³¹. Takie definiowanie potwierdza T. Pilch wskazując, iż technika badawcza to „czynności praktyczne regulowane starannie wypracowanymi dyrektywami, pozwalającymi na uzyskanie optymalnie sprawdzonych informacji, opinii, faktów”³².

Technika wykorzystana do przeprowadzenia niniejszego badania to ankieta, której narzędziem jest kwestionariusz. Jest to wariant polegający na dostarczeniu respondentom formularza zawierającego pytania, który samodzielnie wypełnia badany. Proces wzajemnej komunikacji odbywa się w formie pisemnej, co nie wyklucza jednak współobecności respondenta oraz badacza. Prowadzący badanie prezentuje badanym zestaw pytań w całości. Wybrana technika wyklucza możliwość późniejszego uzupełnienia lub modyfikacji odpowiedzi. Ankieta posiada stopień standaryzacji porównywalny z wywiadem kwestionariuszowym³³.

Badania ankietowe można klasyfikować według różnych kryteriów³⁴. Z uwagi na poufność, przeprowadzone badanie było anonimowe. Ze względu na technikę wypełniania oraz sposób rozpowszechniania kwestionariusza, była to ankieta elektroniczna. Z uwagi na zasięg, ankieta miała charakter niepełny (niewyczerpujący – obejmując wybrane jednostki badanej zbiorowości).

3.5. Organizacja i przebieg badań

Badania zostały przeprowadzone w okresie: wrzesień 2021 – wrzesień 2022. Przeprowadzona ankieta była ankietą online, nienadzorowaną, samozwrotną. Forma przeprowadzenia badania online wybrana została z uwagi na wiele czynników. Pierwszym z nich

---

²⁹ M. Łobocki, *Metody i techniki badań pedagogicznych*, dz. cyt., s. 29-30.

³⁰ Por. E. Babbie, *Podstawy badań społecznych*, dz. cyt., s. 277.

³¹ Por. M. Łobocki, *Wprowadzenie do metodologii badań pedagogicznych*, dz. cyt., s. 187.

³² Por. T. Pilch, *Zasady badań pedagogicznych*, dz. cyt., s. 42.

³³ Por. W. Skarbek, *Wybrane zagadnienia metodologii nauk społecznych*, Piotrków Trybunalski 2013, s. 79.

³⁴ Por. E. Krok, *Budowa kwestionariusza ...*, dz. cyt., s. 59.

była dostępność respondentów rozproszonych geograficznie. Szybkość dotarcia do specyficznej grupy badawczej była drugim czynnikiem, który wpłynął na decyzję o stworzeniu ankiety online. Oszczędność czasu oraz zniwelowanie kosztów, które wynikałyby z podróży w miejsca ich zamieszkania badanych to kolejny argument przemawiający za ankietą online. Kluczowym argumentem przemawiającym za doborem takiej formy była aktualna sytuacja pandemiczna na świecie.

W okresie pracy nad badaniem mierzyliśmy się z pandemią COVID, co w przypadku badania *face-to-face* uniemożliwiłoby spotkanie ankiety z wieloma z respondentów. W związku z powyższym, przeprowadzenie badania w formie zdalnej umożliwiło dotarcie do specyficznej grupy respondentów, którzy stanowili próbę celową (*purposive sample*)³⁵. Umożliwiło to także przeprowadzenie badania w środowisku przyjaznym dla każdego z badanych.

Kwestionariusz ankiety zawierał 32 pytania (23 pytania zamknięte; 9 pytań otwartych krótkiej odpowiedzi). Zostały one umieszczone na platformie *online* i rozprawdane wśród osób będących w międzykulturowych lub międzywyznaniowych związkach małżeńskich. Dokładna charakterystyka grupy badawczej umieszczona została w rozdziale 4. par 1. Każdy z respondentów wypełniał ankietę samodzielnie, a czas jej wypełnienia nie podlegał ograniczeniu. Badanie miało charakter asynchroniczny, w związku z czym każdy z respondentów mógł wypełnić ankietę w najbardziej dogodnym dla siebie momencie³⁶.

Wypełnienie ankiety poprzedzone zostało udostępnieniem szeregu informacji dotyczących szczegółów badania. Wśród nich wymieniono: dane badacza, dane instytucji, cel przeprowadzenia badania, sposób wykorzystania wyników, orientacyjny czas trwania ankiety, a także kontakt do autora badań – w celu umożliwienia osobie badanej kontaktu w razie jakichkolwiek pytań czy wątpliwości, a nawet wycofania swojego udziału (praktycznie - wykluczenia ankiety) *post factum*.

---

³⁵ Por. J. Smyth, *Critical social science as a research methodology in universities in times of crisis*, "Qualitative Research Journal", 4 (2020), s. 351-360.

³⁶ Por. D. Batorski, M. Olcoń-Kubicka, *Prowadzenie badań przez Internet – podstawowe zagadnienia metodologiczne*, „Studia Socjologiczne”, 182 (2006), s. 100-132.

ROZDZIAŁ IV

WYNIKI BADAŃ WŁASNYCH

W celu udzielenia odpowiedzi na postawione pytania badawcze i przetestowania postawionych hipotez przeprowadzono analizy statystyczne przy użyciu pakietu IBM SPSS Statistics w wersji 26. Za jego pomocą wykonano analizę częstości, analizę podstawowych statystyk opisowych, testy *chi* kwadrat niezależności wraz z dokładnymi testami Fishera oraz testy *U* Manna Whitney'a. Za poziom istotności statystycznej przyjęto klasyczny próg $\alpha = 0,05$.

Niniejszy rozdział zawiera prezentację grupy badawczej (paragraf 1), prezentacje wyników pytań zamkniętych (paragraf 2) oraz przegląd odpowiedzi na pytania otwarte (paragraf 3).

4.1. Charakterystyka grupy badawczej

W pierwszej kolejności dokonano opisu charakterystyki grupy badawczej. Respondenci to osoby będące w związku małżeńskim z osobą wywodzącą się z innej kultury, religii czy wyznania (100%). Odpowiedzi badanych, którzy nie są w związku małżeńskim z osobą spoza własnego kręgu kulturowego/religijnego zostawały automatycznie blokowane i odrzucane na poziomie pytania o tę kwestię.

Tabela 4.1

Czy jesteś w związku małżeńskim z osobą wywodzącą się z innej kultury/religii/wyznania?	<i>N</i>	%
Tak	155	100 %

Rozkład odpowiedzi na pytanie o bycie w związku małżeńskim z osobą spoza własnego kręgu kulturowego/religii/wyznania

Źródło: badania własne.

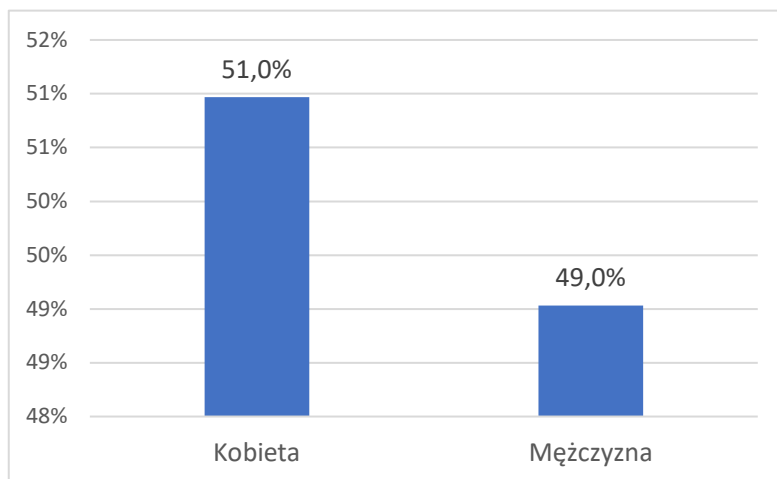
W badanej grupie wzięła udział podobna liczba kobiet i mężczyzn, z niewielką przewagą kobiet (51%). Dokładny rozkład zamieszczono w tabeli 4.2. i na wykresie 4.1.

Tabela 4.2.

	<i>N</i>	%
Kobieta	79	51,0%
Mężczyzna	76	49,0%

Rozkład odpowiedzi na pytanie o płeć

Źródło: badania własne.

Wykres 4.1.

Rozkład płci badanych.

Źródło: badania własne.

Średni poziom wieku badanych wynosił 34 lat, odchylając się o ± 7 lat. Wartość środkowa wynosiła 33 lata. Najmłodsza osoba badana posiadała 23 lat, zaś najstarsza – 63 lat.

Z kolei badani byli w związku średnio 6 lat, z wartością odchylenia standardowego o 6,22 lat. Wartość środkowa to 4 lata. Najkrócej badani byli ze sobą rok, zaś najdłużej – 38 lat.

W przypadku liczby dzieci, ich średnia wartość to 0,94 ($SD = 0,92$). Wartość środkowa jest zbliżona do średniej i wynosi 1. Największa liczba dzieci, jaką posiadali badani to 3, zaś jako najmniejszą liczbę badani wskazywali brak posiadania dzieci (tabela 4.3).

Tabela 4.3.

	<i>M</i>	<i>Me</i>	<i>SD</i>	<i>Min.</i>	<i>Maks.</i>
Wiek	33,87	33,00	7,09	23	63
Staż związku	6,04	4,00	6,22	1	38
Liczba dzieci	0,94	1,00	0,92	0	3

Statystyki opisowe dla zmiennych socjodemograficznych

Źródło: badania własne.

Zdecydowana większość badanej grupy to osoby z wykształceniem wyższym (85,8%). Zaledwie 14,2% grupy to osoby o średnim wykształceniu, natomiast żadna osoba badana nie posiada niższego wykształcenia (tabela 4.4, wykres 4.2).

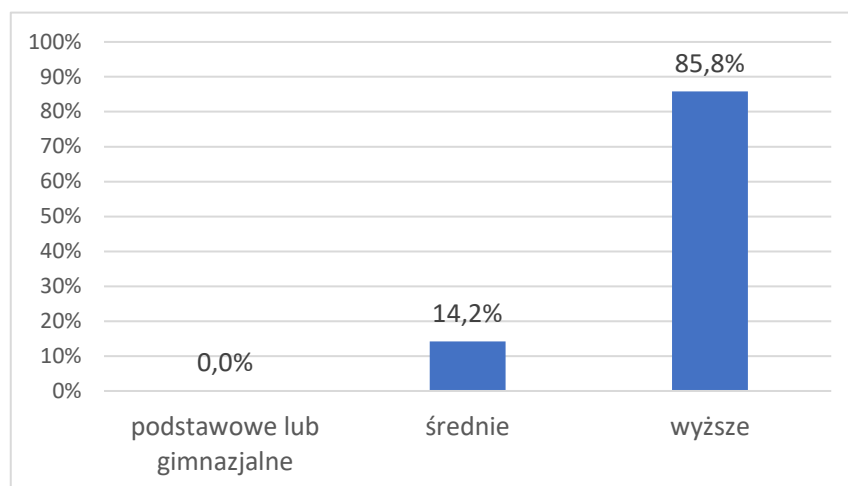
Tabela 4.4

Wykształcenie	<i>N</i>	%
podstawowe lub gimnazjalne	0	0,0%
średnie	22	14,2%
wyższe	133	85,8%

Rozkład częstości dla wykształcenia

Źródło: badania własne.

Wykres 4.2

Rozkład wykształcenia badanych.

Źródło: badania własne.

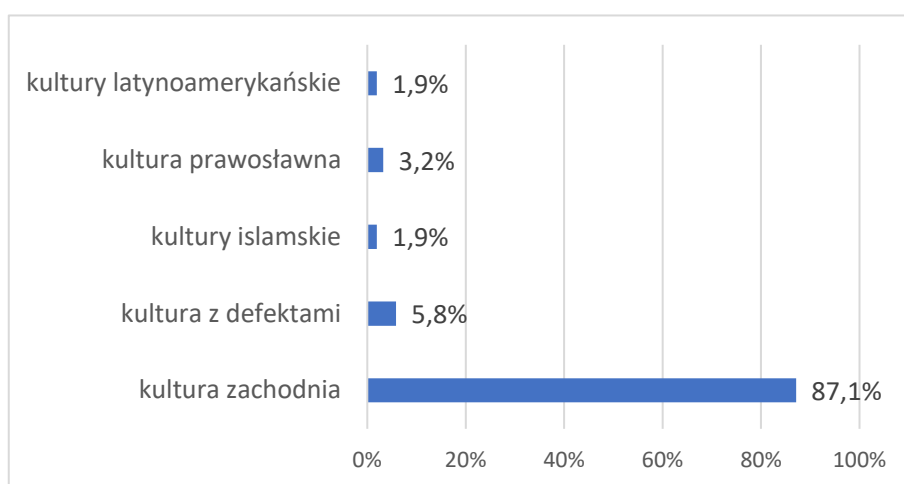
Ze względu na różnorodność wymienianych narodowości przez badanych dokonano ich kategoryzacji na kultury. Najliczniejszą grupę stanowią osoby z kręgu kultury zachodniej (87,1%). Jedynie 5,8% respondentów to osoby z kultur z defektami, zaś 3,2% to osoby z kultur prawosławnej. Reszta badanych należy do kultur islamskiej (1,9%) czy latynoamerykańskiej (1,9 %) (tabela 4.5., wykres 4.3.).

Tabela 5

	<i>N</i>	%
kultura zachodnia	135	87,1%
kultura z defektami	9	5,8%
kultury islamskie	3	1,9%
kultura prawosławna	5	3,2%
kultury latynoamerykańskie	3	1,9%

Rozkład częstości dla podziału narodowości według kultur

Źródło: badania własne.

Wykres 4.3.

Rozkład kultur, do których przynależą badani na podstawie swoich narodowości.

Źródło: badania własne.

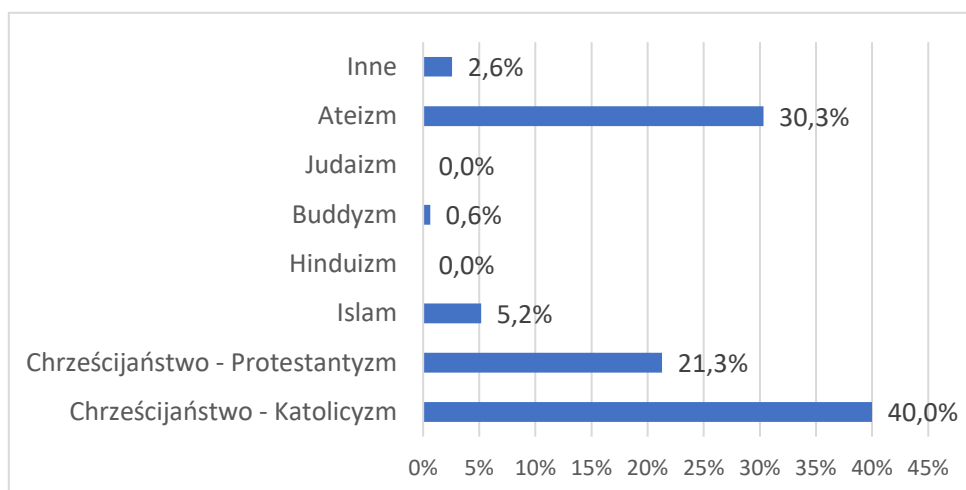
Najliczniejszą grupę (61,3%) stanowili chrześcijanie (katolicyzm – 40%, protestantyzm 21,3%). Z kolei 30,3% respondentów określało się jako ateści. Wśród innych wyznań wskazywano także islam (5,2%), buddyzm (0,6%) i inne wyznania (2,6%) (tabela 4.6., wykres 4.4.).

Tabela 4.6

	<i>N</i>	%
Chrześcijaństwo - Katolicyzm	62	40,0%
Chrześcijaństwo - Protestantyzm	33	21,3%
Islam	8	5,2%
Hinduizm	0	0,0%
Buddyzm	1	0,6%
Judaizm	0	0,0%
Ateizm	47	30,3%
Inne	4	2,6%

Rozkład odpowiedzi na pytania o wyznanie

Źródło: badania własne.

Wykres 4.4

Rozkład wyznań w badanej grupie.

Źródło: badania własne.

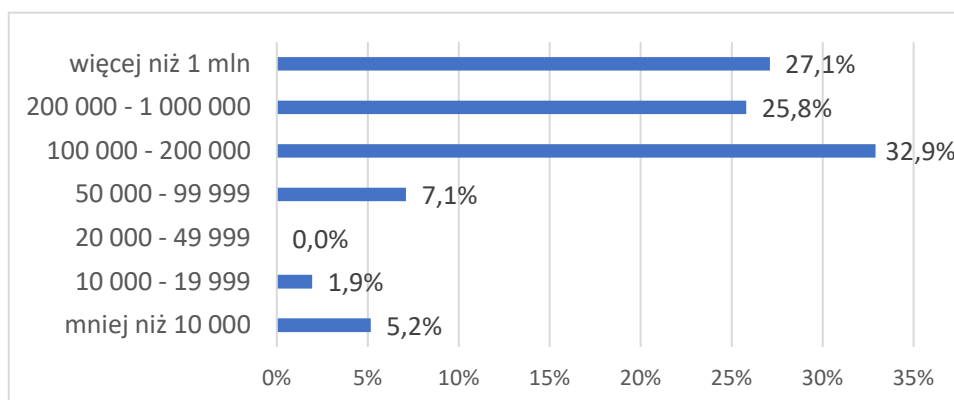
Najczęściej badani zamieszkiwali miasta powyżej 100 tysięcy mieszkańców (do 200 tysięcy – 32,9%, od 200 tysięcy do miliona – 25,8%, więcej niż milion – 27,1%). Pozostali badani (7,1%) zamieszkiwali miejsca o średniej wielkości (50-100 tysięcy mieszkańców), lub jeszcze mniejsze miasta (tabela 4.7., wykres 4.5.).

Tabela 7

	<i>N</i>	%
mniej niż 10 000	8	5,2%
10 000 - 19 999	3	1,9%
20 000 - 49 999	0	0,0%
50 000 - 99 999	11	7,1%
100 000 - 200 000	51	32,9%
200 000 - 1 000 000	40	25,8%
więcej niż 1 mln	42	27,1%

Rozkład odpowiedzi na pytanie o wielkość miejsca zamieszkania

Źródło: badania własne.

Wykres 4.5.

Rozkład wielkości miejsca zamieszkania.

Źródło: badania własne.

Wśród różnic między partnerami, najczęstsza to różnica kulturowa (78,10%). Ponad połowę mniej wskazywano inną religię (35,50%). Inne wyznanie jako różnicę między partnerami stanowiło 16,80% wszystkich odpowiedzi (tabela 4.8., wykres 4.6.).

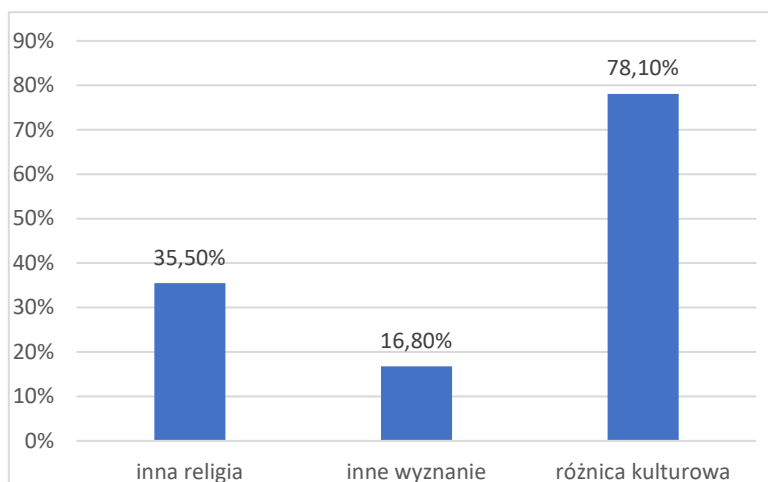
Tabela 4.8.

	<i>N</i>	% obserwacji
inna religia	55	35,50%
inne wyznanie	26	16,80%
różnica kulturowa	121	78,10%

Rozkład częstości na pytanie o różnice między partnerami

Źródło: badania własne.

Wykres 4.6.

Rozkład różnic między partnerami.

Źródło: badania własne.

W odpowiedzi na pytanie, czy wiara stanowi istotny element życia badanych, więcej niż połowa badanych (65,8%) odpowiadała twierdząco. 34,2% respondentów uważa, że wiara nie stanowi istotnego elementu ich życia (Tabela 4.9., wykres 4.7.).

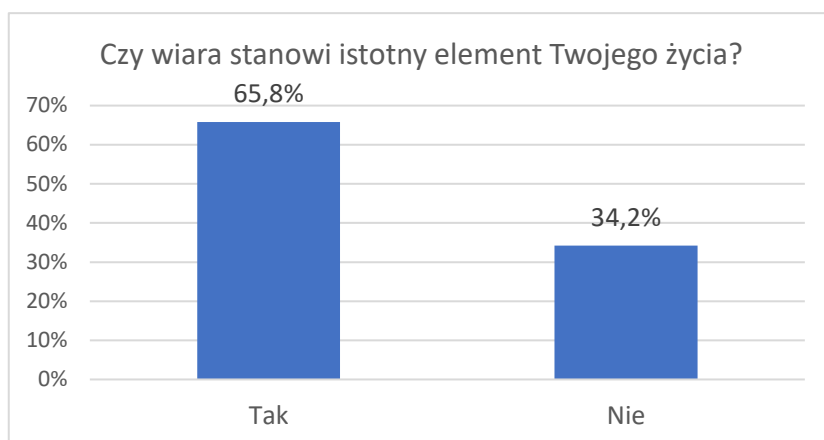
Tabela 9

Czy wiara stanowi istotny element Twojego życia?	<i>N</i>	%
Tak	102	65,8%
Nie	53	34,2%

Rozkład odpowiedzi na pytanie o wiarę jako istotny element życia

Źródło: badania własne.

Wykres 4.7.

Rozkład odpowiedzi dla wiary jako istotnego elementu życia w badanej grupie.

Źródło: badania własne.

Dla zdecydowanej większości badanej grupy (75,5%) kultura i tradycja stanowią ważny aspekt ich życia. Około jedna czwarta badanych (24,5%) odpowiedziała przecząco na to pytanie (tabela 4.10., wykres 4.8.).

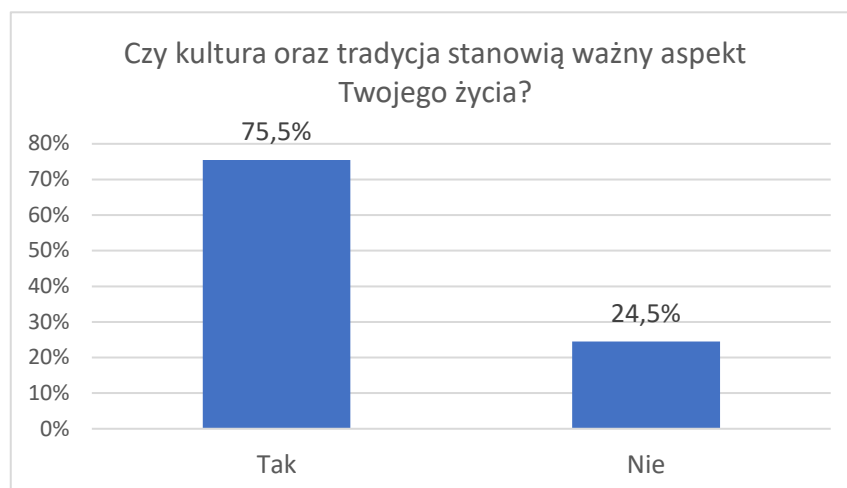
Tabela 10

Czy kultura oraz tradycja stanowią ważny aspekt Twojego życia?	N	%
Tak	117	75,5%
Nie	38	24,5%

Rozkład odpowiedzi na pytanie o kulturę i tradycję jako ważny aspekt życia

Źródło: badania własne.

Wykres 4.8.

Rozkład odpowiedzi dla kultury i tradycyjni jako ważnego aspektu życia badanych.

Źródło: badania własne.

4.2. Wyniki pytań zamkniętych

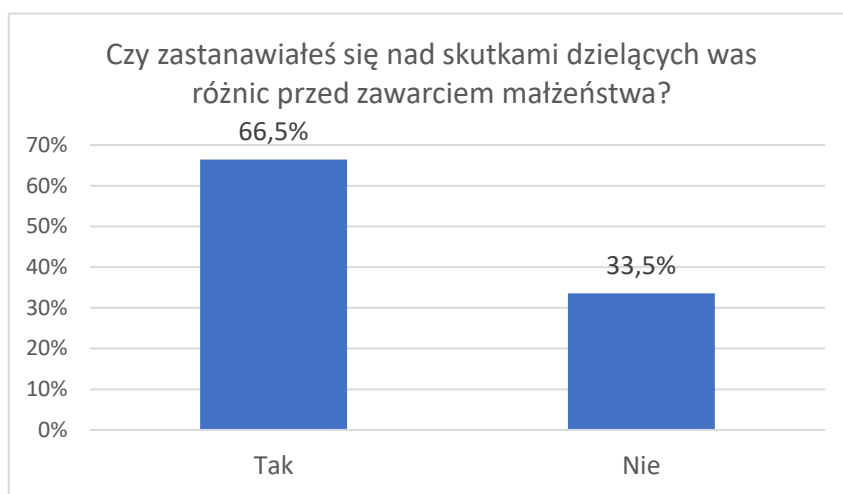
Po serii pytań skorelowanych stricte z charakterystyką grupy badawczej, ankietowani zostali zapytani o to, czy zastanawiali się nad skutkami dzielących ich różnic przed zawarciem małżeństwa. Więcej niż połowa badanych (66,5%) odpowiedziała twierdząco na to pytanie, zaś 33,5% respondentów udzieliła przeczącej odpowiedzi (tabela 4.11., wykres 4.9.).

Tabela 4.11.

Czy zastanawiałeś się nad skutkami dzielących was różnic przed zawarciem małżeństwa?	<i>N</i>	%
Tak	103	66,5%
Nie	52	33,5%

Rozkład odpowiedzi na pytanie, czy badani zastanawiali się nad skutkami dzielących ich różnic przed zawarciem małżeństwa.

Źródło: badania własne.

Wykres 4.9.

Rozkład odpowiedzi na pytanie o skutki dzielących badanych różnic przed zawarciem małżeństwa.

Źródło: badania własne.

W odpowiedzi na pytanie o różnice wynikające z wychowania w innej kulturze czy religii jako wyzwanie dla osób badanych, większość (64,5%) odpowiada przecząco. Natomiast 35,5% respondentów określa te różnice jako duże wyzwanie (tabela 4.12., wykres 4.10.).

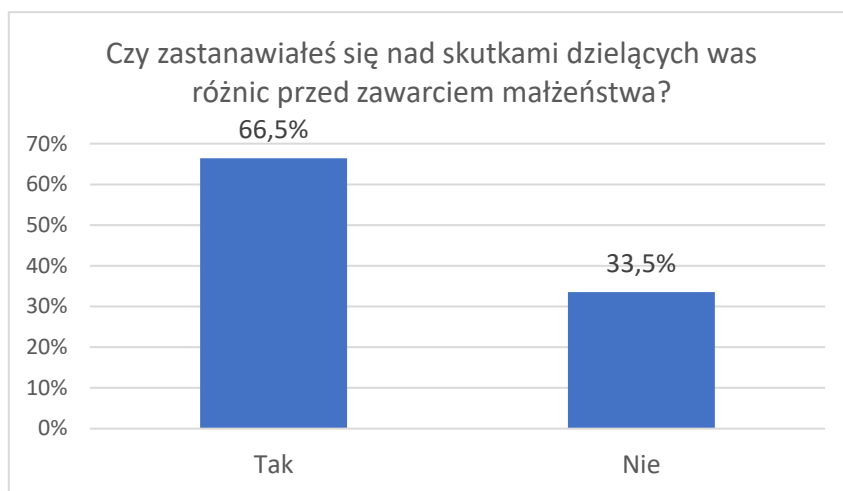
Tabela 12

Czy różnice wynikające z wychowania w innej kulturze/religii są dla Was dużym wyzwaniem?	<i>N</i>	%
Tak	55	35,5%
Nie	100	64,5%

Rozkład odpowiedzi na pytanie, czy różnice wynikające z wychowania w innej kulturze/religii są dużym wyzwaniem dla badanych.

Źródło: badania własne.

Wykres 4.10.

Rozkład odpowiedzi o różnice w wychowaniu jako wyzwanie dla badanej grupy.

Źródło: badania własne.

Jak się okazuje, 71,6% zdecydowało się przedyskutować przed zawarciem małżeństwa temat dotyczący wychowania dziecka ze swoim przyszłym małżonkiem. Natomiast 28,4% nie podjęła takiej dyskusji przed zawarciem małżeństwa (tabela 4.13., wykres 4.11.).

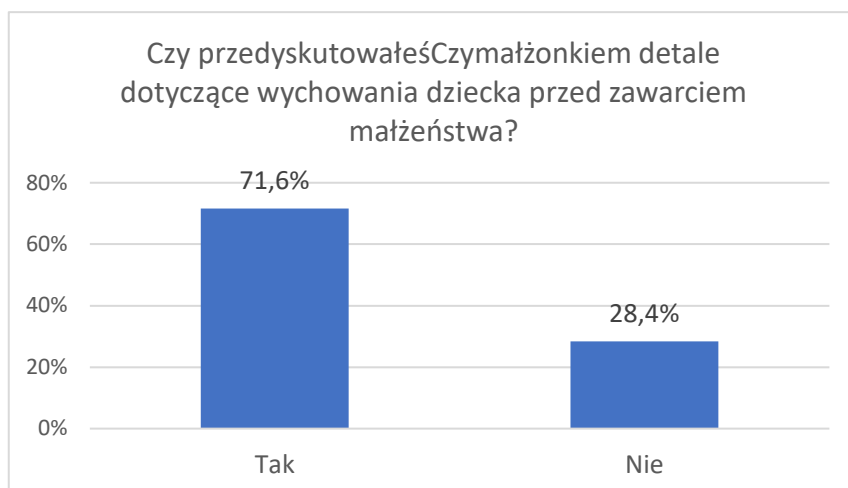
Tabela 4.13.

Czy przedyskutowałeś z małżonkiem detale dotyczące wychowania dziecka przed zawarciem małżeństwa?	<i>N</i>	%
Tak	111	71,6%
Nie	44	28,4%

Rozkład częstości dla pytania o dyskusję z małżonkiem na tematy dotyczące wychowania dziecka przed zawarciem małżeństwa

Źródło: badania własne.

Wykres 4.11.

Rozkład odpowiedzi na pytanie, czy badani przedyskutowali przed zawarciem małżeństwa temat wychowania dziecka.

Źródło: badania własne.

Najliczniejszą grupę wśród respondentów stanowią osoby, które święta i wydarzenia religijne czy kulturowe obchodzą w oparciu o własne, wypracowane tradycje stanowiące połączenie obu kultur czy religii (45,8%). Niewiele mniej badanych (37,4%) uwzględnia wszystkie tradycje wynikające z obu religii czy kultur. Pozostali respondenci wybierają albo tradycje z domu rodzinnego żony (11,6%), albo męża (5,2%) (tabela 4.14., wykres 4.12.).

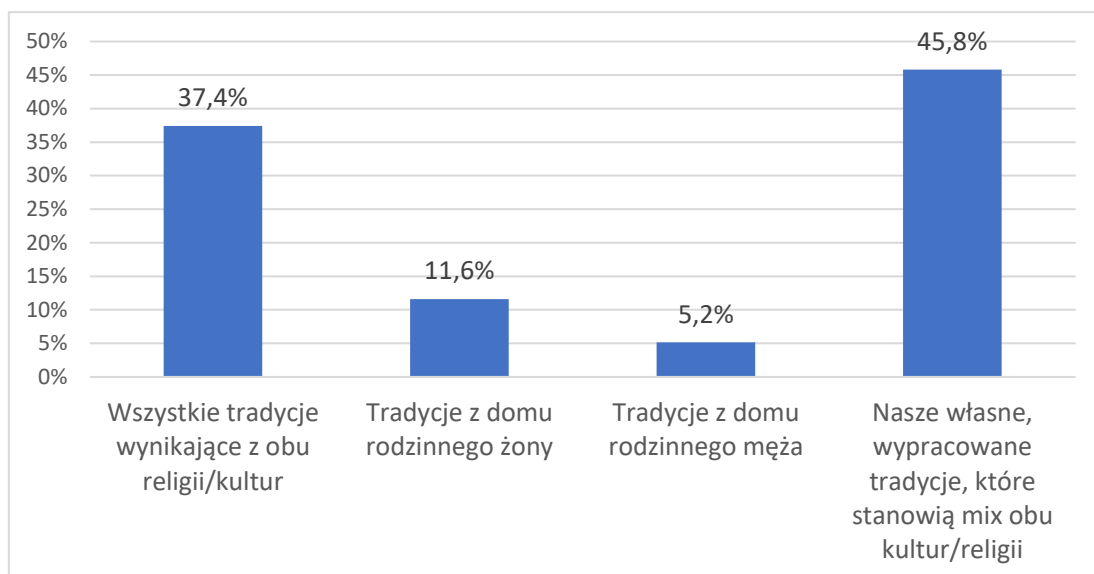
Tabela 4.14.

W jaki sposób obchodzicie święta i wydarzenia religijne/kulturowe?	N	%
Wszystkie tradycje wynikające z obu religii/kultur	58	37,4%
Tradycje z domu rodzinnego żony	18	11,6%
Tradycje z domu rodzinnego męża	8	5,2%
Nasze własne, wypracowane tradycje, które stanowią mix obu kultur/religii	71	45,8%

Rozkład odpowiedzi na pytanie o sposób, w jakim badani obchodzą święta i wydarzenia religijne/kulturowe

Źródło: badania własne.

Wykres 4.12.

Rozkład sposobu obchodzenia świąt i wydarzeń religijnych czy kulturowych.

Źródło: badania własne.

Niemalże wszyscy badani są zadowoleni z rozwiązania dotyczących wyboru ustalonych tradycji (91,6%). Tylko 8,4% respondentów nie jest zadowolonych z wcześniej ustalonych tradycji obchodzenia świąt i wydarzeń religijnych/kulturowych (tabela 4.15., wykres 4.13.).

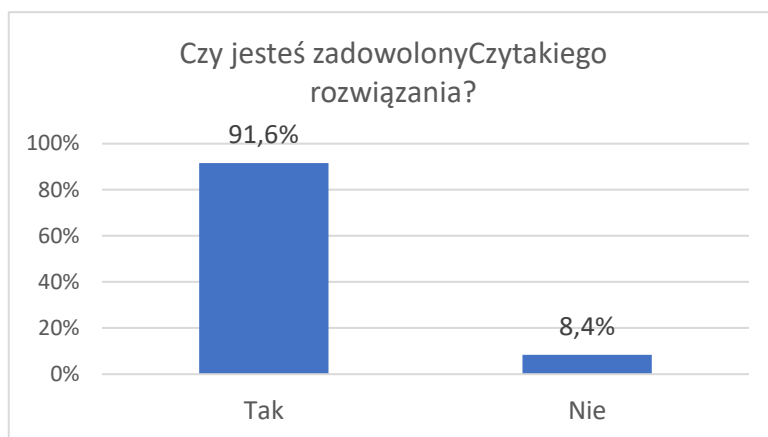
Tabela 4.15.

Czy jesteś zadowolony z takiego rozwiązania?	<i>N</i>	%
Tak	142	91,6%
Nie	13	8,4%

Rozkład częstości dla pytania na temat zadowolenia z wyboru tradycji

Źródło: badania własne.

Wykres 4.13.

Rozkład odpowiedzi na pytanie, czy badani są zadowoleni z wyboru poszczególnych tradycji obu kultur czy religii.

Źródło: badania własne.

W pytaniu o stosowanie wspólnych praktyk religijnych nieco ponad połowa (54,8%) odpowiada przecząco. Natomiast 45,2% osób badanych deklaruje, że odbywa z partnerem wspólne praktyki religijne (tabela 4.16., wykres 4.14.).

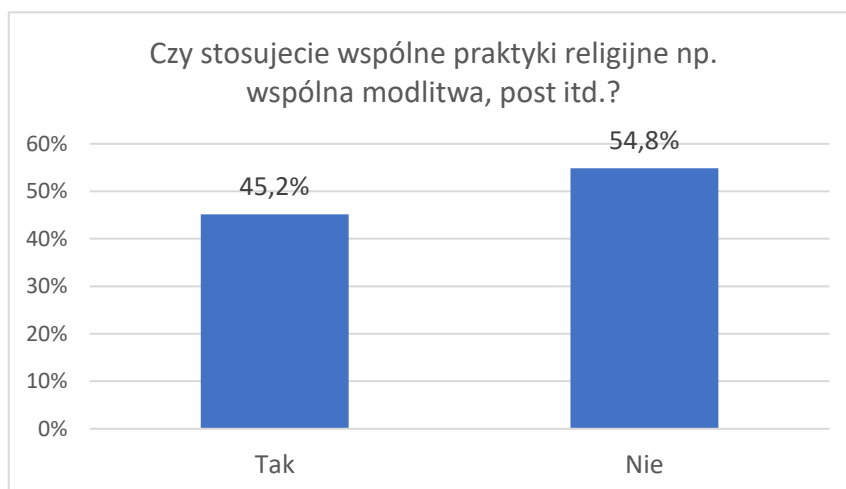
Tabela 4.16.

Czy stosujecie wspólne praktyki religijne np. wspólna modlitwa, post itd.?	N	%
Tak	70	45,2%
Nie	85	54,8%

Rozkład częstości dla pytania na temat stosowania wspólnych praktyk religijnych

Źródło: badania własne.

Wykres 4.14.

Rozkład odpowiedzi na pytanie, czy badani stosują wspólne praktyki religijne.

Źródło: badania własne.

Okazuje się, że dla 80,6% badanych różnice religijne nie przeszkadzają w kontaktach rodzinnych, w przypadku rodzin wielopokoleniowych. Dla 19,4% takie różnice stanowią problem w kontaktach interpersonalnych wśród członków rodziny (tabela 4.17., wykres 4.15.).

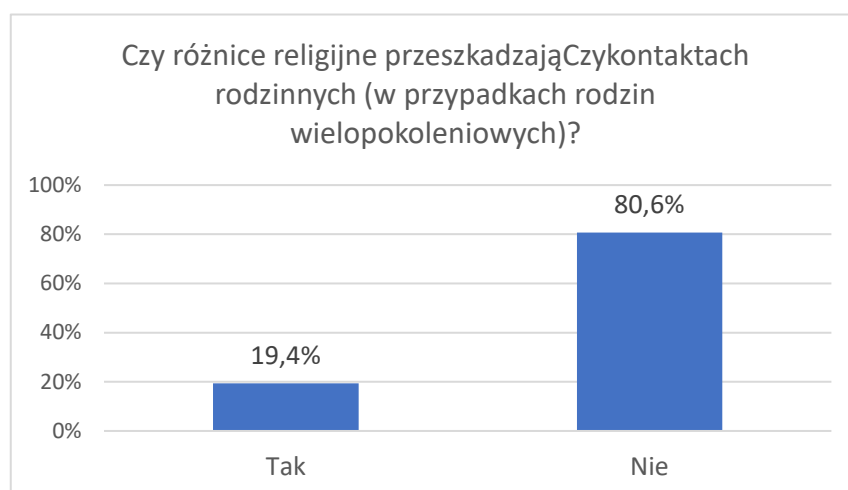
Tabela 4.17.

Czy różnice religijne przeszkadzają w kontaktach rodzinnych (w przypadkach rodzin wielopokoleniowych)?	<i>N</i>	%
Tak	30	19,4%
Nie	125	80,6%

Rozkład częstości dla pytania na temat różnic religijnych przeszkadzających w kontaktach rodzinnych

Źródło: badania własne.

Wykres 4.15..

Rozkład odpowiedzi na pytanie czy różnice religijne przeszkadzają badanym w kontaktach rodzinnych.

Źródło: badania własne.

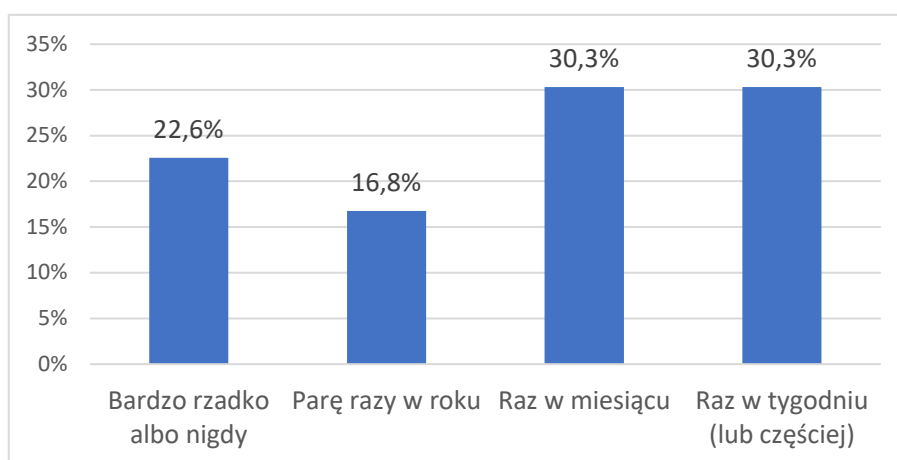
Określając częstotliwość sporów w związku, najczęściej badani kłócili się raz w miesiącu (30,3%) lub raz w tygodniu i częściej (30,3%). Dla 22,6% badanych spory występowały bardzo rzadko lub nigdy. Reszta badanych (16,8%) kłóciła się parę razy roku (tabela 4.18., wykres 4.16.).

Tabela 4.18.

Średnia częstotliwość sporów	<i>N</i>	%
Bardzo rzadko albo nigdy	35	22,6%
Parę razy w roku	26	16,8%
Raz w miesiącu	47	30,3%
Raz w tygodniu (lub częściej)	47	30,3%

Rozkład dla pytania na temat średnią częstotliwość sporów w związku

Źródło: badania własne.

Wykres 4.16.

Rozkład sporów w związku.

Źródło: badania własne.

W przypadku włączenia bezstronnej osoby z zewnątrz w celu rozwiązania sporu małżeńskiego, 81,3% badanych popiera ten pomysł. Natomiast 18,7% respondentów nie uważa włączenia trzeciej osoby jako korzystne dla rozwiązania problemu małżeńskiego (tabela 4.19., wykres 4.17.).

Tabela 4.19.

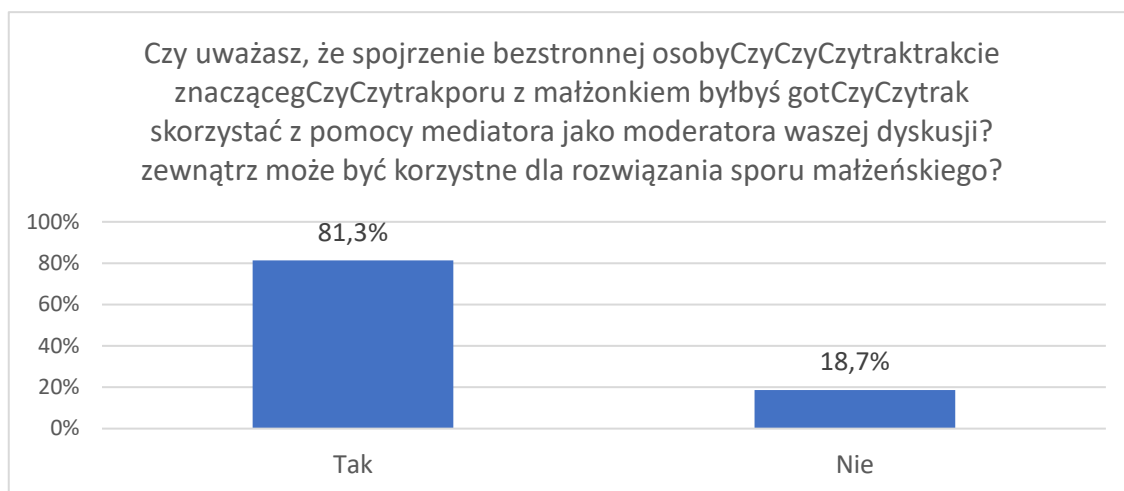
Czy uważasz, że spojrzenie bezstronnej osoby z zewnątrz może być korzystne dla rozwiązania sporu małżeńskiego?	<i>N</i>	%
Tak	126	81,3%
Nie	29	18,7%

Rozkład częstości dla pytania dotyczącego korzystnego wpływu bezstronnej osoby z zewnątrz dla rozwiązania sporu małżeńskiego

Źródło: badania własne.

Wykres 4.17.

Rozkład odpowiedzi na pytanie, czy spojrzenie bezstronnej osoby z zewnątrz może być korzystne dla rozwiązania sporu małżeńskiego.

Źródło: badania własne.

Na pytanie o znajomość zawodu mediatora, zdecydowana większość (93,5%) odpowiada twierdząco. Jednak 6,5% badanych nie wie, czym zajmuje się mediator (tabela 4.20., wykres 4.18.).

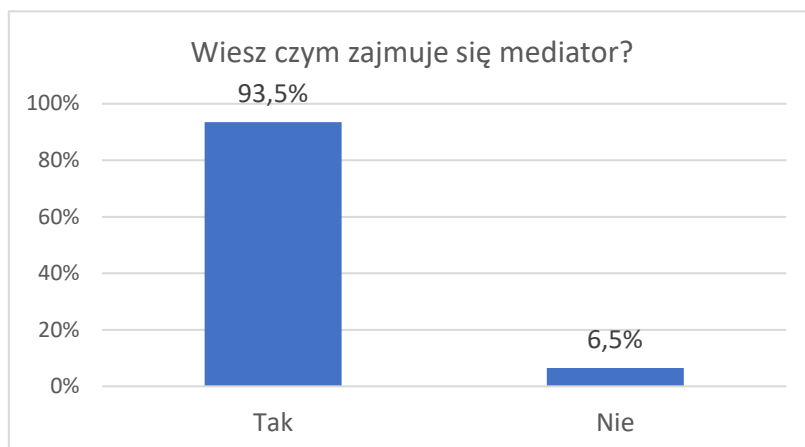
Tabela 4.20.

Wiesz czym zajmuje się mediator?	N	%
Tak	145	93,5%
Nie	10	6,5%

Rozkład częstości dla pytania na temat znajomości zawodu mediatora

Źródło: badania własne.

Wykres 4.18.

Rozkład odpowiedzi na pytanie, czy badani wiedzą, czym zajmuje się mediator.

Źródło: badania własne.

Następnie badani zostali spytani o to, czy w trakcie znaczącego sporu z małżonkiem, byłoby skłonni skorzystać z pomocy mediatora jako moderatora dyskusji. Większość badanych (70,3%) odpowiedziała twierdząco na to pytanie. Jednocześnie 29,7% badanych udzieliło przeczącej odpowiedzi (tabela 4.21, wykres 4.19.).

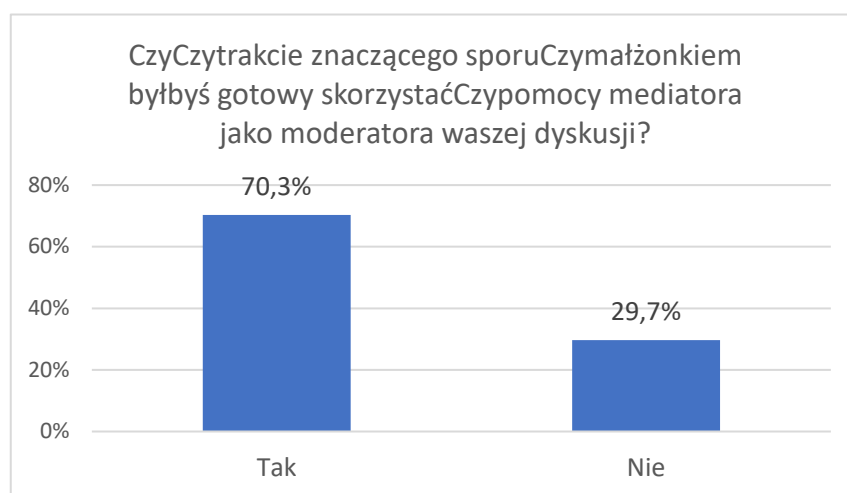
Tabela 4.21.

Czy w trakcie znaczącego sporu z małżonkiem byłbyś gotowy skorzystać z pomocy mediatora jako moderatora waszej dyskusji?	<i>N</i>	%
Tak	109	70,3%
Nie	46	29,7%

Rozkład częstości dla pytania na temat skorzystania z pomocy mediatora

Źródło: badania własne.

Wykres 4.19.

Rozkład odpowiedzi, czy badani skorzystaliby z pomocy mediatora.

Źródło: badania własne.

Chcąc sprawdzić, czy ocena korzystnego wpływu bezstronnej osoby z zewnątrz dla rozwiązania sporu małżeńskiego jest zależna od płci badanych, wykonano test chi kwadrat niezależności. Wyniki tego testu okazały się nieistotne statystycznie. Świadczy to o braku zależności między tymi zmiennymi. W tabeli 4.22. zawarto wyniki tego testu.

Tabela 4.22.

		mężczyźni		kobiety		$\chi^2(1)$	p	ϕ
		N	%	N	%			
Czy uważasz, że spojrzenie bezstronnej osoby z zewnątrz może być korzystne dla rozwiązania sporu małżeńskiego?	nie	15	19,7%	14	17,7%	0,10	0,838	0,03
	tak	61	80,3%	65	82,3%			

Ocena korzystnego wpływu bezstronnej osoby z zewnątrz dla rozwiązania sporu małżeńskiego w zależności od płci

Źródło: badania własne.

W kolejnym kroku sprawdzono, czy skłonność do skorzystania z pomocy mediatora w trakcie znaczącego sporu z małżonkiem jest zależna od kultury pochodzenia (względem narodowości) oraz wyznania badanych. W tym celu przeprowadzono dokładne testy Fishera. Wyniki obu testów okazały się nieistotne statystycznie. Świadczy to o braku zależności pomiędzy skłonnością do skorzystania z pomocy mediatora a kulturą pochodzenia i wyznaniem. W tabeli 4.23. zamieszczono wyniki omawianych testów.

Tabela 4.23.

	Czy w trakcie znaczącego sporu z małżonkiem byś gotowy skorzystać z pomocy mediatora jako moderatora waszej dyskusji?				χ^2	df	p	V_c
	nie		tak					
	N	%	N	%				
kultura zachodnia	39	84,8%	96	88,1%	2,62	4	0,67	0,12
kultura z defektami	3	6,5%	6	5,5%				
kultury islamskie	2	4,3%	1	0,9%				
kultury prawosławne	1	2,2%	4	3,7%				
kultury latynoamerykańskie	1	2,2%	2	1,8%				
Chrześcijaństwo - Katolicyzm	16	34,8%	46	42,2%	4,20	5	0,52	0,17
Chrześcijaństwo - Protestantyzm	10	21,7%	23	21,1%				
Islam	4	8,7%	4	3,7%				
Buddyzm	0	0,0%	1	0,9%				
Ateizm	16	34,8%	31	28,4%				
Inne	0	0,0%	4	3,7%				

Zależność pomiędzy skłonności do skorzystania z pomocy mediatora a kulturą pochodzenia i wyznaniem

Źródło: badania własne.

Następnie sprawdzono, czy osoby skłonne do skorzystania z pomocy mediatora podczas poważnego sporu w małżeństwie różnią się od osób gotowych zrezygnować z pomocy mediatora pod względem wielkości miasta rodzinnego. Wykonano z tego powodu test *U* Manna Whitney'a. Wyniki tego testu są nieistotne statystycznie. Oznacza to, że skłonność do skorzystania z pomocy mediatora nie różnicuje wielkości miasta rodzinnego. W tabeli 4.24. zamieszczono wyniki testu.

Tabela 4.24.

	Skłonność do skorzystania z pomocy mediatora				<i>Z</i>	<i>p</i>	η^2
	nie (<i>n</i> = 46)		tak (<i>n</i> = 109)				
	średnia ranga	<i>Me</i>	średnia ranga	<i>Me</i>			
Wielkość miasta rodzinnego	77,28	5,00	78,30	5,00	-0,13	0,893	0,00

Różnice w wielkości miasta rodzinnego w zależności od skłonności do skorzystania z pomocy mediatora

Źródło: badania własne.

Następnie sprawdzono, czy występowanie różnic oraz refleksja przed zawarciem małżeństwa nad ich skutkami różnicuje średnią częstotliwość sporów. W tym celu wykonano testy *U* Manna Whitney'a.

Początkowo sprawdzono, czy występują różnice istotne statystycznie w średniej częstotliwości sporów w zależności od występowania różnic między partnerami. Wyniki testów przedstawiono w tabeli 4.25.

Tabela 25

		Średnia częstotliwość sporów		<i>Z</i>	<i>p</i>	η^2
		średnia ranga	<i>Me</i>			
inna religia	nie (<i>n</i> = 100)	80,36	3,00	-0,91	0,361	0,01
	tak (<i>n</i> = 55)	73,72	3,00			
inne wyznanie	nie (<i>n</i> = 129)	82,22	3,00	-2,71	0,007	0,05
	tak (<i>n</i> = 26)	57,06	3,00			
różnica kulturowa	nie (<i>n</i> = 34)	66,15	2,50	-1,81	0,070	0,02
	tak (<i>n</i> = 121)	81,33	3,00			

Różnice pod względem częstości sporów w zależności od występowania różnic między partnerami

Źródło: badania własne.

Wynik testu okazał się istotny statystycznie jedynie dla innego wyznania jako różnicy między partnerami (efekt słaby). Okazuje się, że odnotowano różnice pomiędzy osobami, u których różnicą było inne wyznanie a osobami, które nie wskazały tej różnicy. Badani, którzy różnili się od swojego partnera czy partnerki wyznaniem, rzadziej kłócili

się niż badani wskazujący na różnice religijne czy kulturowe. Inne różnice okazały się nieistotne statystycznie.

Sprawdzono, czy badani, którzy przed zawarciem małżeństwa zastanawiali się nad skutkami różnic od badanych, którzy nie podjęli takiej refleksji. Wykonany test *U* Manna Whitney'a okazał się nieistotny statystycznie. Refleksja nad różnicami przed zawarciem małżeństwa nie różnicowała średniej częstotliwości sporów. Wyniki testu zaprezentowano w tabeli 4.26.

Tabela 4.26.

	Czy zastanawiałeś się nad skutkami dzielących was różnic przed zawarciem małżeństwa?				<i>Z</i>	<i>p</i>	η^2
	nie (<i>n</i> = 52)		tak (<i>n</i> = 103)				
	średnia ranga	<i>Me</i>	średnia ranga	<i>Me</i>			
Średnia częstotliwość sporów	74,61	3,00	79,71	3,00	-0,69	0,487	0,00

Różnice pod względem częstości sporów w zależności od refleksji przed zawarciem małżeństwa o skutkach różnic między partnerami

Źródło: badania własne.

Przeprowadzone zostały także analizy rozkładu wieku. W tym celu wyliczono podstawowe statystyki opisowe wraz z testem Kołmogorowa-Smirnowa badającym normalność rozkładu. Wyniki analizy przedstawione są w tabeli 4.27.

Tabela 4.27.

	<i>M</i>	<i>Me</i>	<i>SD</i>	<i>Sk.</i>	<i>Kurt.</i>	<i>Min.</i>	<i>Maks.</i>	<i>D</i>	<i>p</i>
Wiek	33,87	33,00	7,09	1,45	3,16	23,00	63,00	0,10	<0,001

Podstawowe statystyki opisowe wraz z wynikiem testu Kołmogorowa-Smirnowa

Źródło: badania własne.

Wyniki testu okazały się istotne statystycznie. To oznacza, że rozkład ten nie jest zbliżony do rozkładu normalnego. Jednocześnie wysokie wartości kurtozy sugerują obecność obserwacji odstających. Dodatkowo porównywane grupy różnią się istotnie między sobą liczebnością. Z tego względu zastosowano testy nieparametryczne.

Chcąc sprawdzić, czy występują różnice pod względem wieku pomiędzy badanymi, którzy uważają wiarę za istotny element swojego życia a badanymi, którzy nie określają wiary jako ważnego elementu w życiu, wykonano test *U* Manna Whitney'a. Wyniki przeprowadzonego testu okazały się nieistotne statystycznie. Oznacza to, że nie występują

różnice pomiędzy porównywanymi grupami w zakresie wieku. W tabeli 4.28. zawarto wyniki tych analiz.

Tabela 4.28.

	Czy wiara stanowi istotny element Twojego życia?						
	tak (<i>n</i> = 102)		nie (<i>n</i> = 53)		<i>Z</i>	<i>p</i>	η^2
	średnia ranga	<i>Me</i>	średnia ranga	<i>Me</i>			
Wiek	79,31	33,00	75,48	33,00	-0,50	0,614	<0,01

Porównania badanych przy uwzględnieniu oceny wiary jako ważnego elementu życia w zakresie wieku

Źródło: badania własne.

Następnie przetestowano różnice w wieku pomiędzy badanymi, którzy są skłonni skorzystać z pomocy mediatora w sporze małżeńskim a badanymi, którzy nie byliby gotowi skorzystać z takiej pomocy. Ponownie wykonano test *U* Manna Whitney'a. W tym przypadku wyniki także nie wykazały efektu istotnego statystycznie. W tabeli 4.29. przedstawiono wyniki omawianej analizy.

Tabela 4.29.

	Czy w trakcie znaczącego sporu z małżonkiem byłbyś gotowy skorzystać z pomocy mediatora jako moderatora waszej dyskusji?						
	tak (<i>n</i> = 109)		nie (<i>n</i> = 46)		<i>Z</i>	<i>p</i>	η^2
	średnia ranga	<i>Me</i>	średnia ranga	<i>Me</i>			
Wiek	81,00	34,00	70,89	32,00	-1,28	0,199	0,01

Porównania badanych w zależności od chęci skorzystania z mediatora podczas sporu z małżonkiem w zakresie wieku

Źródło: badania własne.

4.3. Wyniki pytań otwartych

Przeprowadzona ankieta zawierała 9 pytań otwartych. 4 z nich to pytania metryczkowe mające na celu uzyskanie odpowiedzi dotyczących cech społeczno-demograficznych ankietowanych (ich wyniki przedstawione zostały się w par. 1). Pozostałe pytania dotyczą kwestii wyzwań i trudności wynikających z życia w związku międzykulturowym lub międzywyznaniowym oraz opinii ankietowanych na temat mediacji. Były to kolejno pytania: Czy różnice religijne przeszkadzają w kontaktach rodzinnych? Jeśli tak,

to w jaki sposób? Jak wpływa to na wasze życie rodzinne?; Co według Ciebie jest najtrudniejsze w związku mieszanym? Dlaczego?; Co najbardziej cenisz w związku mieszanym? Dlaczego?; Czy uważasz, że spojrzenie bezstronnej osoby z zewnątrz może być korzystne dla rozwiązania sporu małżeńskiego? Dlaczego tak/nie?

Spory wynikające z różnic religijnych są problemem dla niespełna 20% respondentów. Badani, którzy twierdząco odpowiedzieli na pytanie o konflikt wynikający z różnicy religijnej wskazywali na problem rodzin z akceptacją inności drugiej strony. W większości wskazywano na zmianę relacji z rodzicami: „Rodzice nie zaakceptowali naszego małżeństwa i nie chcą się spotykać z moim mężem, odwiedzam ich tylko z dziećmi, ale nasze relacje bardzo się ochłodziły” [K14]; „pewne problemy z teściową, ponieważ jest bardzo zasadnicza w swoich przekonaniach. Bezkompromisowa” (org. *Some difficulties with mom in law, as she's very strict in her beliefs. No compromises one*) [K32]; Nasze rodziny mają trudności z przyjęciem, że pochodzimy z różnych środowisk. Woleliby widzieć nas z kimś z tej samej kultury i religii” (org. *Our families have hard time adjusting to the fact that we're both have different backgrounds. They'd rather see us with someone from the same culture and religion*) [M8]; “trudne relacje z ortodoksyjnymi rodzicami” [M3]. Inni wskazywali na problem z kontakty z całą rodziną: niektórzy członkowie mojej rodziny są zbyt ograniczeni, aby zaakceptować inną religię (org. *some members of my family are too close minded to accept another religion*) [K17]; „niektóre osoby z rodziny przestały ze mną rozmawiać” (org. *some of my family stop talking to me*) [K22]; “rodzina żony jest na nią zła” (org. *Wife's family is angry at her*) [M10].

Odpowiedzi na pytanie o najtrudniejsze elementy związku mieszanego pozwoliły na wskazanie następujących problemów: problemy komunikacyjne (występujące pomiędzy partnerami jak i między członkami rodzin); różnice wynikające z wychowania w innej kulturze, życie daleko od rodziny; inne podejście do finansów; różnice w praktykach wychowania dzieci; brak akceptacji współmałżonka przez mikrospołeczeństwo.

Respondenci wskazujący problem komunikacyjny w większości lakonicznie odpowiadali, iż są to codzienne pomyłki językowe. Niektórzy z badanych podkreślali problemy z komunikacją ze współmałżonkiem: „Bariera językowa. Naszym wspólnym językiem jest angielski (...)” (org. *Language barrier. Our common language is English - neither my native nor my husband's*) [K7]. Inni respondenci przedstawiali ten problem na kanwie rodzinnej: „bariera językowa. Komunikacja między rodzicami a żoną jest bardzo ograniczona” (org. *language barrier. e.g. communication between my parents and my wife is very limited*) [M32].

Różnice wynikające z wychowania/życia w innym kraju i kręgu kulturowym były kolejnym z często podkreślanych aspektów. Różne jednak były ujęcia tego problemu: „Pierwsze lata bycia razem i próby zmieszania obu idei "domu", które zostały zbudowane w naszych krajach, domach...” (org. *First years of being together and trying to mix our both ideas of "home", which had been built in our countries, homes...*) [K12]; „Ogromne różnice kulturowe w wychowaniu naszych synów” (org. *Huge cultural differences in upbringing our sons*) [M16]; Na początku małżeństwa trudno było nam zrozumieć pewne zachowania, których nauczyliśmy się w domu. Ponieważ opracowaliśmy własne rozwiązania, nie stanowi to już problemu” (org. *In our early marriage, we found it difficult to understand certain behaviors that we had learned at home. Since we have developed our own solutions, this is no longer an issue*) [M1]; “Ogólne różnice wynikające z wychowania w innym kraju i w innej religii” (org. *The general differences arised from being brought up in different country and in different religion*) [K44]; Nieznane oczekiwania ze strony rodziny mojego współmałżonka, te oczekiwania są z natury kulturowe. (org. *The unknown expectations that come from my spouse's family, these expectations are inherently cultural*) [K30]; “Rzeczy, które uważasz za normalne w jednej rodzinie, są zupełnie inne dla innej rodziny. To wymaga dużo komunikacji. Brakuje głębi kultury, ponieważ żyjemy w innym kraju” (org. *Things that you take for granted as normal in one family, are totally different for another family. It takes a lot of communication. Missing out on the depth of a culture because we are in another country*) [K51]; "Również sposób, w jaki rodzina mojego współmałżonka komunikuje się bardzo różni się od mojej, myślę, że jest to również różnica kulturowa." (org. *Also the way in which my spouse's family communicate is very different to mine, I think this is a cultural difference as well*) [K21]; "Komunikacja. Jest to trudne we wszystkich związkach, ale w naszym – wychowaliśmy się w innych kulturach, w inny sposób – jest to o wiele trudniejsze" (org. *Communication. It's difficult in all relationships, but in this one - as we've been brought up in a different culture, in a different way - it's way more challenging*) [K22]; “Musisz dużo komunikować aby w pełni zrozumieć drugą osobę i to jak jej pochodzenie wpływa na jej poglądy” (org. *You need to communicate a lot to fully understand the other person and how his background influences his outlook*) [M20].

Relacje rodzinne oraz społeczne to kolejny ze wskazywanych problemów: „Rodzina, zwłaszcza dlatego, że jestem muzułmaninem” (org. *The family, especially I am being muslim*) [M3]; “Relacje rodzinne” (org. *Family relations*) [K80]; „Wzajemna akceptacja

z zewnątrz, ludzie nie są aż tak otwarci” [K19]; „Opinie, komentarze obcych ludzi zakłócają spokój, wytrącają z równowagi” [M20].

Różnice wynikające z przekonań oraz religijnych to następny aspekt, który wskazali ankietowani: “różnice duchowe i to w jaki sposób sobie z nimi radzić” (org. *spiritual differences and how to deal with them*) [K61]; “Samotne chodzenie do kościoła, opieka nad dziećmi” (org. *going to church alone, managing childcare*) [K29]; “akceptacja i szanowanie przekonań mojej żony” (org. *accepting and respecting my wifes believes*) [M15]; “Ogólne różnice wynikające z wychowania w innym kraju i w innej religii” (org. *The general differences arised from being brought up in different country and in different religion*) [K44]; “Najtrudniejsze jest podejmowanie decyzji co do wychowania dzieci, gdyż oboje jesteśmy bardzo wierzący, ale mamy różne religie i trudno jest nam jednoznacznie stwierdzić, która religia jest dla dzieci lepsza” [K47].

Odmienne podejście do finansów oraz pracy to kolejny aspekt, którzy respondenci podawali za wyzwanie związku mieszanego: „Zupełnie inaczej patrzymy na pieniądze i finanse. Mój małżonek dorastał w kraju rozwijającym się, a ja dorastałem w kraju pierwszego świata, w wyniku czego nasze podejście do pieniędzy jest całkiem inne” (org. *We view money and finances quite differently. My spouse grew up in a developing world country and I grew up in a 1st world country, our attitudes around money tend to be quite different as a result*) [K60]; “Stosunek do pracy/postępów jest zupełnie inny. Pochodzę z kraju pierwszego świata, w którym zawsze szukam czegoś lepszego i więcej. Jednak mój współmałżonek pochodzi z kraju rozwijającego się, w którym nastawienie jest bardziej wdzięczne za to, co masz, a nie szukanie więcej, ponieważ wokół jest tak wielu ludzi, którzy mają znacznie mniej” (org. *Attitudes around jobs/progressing are also quite different. I am from a 1st world country where I am always looking for better and more. However, my spouse is from a developing world country where the attitude is more to be grateful for what you have and not to look for more as there are so many people around with much less*) [M39].

Mieszkanie w innym kraju, z dala od własnej rodziny, przyjaciół to temat, na który również zwrócono uwagę: „(...) Największym wyzwaniem jest życie z dala od rodziny” (org. (...) *Biggest challenge is living away from family*) [M2]; “(...) potrzeba poświęcenia życia w rodzinnym mieście/kraju, mówienie językiem męża, większego osvajania się z jego kulturą. Musiałam włożyć dużo pracy w przezwycięzenie trudności związanych z pozostawieniem mojego „starego” życia/przyjaciół” (org. (...) *the need to sacrifice living in my home town/ country, speaking his language, getting accustomed to his culture*

more. I needed to put a lot of work into overcoming the. difficulties related to leaving my 'old' life/friends behind) [K1].

Na pytanie dotyczące walorów związków mieszanych („Co najbardziej cenisz w związku mieszanym? Dlaczego?”) respondenci odpowiadali bardzo zbieżnie. Jako główny atut wskazano bogactwo/różnorodność tradycji i zwyczajów pozwalające na wypracowanie własnych, unikatowych norm. „Mnogość tradycji i różne poglądy na życie – możemy wybrać, co chcemy dalej robić jako rodzina, a co nie. Myślę, że to sprawia, że myślisz więcej o tym, jakie tradycje naprawdę chcesz kontynuować, zamiast „utknąć” w schemacie. Możesz rozwijać swoje wzory na znacznie bogatszym tle. Widząc również, że istnieje więcej niż jeden sposób bycia/robienia rzeczy w sytuacjach społecznych. Kiedy musisz zaprzyjaźnić się z inną kulturą, musisz trochę dostosować się do tego, jak to się robi w obcy sposób i moim zdaniem takie doświadczenia dodają ci więcej empatii i czynią cię bardziej otwartą osobą” (org. *The abundance of traditions and different views on life - we get to choose what we want to continue doing as a family and what not. I think it makes you think more about what traditions you really choose to continue, rather than being “stuck” in a pattern. You get to develop your patterns based on a much richer background. Also seeing that there is more than one way of being/doing things in social situations. When you have to make friends in a different culture, you have to adjust slightly to how it’s done the foreign way and in my opinion experiences like this give you more empathy and make you a more open person) [M1]; “Możliwość łączenia obu kultur, aby doświadczać tego co najlepsze z obu. Moje własne uznanie dla kultury zostało wzbogacone dzięki kulturze mojej żony” (org. *Being able to combine both cultures to experience the best of both. My own appreciation for culture has been enriched because of the culture of my wife) [M10]; “Na wiele sposobów poszerza horyzonty. Otwiera nas na inność”. (org. *It’s broadening horizons in many ways. Opening us up to otherness) [K6]; „Głębia wiedzy, którą możesz uzyskać od kogoś z innego wyznania. Bogatsze życie wiary” (org. *The depth of knowledge you can gain from someone who has a different denomination. A richer faith life) [K20]; “Poznawanie nowych zwyczajów, kuchni, języka, podejścia do życia, wspólne odwiedzanie nowych miejsc, nauka akceptacji, nauka kompromisu, nabywanie umiejętności odnajdywania się w nowym środowisku” [K41]; „Życie z osobą wychowaną w innej kulturze daje inne spojrzenie na kwestie które do tej pory wydawały się oczywiste” [K35]. Wskazywano także na wynikające z takiej relacji atuty dot. relacji społecznych: "Oboje wnosimy do naszego związku ogromną wiedzę o świecie i innych ludziach. Oznacza to, że możemy nawiązywać kontakty i komunikować się****

z wieloma różnymi ludźmi, dzięki czemu mamy wielu przyjaciół" (org. *We both bring a vast knowledge of the world and other people to our relationship. It means we have the ability to relate to and communicate with a wide variety of people and as a result we have a lot of friends*).

Odpowiedzi na pytanie dotyczące mediacji „Czy uważasz, że spojrzenie bezstronnej osoby z zewnątrz może być korzystne dla rozwiązania sporu małżeńskiego? Dlaczego?” przyniosła zdecydowanie więcej odpowiedzi twierdzących (ponad 80%). Wśród argumentów opowiadających się za podjęciem pomocy ze strony osoby trzeciej respondenci wskazywali na obiektywizm oraz neutralność: „Obiektywne spojrzenie na problem w związku mogłoby w pełni zobrazować dzielące nas różnice i zasugerować jak zrozumieć siebie nawzajem” [K41]; „Generalnie uważam, że sami jesteśmy w stanie rozwiązać nasze spory. Ale jeśli kiedykolwiek osiągniemy punkt krytyczny dobrze byłoby, gdyby ktoś bezstronny pomógł nam zobaczyć to czego sami nie możemy” (org. *In general, I think we are able to solve our disputes by ourselves. But if we ever reach the critical point, it would be good to have someone impartial help us see what we can't*)[M17]; „Mniej stronniczości” (org. *Less bias*) [M40]; "Zawsze warto wysłuchać opinii i punktu widzenia osoby trzeciej" (org. *It's always worth hearing 3rd party opinion and point of view*) [K3]; „Bo nie bierze udziału w sporze i jest bardziej obiektywna” [M11]; „ważne jest, aby spojrzeć na problem z innej perspektywy” (org. *it's important to look at the problem from another perspective*) [K31]; "Czasami potrzebujesz zewnętrznego punktu widzenia aby zobaczyć coś w nowy sposób" (org. *Sometimes you need an outside point of view to help see something in a new way*) [M16].

Wskazywano również na brak zaangażowania emocjonalnego w spór: „Trzeci punkt widzenia, bez emocji” (org. *Third point of view, with no emotions included*) [K6]; "Osoba z zewnątrz może postrzegać obie strony racjonalnie i bez bagażu, jaki każda osoba wnosi do sporu" (org. *An outsider can see both sides rationally and without the baggage each individual brings into the dispute*) [K13]; "Eliminuje emocje. Osoba z zewnątrz ma o wiele bardziej logiczne i uczciwe podejście" (org. *Takes emotions out of it. The outside person has a much more logical and fair approach*) [K15]; "Często nie jesteśmy w stanie dostrzec właściwego punktu w rozmowie, ponieważ kierują nami emocje. Taka osoba byłaby świetnym koordynatorem takiej rozmowy" (org. *Ofted we are not able to see the proper point in conversation, as we are driven by emotions. Such person would be a great*

coordinator of such a talk) [M22]; "Chodzi o to by dostrzec inną perspektywę, być obiektywnym i nie poddawać się emocjom" (org. *It's about having a different perspective, being objective, and not getting emotional*) [K34].

Pojawiły się także odpowiedzi wskazujące na oszczędność czasu jako argument przemawiający za zwróceniem się o pomoc do osoby trzeciej: „Oszczędzacz czasu! Nie będziemy tracić czasu na kwestie emocjonalne, a na głównym rdzeniu konfliktu” (org. *Time saver! We will not waste time on emotional conflicts, just the main conflict core*) [K17]; Taki *outsider* zazwyczaj widzi szerzej, a więc oznacza szybsze rozwiązanie” (org. *Such outsider usually sees wider, so it means - the faster solution*) [M27]; “Oszczędność czasu i nerwów. Mniej zmarnowanego życia i energii na kłótnie” (org. *Save time and nerves. Less life and energy wasted on arguing*) [K8].

Respondenci, którzy nie zdecydowali się zwrócić do mediatora argumentowali swoją decyzję prywatnością konfliktu małżeńskiego: „Osoba z zewnątrz nie zna pary na tyle żeby cokolwiek doradzić, czy też ocenić sytuację. Związki międzykulturowe są trudne i osoba, która nie jest w takim związku nie ma o nim pojęcia” [K36]; „to nasza sprawa, tylko my możemy dojść do porozumienia” (org. *it's our own issue, only we can get some agreement*) [M12]; „To na pewno by pomogło, ale nie jestem za rozwiązywaniem NASZYCH kłótni z nieznanym” (org. *It definitely would help, but I'm not into resolving OUR argues with some stranger*) [M37]; „Ponieważ spór powinien być rozwiązywany między parą, bez angażowania drugiej strony, chyba że w grę wchodzi jakieś nadużycie” (org. *Because dispute should be solved between the couple, not involving other party, except if some abuse involved in it*) [K14]; “Nasze sprawy małżeńskie są tylko i wyłącznie nasza wewnętrzną sprawą niezależnie od kultury, wyznania i kraju gdzie mieszkamy” [M33].

ROZDZIAŁ V

ANALIZA I INTERPRETACJA WYNIKÓW BADAŃ WŁASNYCH

W niniejszym rozdziale przedstawione zostaną wyniki badań własnych prowadzonych w ramach pracy doktorskiej. Analiza i interpretacja danych będzie miała na celu weryfikację hipotez badawczych, a także uzyskanie odpowiedzi na postawione pytania badawcze. Rozdział składa się z trzech podrozdziałów: w pierwszym z nich zostaną omówione wyniki weryfikacji hipotez badawczych (5.1), w drugim omówiona zostanie korelacja badanych zależności (5.2), natomiast w trzecim dokonana zostanie interpretacja uzyskanych wyników oraz przedstawione zostaną wnioski z badań (5.3).

5.1. Weryfikacja hipotez badawczych

Podczas projektowania badania postawiono hipotezę główną: mediacja może być skuteczną metodą rozwiązywania konfliktów w sprawach małżeństw międzykulturowych oraz międzywyznaniowych, w których występuje więcej płaszczyzn sporu niż w małżeństwach homogamicznych (H0). Celem rozstrzygnięcia głównej tezy pracy postawiono hipotezy szczegółowe: 1. Istnieje zależność pomiędzy płcią badanych a ich opinią na temat spojrzenia bezstronnej osoby z zewnątrz jako korzystnego dla rozwiązania sporu małżeńskiego (H1); 2. Istnieje zależność pomiędzy skłonnością do skorzystania z pomocy mediatora a kulturą pochodzenia (H2); 3. Istnieje zależność pomiędzy skłonnością do skorzystania z pomocy mediatora a wyznaniem (H3); 4. Występują różnice w zakresie wielkości miasta rodzinnego w zależności od skłonności do skorzystania z pomocy mediatora (H4); 5. Występują różnice w zakresie średniej częstotliwości sporów w zależności od innej religii jako różnicy między partnerami (H5); 6. Występują różnice w zakresie średniej częstotliwości sporów w zależności od innego wyznania jako różnicy między partnerami (H6); 7. Występują różnice w zakresie średniej częstotliwości sporów w zależności od różnic kulturowych jako różnicy między partnerami (H7); 8. Występują różnice pod względem częstości sporów w zależności od refleksji przed zawarciem małżeństwa o skutkach różnic między partnerami (H8).

Żadna z hipotez nie orzekała o powiązaniach przypadkowych. Każda z nich wskazywała na prawidłowość istotną oraz pomocną w wyjaśnianiu zależności będących istotą

przeprowadzonego badania. Występujące w hipotezach zmienne były „empirycznie uchwytne”¹ oraz mierzalne.

Hipoteza wskazująca na korelację podejścia do udziału osoby trzeciej w sporze małżeńskim a płcią (H1) nie została potwierdzona. Nie wykazano związku wynikającego z płci respondentów z pozytywnym lub negatywnym podejściem do udziału bezstronnej jednostki podczas konfliktu. Nie można zatem mówić o współzależności badanych elementów, gdyż wykazano współmierną otwartość na udział osoby trzeciej w sporze. Zasadnym jest zatem stwierdzenie, iż postawiona hipoteza jest fałszywa.

Tabela 22

		mężczyźni		kobiety		$\chi^2(1)$	<i>p</i>	ϕ
		<i>N</i>	%	<i>N</i>	%			
Czy uważasz, że spojrzenie bezstronnej osoby z zewnątrz może być korzystne dla rozwiązania sporu małżeńskiego?	nie	15	19,7%	14	17,7%	0,10	0,838	0,03
	tak	61	80,3%	65	82,3%			

Ocena korzystnego wpływu bezstronnej osoby z zewnątrz dla rozwiązania sporu małżeńskiego w zależności od płci

Źródło: badania własne.

Badanie pozwoliło zweryfikować czy skłonność do skorzystania z pomocy mediatora w trakcie znaczącego sporu z małżonkiem jest zależna od kultury pochodzenia (względem narodowości) (H2) oraz wyznania badanych (H3). Przeprowadzona analiza (testy Fishera; tabela 23) nie wskazała istotnych statystycznie zależności. Wskazuje to na brak wpływu kultury pochodzenia/wyznania na podejście do instytucji mediacji.

¹ Por. E. Narkiewicz-Niedbalec, *Rozumienie hipotezy w słownikach i podręcznikach z zakresu nauk społecznych*, „Relacje. Studia z nauk społecznych”, 1/2016, s. 118.

Tabela 23

	Czy w trakcie znaczącego sporu z małżonkiem byłbyś gotowy skorzystać z pomocy mediatora jako moderatora waszej dyskusji?				χ^2	df	p	V _c
	nie		tak					
	N	%	N	%				
kultura zachodnia	39	84,8%	96	88,1%	2,62	4	0,671	0,12
kultura z defektami	3	6,5%	6	5,5%				
kultury islamskie	2	4,3%	1	0,9%				
kultury prawosławne	1	2,2%	4	3,7%				
kultury latynoamery- kańskie	1	2,2%	2	1,8%				
Chrześcijaństwo - Katolicyzm	16	34,8%	46	42,2%	4,20	5	0,528	0,17
Chrześcijaństwo - Protestantyzm	10	21,7%	23	21,1%				
Islam	4	8,7%	4	3,7%				
Buddyzm	0	0,0%	1	0,9%				
Ateizm	16	34,8%	31	28,4%				
Inne	0	0,0%	4	3,7%				

Zależność pomiędzy skłonności do skorzystania z pomocy mediatora a kulturą pochodzenia i wyznaniem

Źródło: badania własne.

Analogiczna sytuacja wystąpiła w przypadku hipotezy wskazującej na zależność pomiędzy skłonnością do skorzystania z pomocy mediatora a wielkością miasta pochodzenia (H4). Wykonano z tego powodu test *U* Manna Whitney'a. Wyniki tego testu są nieistotne statystycznie. Oznacza to, że skłonność do skorzystania z pomocy mediatora nie jest zależna od wielkości miasta rodzinnego (tabela 24).

Tabela 24

	Skłonność do skorzystania z pomocy mediatora				Z	p	η^2
	nie (n = 46)		tak (n = 109)				
	średnia ranga	Me	średnia ranga	Me			
Wielkość miasta rodzinnego	77,28	5,00	78,30	5,00	-0,13	0,893	0,00

Różnice w wielkości miasta rodzinnego w zależności od skłonności do skorzystania z pomocy mediatora

Źródło: badania własne.

Następnie sprawdzone zostały różnice w zakresie średniej częstotliwości sporów z uwagi na rozbieżności religijne (H5), wyznaniowe (H6) oraz kulturowe (H7). Odnotowano różnice jedynie pomiędzy małżonkami, którzy jako różnicę zaznaczyli „inne wyznanie”. Małżonkowie ci kłóć się rzadziej niż pozostali respondenci (tj. osoby wskazujące na różnicę kulturową lub religijną) (tabela 23).

Tabela 25

		Średnia częstotliwość sporów		Z	p	η^2
		średnia ranga	Me			
inna religia	nie (n = 100)	80,36	3,00	-0,91	0,361	0,01
	tak (n = 55)	73,72	3,00			
inne wyznanie	nie (n = 129)	82,22	3,00	-2,71	0,007	0,05
	tak (n = 26)	57,06	3,00			
różnica kulturowa	nie (n = 34)	66,15	2,50	-1,81	0,070	0,02
	tak (n = 121)	81,33	3,00			

Różnice pod względem częstości sporów w zależności od występowania różnic między partnerami

Źródło: badania własne.

Sprawdzono także częstotliwość sporów w zależności od refleksji przed zawarciem małżeństwa o skutkach różnic między partnerami (H8). Przeprowadzony test *U* Manna Whitney’a nie był istotny statystycznie. Refleksja nad różnicami przed zawarciem małżeństwa nie różnicowała średniej częstotliwości sporów (tabela 26).

Tabela 26

	Czy zastanawiałeś się nad skutkami dzielących was różnic przed zawarciem małżeństwa?				Z	p	η^2
	nie (n = 52)		tak (n = 103)				
	średnia ranga	Me	średnia ranga	Me			
Średnia częstotliwość sporów	74,61	3,00	79,71	3,00	-0,69	0,487	0,00

Różnice pod względem częstości sporów w zależności od refleksji przed zawarciem małżeństwa o skutkach różnic między partnerami

Źródło: badania własne.

Otrzymane przez weryfikację wyniki pozwoliły na spełnienie konstytutywnych funkcji hipotez. Funkcji heurystycznych, tj.: przewidywczą, odkrywczą i wyjaśniającą. Służą one odkrywaniu nowych faktów oraz zależności pomiędzy nimi. Implikacja

nowych wyników do zgromadzonych już elementów wiedzy z badanej dziedziny, poszerza wiedzę oraz optykę zagadnienia.

Weryfikacja hipotez z reguły polega na pełnym lub częściowym ich potwierdzeniu. Sfalsyfikowane hipotezy nie są jednak bezwartościowe. Prezentują one istotne oraz użyteczne informacje negatywne, które przy zmiennych dwuwartościowych mogą dać klarowną odpowiedź². Hipotezę uważamy za sfalsyfikowaną w sytuacji, gdy odkryte zostanie zjawisko ją obalające (*refutation, disproof*)³. Przy zachowaniu metodologicznej poprawności taka hipoteza spełnia kryteria pozytywnej oceny podjętych dociekań.

5.2. Korelacja badanych zależności

Badaniu poddane zostały jednostki będące w międzykulturowych lub międzywyznaniowych związkach małżeńskich. Małżeństwa mieszane stanowią w dzisiejszych czasach wysoki odsetek, jednak nie są one charakterystyczne jedynie dla typowych społeczeństw wielokulturowych (Stany Zjednoczone, Wielka Brytania, Holandia, Francja, Australia, etc.). Wzrost liczby małżeństw międzykulturowych i międzywyznaniowych odnotowano już w latach 90. XX wieku. Wówczas skorelowane były one głównie z wyjazdami ludzi w celach zarobkowych podczas których poznawali partnerów. W późniejszych dekadach pojawiło się wiele czynników wpływających na taki stan rzeczy. Mowa m.in. o procesie integracji europejskiej i światowej, różnych rodzajach migracji (więcej informacji w rozdziale 2.), popularyzacji podróżowania i czasowego zamieszkiwania w innym kraju, poznawaniu ludzi z całego świata *online*, etc. 42% małżeństw w USA to małżeństwa międzywyznaniowe. Procent małżeństw międzyrasowych lub międzyetnicznych w USA wzrósł z 7,4% do 10,2% w latach 2000 a 2012-2016⁴. W Europie w latach 2008-2010 średnio co dwunasta osoba zamężna była w małżeństwie mieszanym⁵ z tendencją wzrostową (brak aktualnych badań, przewiduje się wzrost wskaźnika o ponad 50%). W Polsce

---

² Por. J. Apanowicz, *Metodologia...* dz. cyt, s. 49.

³ Por. J. Kosiewicz, *O metodologii i hipotezie*, „Idō - Ruch dla Kultury [filozofia, nauka, tradycje wschodu, kultura, zdrowie, edukacja]”, nr 8(2008), s. 196-234.

⁴ Por. United States Census Bureau, *Race, Ethnicity and Marriage in the United States*, <https://www.census.gov/library/stories/2018/07/interracial-marriages.html> (dostęp 29.09.2022)

⁵ Por. EUROSTAT, *Population and social conditions*, <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3433488/5584928/KS-SF-12-029-EN.PDF/4c0917f8-9cfa-485b-a638-960c00d66da4> (dostęp: 29.09.2022)

regularne wzrasta liczba małżeństw binacjonalnych⁶, a jak podkreśla Piotr Szukalski, sytuacja demograficzna Polski w zakresie związków dwunarodowościowych regularnie będzie się zmieniała wykazując szybką tendencję wzrostową⁷. Warto zaznaczyć, że statystyki obejmują tylko małżeństwa formalne, pomijając kohabitat, który jest coraz częściej wybieraną formą związku. Należy także pamiętać, że dane ukazujące skalę małżeństw międzykulturowych oraz międzywyznaniowych są zaniżone, gdyż duży odsetek rejestrowany jest w kraju drugiego małżonka lub w kraju zamieszkania partnerów. W przypadku Polski przyjmuje się, że zawieranych małżeństw binacjonalnych jest 3-4 krotnie więcej niż tych objętych statystyką. Zatem skala analizowanej grupy jest w rzeczywistości znacznie większa⁸. Małżeństw mieszane stają się coraz bardziej powszechne, bez względu na geografę, dochody czy poziom wykształcenia⁹.

Badania dotyczące funkcjonowanie małżeństw mieszanych uwypuklają pewne skłonności. Przeprowadzone w ramach projektu *Integration of International Marriages: Empirical Evidence from Europe and North America* (INTERMAR) badania małżeństw oraz przedstawicieli międzynarodowych stowarzyszeń prawników i rozwodników, wskazały, iż jakość oraz trwałość małżeństw mieszanych zależy od kraju, w którym małżeństwo prowadzi wspólne życie¹⁰. Małżeństwa międzykulturowe w Kanadzie i Stanach Zjednoczonych są bardziej trwałe niż we Francji. W dwóch pierwszych współczynnik rozwodów jest nieco niższy niż wśród małżeństw homogenicznych, natomiast we Francji dużo wyższy. Wymieniając główne czynniki mające istotne znaczenie w powodzeniu lub rozpadzie związku małżeńskiego wymieniano: aspekty religijne, różnice kulturowe oraz oczekiwania rodziny i otoczenia względem zawieranego związku. Ponadto, istotnym elementem jest także: wiek, historia małżeństw, zatrudnienie, historia małżeństw rodziców czy posiadanie potomstwa¹¹. Równomiernie (w kontekście kraju pochodzenia) rozkładają

---

⁶ Por. GOV, Rocznik Demograficzny 2021, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/roczniki-statystyczne/roczniki-statystyczne/rocznik-demograficzny-2021,3,15.html> (dostęp: 29.09.2022)

⁷ Por. P. Szukalski, *Małżeństwa i rozwody*, Sytuacja demograficzna Polski. Raport 2019–2020. Warszawa 2020, s. 58–74.

⁸ Tamże, s. 79–98.

⁹ Por. Pew Research Center, *Trends and patterns in intermarriage*, <https://www.pewresearch.org/social-trends/2017/05/18/1-trends-and-patterns-in-intermarriage/> (dostęp: 29.09.2022).

¹⁰ Por. *Integration of international marriages: empirical evidence from Europe and North America*, <https://cordis.europa.eu/article/id/91885-mixedmarriages-more-unstable-in-france-than-in-the-us-and-canada> (dostęp: 29.09.2022).

¹¹ Tamże.

się stanowiska dotyczące komunikacji w związku mieszanym. Badane małżeństwa podkreślają, iż wzajemna komunikacja jest dla nich niezwykle ważna. Małżeństwa wielokulturowe charakteryzują się dobrą jakością związku oraz jakością dialogu¹².

Przeprowadzone badania wykazały, iż większość par przed zawarciem małżeństwa poświęca czas na refleksję oraz dialog dot. wyzwań i skutków życia z osobą z innego kręgu kulturowego czy religii (wykres 10). Ponad 70% ankietowanych zdecydowało się przedyskutować temat dotyczący wychowania dziecka ze swoim przyszłym małżonkiem przed zawarciem małżeństwa (wykres 13). Jednocześnie respondenci zaznaczają, że różnice wynikające z wychowania w innej kulturze czy religii nie są dla nich dużym problemem (wykres 12). Osoby wchodzące w mieszany związek małżeński, już od początku budowania relacji wkładają dużo pracy w jej budowanie. Przez występujące różnice osoby te muszą wykazać się dużą otwartością, umiejętnością konstruktywnego dialogu i wychodzenie poza granice własnej kultury. Wymaga to wiele pracy i tolerancji, jak również umiejętności przyjęcia punktu widzenia drugiej strony. Przez bariery realne i potencjalne, które należy pokonać na początku relacji, osoby wchodzące w związek mieszany jeszcze przed zawarciem małżeństwa poruszają tematy, które w małżeństwach kulturowo czy religijnie homogenicznych występują dopiero w przypadku pojawienia się konkretnego problemu.

Kwestie ściśle skorelowane z tradycją lub religią rozwiązywane są na zasadach kompromisu. W domach małżeństw mieszanych święta i wydarzenia religijne czy kulturowe przyjmują najczęściej formy nowych tradycji wypracowanych z połączenia obu kultur czy religii. Popularną metodą jest także łączne uwzględnianie wszystkich form celebracji wyniesionych z domu, kultury czy religii obu małżonków. W niewielu przypadkach praktykowana jest forma celebrowania wydarzeń wyniesiona z jednego z domów rodzinnych (wykres 13).

Małżeństwa mieszane mają do czynienia z mnogością wyzwań. Nie są to tylko kwestie do dopracowania między partnerami – jak zrozumienie różnic kulturowych/religijnych, forma celebracji świąt i wydarzeń kulturowych, wychowanie dzieci, etc. Problemy pojawiają się także na płaszczyźnie rodzinnej i społecznej. Prawie 20% respondentów wskazało na utrudniony kontakt z rodziną jako pokłosie małżeństwa mieszanego. Odpowiedzi wyraźnie wskazują, iż problem ten dotyczy głównie przypadków z różnicą religijną: „trudne relacje z ortodoksyjnymi rodzicami” [M2], „część rodziny przestała ze mną rozmawiać” (org. *some of my family stop talking to me*) [K10], „niektórzy członkowie

---

¹² Tamże.

mojej rodziny są zbyt ograniczeni, aby zaakceptować inną religię” (org. *some members of my family are too close minded to accept another religion*) [M14]; „Nasze rodziny mają trudności z przystosowaniem się do faktu, że oboje pochodzimy z różnych środowisk. Wolą widzieć nas z kimś z tej samej kultury i religii” (org. *our families have hard time adjusting to the fact that we're both have different backgrounds. They'd rather see us with someone from the same culture and religion*) [M23]; “Ramadan to dla mnie duży problem, to bardzo trudny czas i mamy wtedy sporo kłopotów” (org. *Ramadan is a big problem for me, it is very difficult time and we have a lot trouble then*) [M47].

Różnica religijna oceniana jest jako duże wyzwanie wewnątrzmażeńskie. Vera Lawlor twierdzi, że małżeństwa międzywyznaniowe mają wskaźnik niepowodzenia o 50% wyższy niż małżeństwa jednowyznaniowe¹³. Choć sami zainteresowani twierdzą, że posiadanie podobnych wartości jest ważniejsze niż posiadanie jednakowej wiary¹⁴ badania wskazują, że rzeczywistość jest znacznie trudniejsza. Matka Terasa powiedziała: „kto się modli razem, pozostaje razem” (org. *who prays together, stays together*). Nie jest to jednak jedynie slogan. Potwierdzają to bowiem badania socjologiczne. Jak wskazuje Joshua Coleman¹⁵, pomimo przedyskutowania tematu religii, związanych z nią praktyk, wychowania dzieci, etc., wiara może stać się poważnym punktem zapalnym w późniejszym czasie. Jeden rodzic może zgodzić się na wychowanie dzieci w wierze drugiego, ale niejednokrotnie po czasie ta wiara staje się dla niego odpychająca. Badania przeprowadzone przez Margaret Vaaler, Christophera Ellisona i Daniela Powersa z University of Texas w Austin wykazało, że w przypadku, kiedy jedna ze stron jest znacznie bardziej zaangażowana religijnie, ryzyko rozpadu małżeńskiego zdecydowanie wzrasta. Dotyczyło to zarówno mężów uczestniczących w nabożeństwach częściej od żon jak i żon posiadających bardziej konserwatywne poglądy¹⁶. Sarah Kannan, ewangelicka chrześcijanka, która wyszła za przedstawiciela Hinduizmu, uważa, że „(...) aby małżeństwo międzyreligijne naprawdę działało, przynajmniej jedna osoba nie powinna mieć silnej wiary”¹⁷. Podkreśla

---

¹³ Por. V. Lawlor, *Is it OK for those of different faiths to wed?*, <http://www.bergen.com> (29.09.2022)

¹⁴ Por. *21 Intriguing Interfaith Marriage Statistics*, <https://brandongaille.com/20-intriguing-interfaith-marriage-statistics/> (29.09.2022). 80% osób będących w małżeństwie międzywyznaniowym uważa, że posiadanie jednakowych wartości jest ważniejsze niż wyznawanie tej samej wiary.

¹⁵ Psycholog i współprzewodniczący Council on Contemporary Families, tj. bezpartyjnej organizacji badawczej.

¹⁶ Por. M. L. Vaaler, Ch. G. Ellison, D. A. Powers, *Religious Influences on the Risk of Marital Dissolution*, “*Journal of Marriage and Family*” 71 (2014), s. 917 – 934.

¹⁷ Wypowiedź S. Kannan w debacie „Do interfaith marriages work?”, <https://www.quora.com/unanswered/What-percentage-of-interfaith-marriages-end-in-divorce> (dostęp: 29.09.2022)

ona istotę elastyczności jednej ze stron. Świadczy to jednak o braku duchowego i praktycznego zaangażowania jednego z małżonków w swoją religię, a wówczas ciężko mówić o prawdziwej wierze, a jedynie tradycji religijnej w której jednostka została wychowana. Nie różni się to bowiem od związków osób wierzących z ateistami/agnostykami. Na takie związki patrzymy uwzględniając jedynie rozbieżność kulturową.

Według *The Knot 2021 Real Weddings Study* średni wiek zawierania małżeństwa w 2021 roku to 33 lata (kobiety) oraz 34 lata (mężczyźni)¹⁸. W Polsce mediana wieku nowożeńców zawierających związek małżeński po raz pierwszy to ponad 28 lat (kobiety) i 30 lat (mężczyźni)¹⁹. Jak wskazują badania, jest to wiek, w którym dzisiejszy człowiek nie zastanawia nad kwestiami duchowymi²⁰. Z upływem lat problemy uwypuklają się i mogą stanowić znaczącą kwestie sporną dla małżonków. Jest to kwestia opisywana przez Colemana, wskazującego na nieświadome procesy religijne zachodzące u jednostki i obserwowane u par międzyreligijnych²¹. Również, jak wynika z przeprowadzonych badań, łączenie praktyk religijnych, wspólna modlitwa, którą praktykuje niemal 50% respondentów, nie przekłada się na mniejszą częstotliwość sporów (wykres 15).

Millenials²² i pokolenia młodsze mogą być bardziej przystosowani do osiągnięcia sukcesu małżeństwa międzywyznaniowego. Z reguły nie przykładają oni dużej wagi do restrykcji religijnych i nie są emocjonalnie przywiązani do swoich wspólnot religijnych, których zazwyczaj nie mają. Aktualnie są to predykcje, oparte na obserwacji różnic międzypokoleniowych na wielu płaszczyznach. Wyniki przeprowadzonych badań, biorąc pod uwagę respondentów ze starszej grupy pokolenia Y (tj. osoby urodzone między 1980 a 1989), potwierdzają te przypuszczenia. Są oni w małżeństwach mieszanych średnio 7 lat, a ich stosunek do kwestii religijnych jest neutralny. Nawet jeśli oficjalnie dzieli ich wyznanie/religia, to różnica kulturowa jest tą, na którą zwracają uwagę. Kwestie duchowe i religijne nie są dla większości istotne. Młodsza grupa Millenialsów oraz pokolenia

---

¹⁸ Por. *The Knot 2021 Real Weddings Study*, <https://www.theknot.com/content/wedding-data-insights/real-weddings-study> (dostęp: 29.09.2022).

¹⁹ Por. Rocznik Demograficzny 2020, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/roczniki-statystyczne/roczniki-statystyczne/rocznik-demograficzny-2020,3,14.html> (dostęp 29.09.2022).

²⁰ Por. N. Schaefer Riley, *Interfaith marriages are rising fast, but they're failing fast too*, <https://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2010/06/04/AR2010060402011.html?sid=ST2010060404322> (dostęp: 29.09.2022).

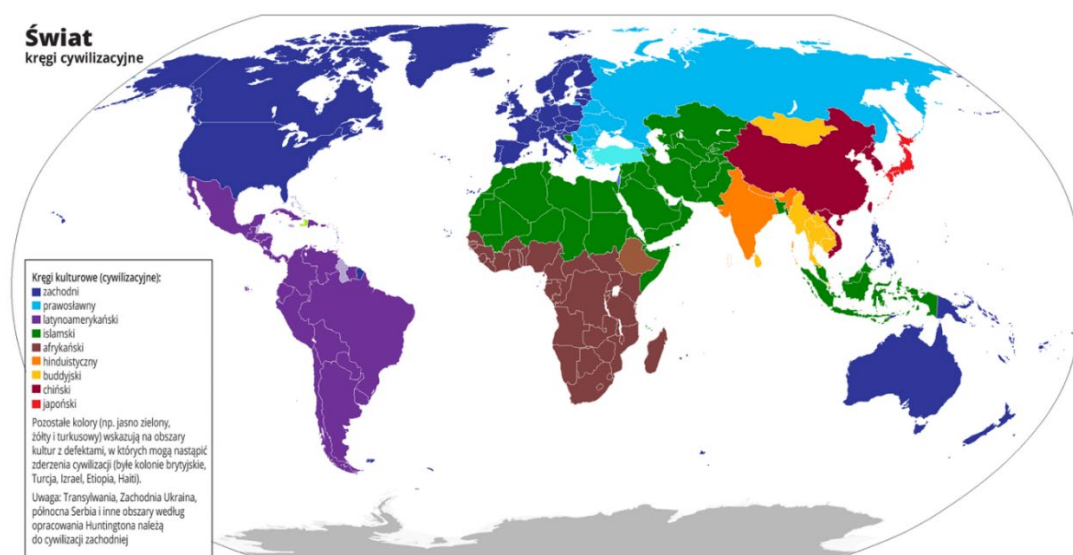
²¹ Tamże.

²² Millenials to określenie socjologiczne odnoszące się do pokolenia Y – pokolenia ludzi urodzonych w latach 80. i 90. XX wieku. Często określane „pokoleniem cyfrowym”. Po raz pierwszy nazwy tej użyto w 1993 w tygodniku *Advertising Age*.

Y (tzn. osoby urodzone po 1989 r.) potwierdzają tę tendencję. Niemożliwym było precyzyjne wskazanie różnic na linii pokolenie – główny przedmiot sporu. Aby porównanie wielokrotne było miarodajne, istotnymi są równoliczne grupy. Wiek respondentów nie był rozłożony symetrycznie, zatem wykonana analiza byłaby analizą o słabej jakości, a różnice statystyczna w takim przypadku są trudno lub wręcz niewykrywalne. Niemniej jednak to odpowiedź „różnice kulturowe” lub „inne...” (wpis własny) dominowała wśród wszystkich badanych. Wskazuje to zatem na marginalizację kwestii religijnych w dzisiejszym świecie. Przytoczone oraz przeprowadzone badania jasno wskazują na coraz mniejszy udział wiary w życiu jednostki, małżeństwa i rodziny. W kontekście małżeństw międzyreligijnych możemy dostrzec w tym swoisty atut, pozwalając na łączenie tradycji i praktyk skutkując spójnym stanowiskiem w wielu kwestiach codziennego życia.

Najczęstszą wskazywaną różnicą między partnerami była kultura (78,10%), która stanowi dla badanych istotny aspekt życia (zob. tabela 4.10., wykres 4.8.). Podczas analizy wyników przyjęto podział kulturowy Samuela Huntingtona. Zgodnie z zaproponowaną przez niego wykładnią istnieje dziewięć głównych kręgów cywilizacyjnych, które charakteryzują się odmienną tradycją, ogólnymi wyobrażeniami o świecie i normach koegzystencji, co stanowi o grupowej oraz osobistej tożsamości, odrębności oraz przynależności. Podział ten wyodrębnia następujące kręgi kulturowe: zachodni, prawosławny (wschodnioeuropejski), islamski, hinduistyczny, buddyjski, chiński, japoński, latynoamerykański i afrykański²³.

Mapka 5.1.

²³ Por. S. P. Huntington, *The Clash of Civilizations?*, "Foreign Affairs", nr 8(2013), s. 3-27.

Cywilizacja zachodnia cechuje się dużą wolnością jednostek, swobodą wyrażania poglądów, rządami prawa, co skutkuje intensywnością badań, innowacyjnością czy przedsiębiorczością. Cywilizacja prawosławna charakteryzuje się większą centralizacją rządów i rozbudowaną biurokracją. Krąg latynoamerykański wywodzi się z cywilizacji europejskiej, natomiast pewną rolę odgrywają w nim kultury indiańskie. Cywilizacja afrykańska charakteryzująca się niezwykle silnymi więzami rodzinnymi i plemiennymi znajduje się pod bardzo dużym wpływem cywilizacji europejskiej. Cywilizacja islamska stanowi pewnego rodzaju opozycję do cywilizacji zachodniej. Mówimy tu bowiem o ograniczeniach wolności religijnej, gospodarczej, osobistej, a także o braku oddzielenia sfery religijnej i świeckiej. W przypadku cywilizacji chińskiej oraz japońskiej występuje silnie rozwinięta hierarchiczność, tradycjonalizm, zespołowość działań sfokusowana na dobro społeczności, a nie indywiduum. W kręgu hinduistycznym dostrzegamy silną polaryzację kastową skutkującą nierównościami społecznymi. Nie ma perspektyw na znivelowanie tej dysproporcji – próby awansu ekonomicznego podważają usankcjonowany religijnie porządek takiego świata. Cywilizacja buddyjska to przeciwieństwo zachodniego konsumpcjonizmu. Opiera się ona na samodoskonaleniu, ograniczeniu potrzeb w celu osiągnięcia nirwany.

Ankietowani z kręgu kultury zachodniej stanowią zdecydowaną większość wszystkich badanych. W tym momencie należy spojrzeć szczegółowo na kraj pochodzenia. Są to jednostki wywodzące się z wielu, często bardzo oddalonych od siebie szerokości geograficznych, m.in. z: Australii, Chorwacji, Czech, Danii, Finlandii, Francji, Grecji, Hiszpani, Irlandii, Litwy, Niemiec, Polski, Stanów Zjednoczonych, Szkocji, Włoch. Drugą pod względem liczebności była grupa respondentów osadzonych w kulturze z defektami (m.in. Etiopia, Turcja). Pozostali respondenci wywodzili się z kultury islamskiej, prawosławnej oraz latynoamerykańskiej. Przyjęty podział jest słusznym i istotnym dla analizy statystycznej. Należy jednak zważyć na stanowiska krytyków modelu Huntingtona wskazujące na nieuwzględnienie wewnętrznego zróżnicowania kręgów kulturowych oraz wyznaczenie ostrych granic zamiast stref przejściowych²⁴. Obserwujemy, iż małżonkowie

---

²⁴ Por. M. Rosińska, *Nowy porządek międzynarodowy zderzenie cywilizacji czy równowaga oparta na kompromisie*, „Space – Society – Economy”, 7(2005), s. 1-11.

wywodzący się z jednego z przyjętych kręgów kulturowych prezentują odmienne postawy wyniesione z kraju pochodzenia. Dodatkowa różnorodność kultur występuje w obrębie każdej z wyszczególnionych przez Huntingtona grup. Każdy z krajów wchodzących w konkretną kategorię Huntingtona posiada swoją unikatową i indywidualną kulturę. Różnice polaryzujące kultury pojmowane wąsko opisane zostały w rozdziale 2. Istotnym jest, aby o nich pamiętać zapoznając się z wynikami przeprowadzonych badań.

Wbrew założeniom, okazuje się, iż inna kultura nie jest dla małżonków faktorem determinującym częstsze kłótnie czy spory. Dziś mocniej niż kiedykolwiek doświadczamy wielokulturowości. Jest to wynik globalizacji i zmian społecznych, które szerzej opisane zostały w rozdziale 2. W związku z tym coraz szersza rzesza krajów doświadcza korzyści wynikających z różnorodności etnicznej i podejmuje wynikające z tego wyzwania. Coraz więcej państw składa się ze społeczeństwa wieloetnicznego. Coraz częściej mówimy o koncepcji transkulturowości²⁵. Welsch uważa, iż dzisiejsze kultury charakteryzują się w dużej mierze mieszaniem, przenikaniem i hybrydyzacją, a także nie posiadają już sugerowanych wcześniej form jednorodności i odrębności. Zgodnie z tą koncepcją, kultury są dziś coraz bardziej powiązane ze sobą, a style życia przekraczają granice narodowe i mają oddźwięk także w innych kulturach. Procesy migracyjne, systemy komunikacji materialnej i niematerialnej oraz współzależność i zależność gospodarcza przyczyniły się do rozwoju nowych form powiązań. Co więcej, dzisiejsze kultury charakteryzują się hybrydyzacją: wszystkie inne kultury stały się wewnętrznymi treściami lub satelitami każdej kultury. W praktyce przekłada się to m.in. na liczbę osób, wolumen towarów, jakość informacji, etc. Wśród przykładów są produkty spożywcze, które do niedawna uważane były za egzotyczne, ale dziś są dostępne o każdej porze wszędzie i dla każdego. Obecnie w relacjach wewnętrznych w obrębie kultur – między ludźmi o różnych stylach życia – jest tyle samo wyobcowania, co w relacjach zewnętrznych z innymi kulturami. Retoryka kultury regionalnej także podlega transkulturowym wpływom – w dużej mierze ma ona charakter symulacyjny i estetyczny, a rozwój folkloru to proces, który ułatwiają sami uczestnicy, czyli tubylcy. Zaobserwowano, że jednostki są kształtowane przez więcej niż jedną kulturę, a zjawisko to staje się coraz bardziej powszechne w każdym kolejnym pokoleniu. Ludzie zdobywają wiedzę należącą do szerszego kanonu wiedzy, kształtując tym samym swoją wiedzę i poglądy poprzez edukację wykraczającą poza własne granice narodowe i kulturowe.

---

²⁵ Koncepcja opracowana przez filozofa Wolfgang'a Welsch'a.

Choć jednostki dostrzegają różnice kulturowe, to opisując je wskazują na różnice wynikające z wychowania czy przekonań personalnych, nie kulturowych.

Niewątpliwie jednak mamy do czynienia z różnicami dot. kwestii podejścia do pieniędzy, praktyk wychowawczych, jedzenia, relacji rodzinnych, stylów ekspresji emocjonalnej, kwestii autonomii, etc. Choć w teorii są to kwestie osadzone kulturowo czy religijnie, poznając stanowiska jednostek wywodzących się z zupełnie innych środowisk, obserwujemy swoiste scalenie kultur. Coraz rzadziej dostrzegamy cechy charakterystyczne dla danego kręgu kulturowego, częściej spotykamy światopogląd globalny. Niewątpliwie jednak, w przypadku małżeństw mieszanych mamy do czynienia ze zjawiskiem amalgamacji, czyli wielokrotnej tożsamości „ponad podziałami” etnicznymi czy narodowymi. Mówimy tu o swoistym mieszaniu się elementów pochodzących z różnych kultur, które prowadzi do wykrystalizowania się nowej, ujednocionej całości kulturowej.

Następnie przetestowano różnice dotyczące otwarcia respondentów na udział osoby trzeciej w występującym sporze. W przypadku włączenia bezstronnej osoby z zewnątrz w celu rozwiązania sporu małżeńskiego, ponad 80% badanych popiera ten pomysł (tabela 5.6.). Sprawdzono także różnice wynikające z wieku pomiędzy badanymi, którzy są skłonni skorzystać z pomocy mediatora w sporze małżeńskim a badanymi, którzy nie byłoby gotowi skorzystać z takiej pomocy. W tym przypadku wyniki nie wykazały efektu istotnego statystycznie.

Tabela 5.6.

	Czy w trakcie znaczącego sporu z małżonkiem byłbyś gotowy skorzystać z pomocy mediatora jako moderatora waszej dyskusji?				Z	p	η^2
	tak (n = 109)		nie (n = 46)				
	średnia ranga	Me	średnia ranga	Me			
Wiek	81,00	34,00	70,89	32,00	-1,28	0,199	0,01

... Porównania badanych w zależności od chęci skorzystania z mediatora podczas sporu z małżonkiem w zakresie wieku

Źródło: badania własne.

Okazuje się, że takie czynniki jak płeć (tabela 4.22.) czy wielkości miasta rodzinnego (tabela 4.23.), również nie wpływają na podejście do mediacji. Analiza pokazała, iż kultura pochodzenia także nie determinuje podejścia do skorzystania z pomocy mediatora (tabela 4.22.). Respondenci, niezależnie od kultury czy wyznania byli symetrycznie otwarci na pomoc ze strony niezależnej osoby trzeciej.

Ankietowani wykazują się dużą otwartością na mediację. Większość badanych (70,3%) zdecydowałaby się na skorzystanie z pomocy bezstronnej osoby trzeciej (tabela 4.21.). Osoby będące w małżeństwach międzykulturowych oraz międzywyznaniowych wykazują dużą otwartość na uczestnictwo osoby trzeciej w sporze. Para wielokulturowa czy multireligijna, musi radzić sobie z wieloma zagrożeniami i problemami. Zdarza się, że swoje problemy rozwiązuje wykorzystując zasoby własne. Jeżeli jednak strategie rozwiązywania problemów wewnątrzrodzinnych przy udziale jej członków zawodzą, występuje konieczność udzielania pomocy z zewnątrz. Jak wskazano w rozdziale 1., małżonkowie są bardziej skłonni do rozwiązywania sporów na drodze mediacji niż innych dostępnych środków, m.in. terapii. Przeprowadzona ankieta spójna jest z obserwowaną tendencją. W obliczu większej ilości potencjalnych płaszczyzn konfliktu pary międzykulturowe i międzyreligijne czy międzywyznaniowe nie są zamknięte na pomoc jednostki z zewnątrz. W oparciu o przeprowadzone badania, kultura, religia czy wyznanie nie wpływa na stanowisko w stosunku do mediacji.

5.3. Wnioski z badań

Z uwagi na dynamicznie postępujące zmiany w strukturze demograficznej świata²⁶ związku i małżeństwa mieszane są dzisiaj sprawą powszechną. Niezależnie czy jesteśmy zwolennikami traktowania globalizacji jako zjawiska unifikacji, heterogenizacji czy globalizacji²⁷, faktem jest, iż całkowity zanik różnic kulturowych jednak nie występuje. W związku z tym osoby budujące małżeństwa mieszane wnoszą do swoich relacji różnorodność sprzeczności. Małżeństwo międzykulturowe/międzywyznaniowe samo w sobie jest wartością, jednak fakt bycia w takim związku wiąże się z wieloma wyzwaniem.

Zgodnie z wynikami badań, pary mieszane wskazują na różnice charakterologiczne czy osobowościowe jako nadrzędne. Odzwierciedla to wypowiedź respondentki będącej w 31 letnim małżeństwie, wskazującej różnicę wyznania oraz kultury: „(...) Nie postrzegam swojego małżeństwa jako mieszane. To jest moje małżeństwo - dla mnie normalne i typowe. Trudności mogą wynikać może z różnic charakterów (...)” [K42]. W różnicy

---

²⁶ Dokładnie o tej kwestii traktuje rozdział 2. niniejszej pracy.

²⁷ Według niektórych badaczy globalizacja prowadzi do homogenizacji i unifikacji kultury. Przeciwnicy takiej perspektywy wskazują, iż globalizacja prowadzi do heterogenizacji, tj. nowej różnorodności. Konceptcją próbującą scalić te opozycyjne ujęcia jest: globalizacja, zakładająca wytworzenie się w ramach globalności nowej lokalności. Patrz: J. Romanowska, *Transkulturowość czy Trankulturacja? O perypetiach pewnego bardzo modnego terminu* oraz E. Rewers, *Trankulturowość czy globalność? Dwa dyskursy o kondycji post-ponowoczesne*.

kultur czy (rzadziej) religii, ankietowani dostrzegają piękno i możliwość poszerzania własnych horyzontów. „(...) dla mnie to nie ma znaczenia skąd pochodzi mój mąż. Liczy się to jakim jest człowiekiem. Kulturę i tradycje jego kraju (Etiopia) cenię i podobają mi się (naszą również), więc pięknie dopełniamy się i za bardzo nie różnimy się” [K42]. Nie można zapominać jednak, iż mieszanie się religii i kultur niesie za sobą wiele wyzwań, nawet jeżeli nie są one uświadomione. Kultura i religia wpływają na postrzeganie i oczekiwania jednostki dotyczące małżeństwa i rodziny. W każdym przypadku w innej formie czy stopni, jednak sam wpływ różnic, o różnym nasileniu, jednoznacznie wynika z przeprowadzonych badań. W kulturach, w których istnieje wyraźny podział praw i obowiązków ze względu na płeć, mężowie i żony pełnią odrębne role, a obowiązki dzielone są na typowo „męskie” i „kobiece”. Gospodarstwa domowe, w których zarówno mąż, jak i żona realizują własne kariery i ambicje w takich strukturach postrzegane są jako destrukcyjne. Perspektywa drugiej strony jest proporcjonalnie odwrotna. Również różnice religijne nie dotyczą tylko trzonu wyznania i kwestii dogmatycznych. Skorelowane są z tym m.in. kwestie finansów, edukacji, praktyk wychowawczych, seksu, jedzenia, relacji rodzinnych, stylów ekspresji emocjonalnej czy kwestii autonomii²⁸. Powyższe zagadnienia, jak i wiele innych - często niewypowiedzianych i nieuświadomionych, osadzone są kulturowo. Przykładem jest odpowiedź badanej: „(...) W początkowych latach małżeństwa nieporozumienia rzeczywiście wynikały z różnicy zwyczajów, np. informowanie o śmierci bliskich osób (w kraju pochodzenia męża należy to robić osobiście najlepiej z grupą bliskich osób, rozmowa telefoniczna w tym przypadku jest traktowana jako brak empatii)” [K42]. Analiza literatury przedmiotu, wyniki przeprowadzonych badań jak i obserwacja własna, wskazują, iż mimo że mamy do czynienia z coraz mocniejszym zacieraniem się różnic kulturowych, są one ciągle klarowne. W kontekście mediacji par mieszanych jest to aspekt niezwykle istotny i niemożliwy do pominięcia.

Badania wskazują, iż pary mieszane dysponują większym zapleczem narzędzi do radzenia sobie z konfliktami niż pary homogamiczne. Fakt, iż mierzą się z większą ilością problemów na wczesnym etapie związku sprawia, że nabywają wiedzę ułatwiającą skuteczny dialog w późniejszych latach. Mediacja dla par mieszanych jest formułą łatwiejszą i bardziej naturalną niż dla par, u których różnice religijne oraz kulturowe nie występują. Proces jednak jest trudniejszy z perspektywy osoby mediującej i stawia konkretne wyzwania po stronie mediatora. Pary mieszane cechuje duża otwartość na pomoc mediatora.

---

²⁸ Por. Emmanuel Clapsis, *The challenge posed by mixed marriages*, <http://www.voithia.org/> (dostęp 01.10.2022).

Na podstawie literatury przedmiotu oraz zebranych danych obserwujemy dużą świadomość wszelkich konotacji relacji małżeńskiej u osób będących w badanych związkach. Pary mieszane deklarują wysoką świadomość budowania relacji oraz dialogu. Cechy te wskazują, że we współpracy mediacyjnej pary mieszane mają szanse na zakończenie sporu szybciej niż modelowa para homogeniczny. Niemniej jednak, jak wspomniano w rozdziałach dot. mediacji oraz międzykulturowości, sytuacja wielości wartości i wzorów zachowań, wymaga szczególnych narzędzi po stronie mediatora.

Istotą jest kwestia praktycznego prowadzenie mediacji. Jak wskazano w rozdziale 1., mediator musi wykazać się wrażliwością kulturową a także wiedzą dotyczącą schematów postępowania. Podczas mediacji par mieszanych, obowiązkiem mediatora jest analiza konkretnych odmienności. Z nimi skorelowane są konkretne wyzwania. Mediacja par multikulturowych oraz międzyreligijnych wymaga szczególnej wiedzy, kompetencji oraz umiejętności. Nie każda mediacja pomiędzy osobami pochodzącymi z różnych kultur będzie przybierała postać mediacji międzykulturowej. Błędem mediatora jest zarówno niedocenywanie, jak i przecenianie różnic kulturowych. Obiektywna ocena czy kultura/religia ma w danej sytuacji znaczenie, oraz czy mediowane jednostki wykazują cechy wywodzące się z kultury/religii, to kluczowe zadanie przed rozpoczęciem mediacji. Wśród występujących problemów związanych z kulturą czy religią, ankietowani wskazywali na kwestie komunikacyjne, różnice wynikające z wychowania w innym kraju i kulturze, życie daleko od rodziny, inne podejście do finansów, wychowanie dzieci czy brak akceptacji współmałżonka przez społeczeństwo (w wymiarze *micro*). Najczęściej jednak, pomimo różnicy kulturowej, respondenci jako powód sporów wskazywali na indywidualne cechy charakteru. Dlatego indywidualne podejście do sprawy jest w takich przypadkach kluczowe. Mediator musi pamiętać o świadomości oraz wrażliwości międzykulturowej, stanowiącej aspekt kognitywny²⁹, wykazać się umiejętnością interpretowania, oceniania oraz negocjowania odmiennych perspektyw jak również zwrócić uwagę na efektywność międzykulturową w interakcjach werbalnych i niewerbalnych.

Respondenci jako główny motyw sporu podają indywidualne cechy charakteru, a nie te wynikających z kultury/religii. Jak wskazują badania, różnice w zakresie ekspresji

---

²⁹ W skład której wchodzi wiedza dotycząca różnic kulturowych, jak również krytyczna świadomość kultury własnej, tzn. świadomość własnych, uwarunkowanych kulturowo uprzedzeń.

emocji – które same w sobie są uniwersalne – stanowią właśnie sedno odmienności międzykulturowych³⁰. W takich przypadkach mediator musi wykazać się świadomością kulturowo warunkowych podejść do konfliktu. Jak podkreślono w rozdziale 1., cechy kulturowe są ściśle związane z preferowanym sposobem rozwiązywania sporów oraz stylem komunikacji. Podejmowane są próby stworzenia nowych typologii podejścia do konfliktu, właśnie na kanwie związków międzykulturowych (*Intercultural Conflict Style*). Jest to kluczowe w kontekście mediacji w sprawach małżeństw mieszanych, ponieważ preferowane strategie rozwiązywania konfliktów zależne są nie tylko od płci, rodzaju relacji czy czynników sytuacyjnych, ale w znacznym stopniu od uwarunkowań kulturowych oraz preferencji nabywanych w procesie socjalizacji. W związku z tym istotnym jest, aby mediator posiadał przynajmniej podstawową wiedzę na temat zaplecza kulturowo-społecznego stron, z którymi prowadzi mediację. Istotnym jest także rozgraniczenie zadaniowego oraz relacyjnego aspektu komunikacji, pomimo tendencji człowieka do koncentrowania się na jednym z nich. Mediatorzy muszą pamiętać również o potencjalnym zachowaniu stron wynikającym z: indywidualizmu/kolektywizmu, komunikacji bezpośredniej/niepośredniej czy emocjonalnej ekspresywności/ powściągliwości, które przekładają się na różnice w preferowanych stylach i postawach w zakresie rozwiązywania konfliktu.

Podczas mediacji par mieszanych, zalecana byłaby także praca w parach profesjonalistów. Respondenci podkreślali problem komunikacyjny w postaci codziennych pomyłek językowych. Istotnym jest, aby język, którym się mediator posługuje był na poziomie umożliwiającym skuteczne i płynne porozumienie się jego ze stroną, a także stron między sobą. Osoby mediujące powinny posługiwać się biegle językami stron w celu zapewnienia maksymalnego komfortu oraz poczucia bezpieczeństwa obu stronom. Dobrani językowo oraz kulturowo specjaliści mogą zapewnić poszanowanie oraz klarowne wyjaśnienie norm kulturowych każdej ze stron, jak również uwzględnienie perspektywy drugiej, socjalizowanej w innym środowisku, osoby. Podczas procesu mediator powinien także uświadomić stronom odmiennosc wzorów zachowań kulturowych, znaczeń oraz wartości, które dla drugiej osoby są uznawane za oczywiste i uniwersalne. Mediator musi wykazać się także zrozumieniem i umiejętnością zarządzania aspektami psychologicznymi i emocjonalnymi komunikacji międzykulturowej oraz wsparciem stron w budowaniu wzajemnego zaufania – niezbędnego do zawarcia porozumienia w sytuacji konfliktu.

---

³⁰ Por. A. Winiarska, *Mediacje międzykulturowe – rola i kompetencje mediatora*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis, Studia Sociologica” 7 (2020), s. 50-56.

Analizy statystyczne wykorzystywania mediacji jeszcze parę lat temu wskazywały na marginalny jej odsetek w postępowaniu cywilnym³¹. Jak podkreślono jednak w rozdziale 1., w ostatnich paru latach prowadzone są one coraz częściej, a przede wszystkim bardziej skutecznie. Faktyczne wszczęcie mediacji zakończone zawarciem ugody to proces coraz bardziej powszechny i popularyzowany. Warto zwrócić uwagę na fakt wprowadzenia do systemu prawnego w wielu krajach regulacji dot. mediacji. Zgodnie z wizją ustawodawcy francuskiego, małżonkowie rozwodzący się w wyniku mediacji doprowadzają swoje stosunki do stanu, w którym są w stanie bardzo dobrze się komunikować i współpracować w przypadku posiadania dzieci (dla ich dobra)³². Jest też wielu krytyków francuskiego modelu. Zwracają oni uwagę na narzucanie z litery prawa imperatywu utrzymania relacji z małżonkiem, co jest odzwierciedleniem zasady nierozzerwalności związku³³. To natomiast aktualnie spotyka się z coraz szerszą niezgodą. Z zasady bowiem (wynika to również z ustawodawstwa polskiego) kwestie ustalone podczas mediacji mają być niezależną decyzją stron. Nie powinny być obciążone wzorem zachowania czy niewypowiedzianymi oczekiwaniami, a tym bardziej wymogami wynikającymi z regulacji prawnych. Sytuacja, w której bezstronność mediatora obarczona jest którymkolwiek z powyższych, skłania krytyków do uznania, że za normą proceduralną kryje się norma o charakterze materialnym³⁴. Tę z kolei uznać można za *sui generis* wytyczne małżonków uczestniczących w mediacji. Istotnym jest, aby alternatywne metody rozwiązywania sporów nie stały się swoistym narzędziem kontroli, które określa ramy postaw społecznych³⁵. Mediacja z uwagi na swoje konstytutywne przymioty, powinna stanowić przestrzeń do nieskrępowanego dialogu stron i kreowania przyszłej relacji z poszanowaniem oczekiwań i preferencji małżonków.

Każdy kraj posiada odmienne regulacje dotyczące mediacji. W niektórych mediacja ma służyć rozwiązywaniu konfliktów *pro futuro*, w innych nastawiona jest na utrzymanie

---

³¹ Por. A. Grójska, *Mediacja w postępowaniu cywilnym w Polsce w statystykach Ministerstwa Sprawiedliwości*, „Profilaktyka Społeczna i Resocjalizacja” 2013, t. 22, s. 122–123.

³² Por. L. Cardia-Vonèche, B. Bastard, *La médiation familiale: une pratique en avance sur son temps? “Recherches et Prévisions”* (La médiation familiale. Premiers éléments d’évaluation), 2002/70, s. 19.

³³ Por. B. Bastard, *Désirable et exigeante. La régulation négociée des relations dans le couple et dans la famille*, „Dialogue” 2 (2013), s. 116.

³⁴ Por. B. Bastard, *Désirable et exigeante*, (...) dz. cyt., s. 115.

³⁵ Tamże, s. 116.

czy odrodzenie relacji. Także pojęcia małżeństwa oraz różne formy rodziny, w tym alternatywne do pary heteroseksualnej (m.in. rodziny patchworkowe, DINKS³⁶, LAT³⁷, PACS³⁸, samodzielne rodzicielstwo, rodziny jednopłciowe, etc.) w różnych krajach są inaczej traktowane (tak prawnie jak i społecznie). W związku z tym, a także z uwagi na powszechne promowanie przez ustawodawców egalitarnego modelu małżeństw, wartym rozważenia jest wprowadzenie osobnych regulacji dedykowanych sprawom małżeństw mieszanych, w celu uwzględnienia różnorodności i wyjątkowej specyfiki tych związków. Jest to jednak kwestia niezwykle skomplikowana i wypracowanie procedur wymaga szeregu dodatkowych analiz, badań, działania sztabu specjalistów różnych dziedzin oraz wielu lat rzetelnej pracy.

Badania oraz analiza materiałów źródłowych wykazują, iż mediacja w sprawach małżeństw międzykulturowych oraz międzywyznaniowych ma duży potencjał. Pomimo mnogości płaszczyzn do potencjalnego sporu, mediacja małżeństw mieszanych rokuje lepiej niż par homogenicznych. Wynika to z: otwartości jednostek na dialog, zaangażowania w świadome budowanie relacji jeszcze przed zawarciem małżeństwa czy gotowości na kompromis. Faktory te pozwalają wskazać, że proces mediacji będzie skuteczny. Nie można oczywiście definitywnie i deklaratorywnie wskazać efektów mediacji par mieszanych zakładając, iż sto procent spraw zakończy się sukcesem. Każda sytuacja jak i każda jednostka charakteryzuje się indywidualizmem. Jak podkreślają praktycy i teoretycy związani z tematyką kwestii rodzinnych: w sprawach małżeństw „wszystko zależy”. Zależy od konkretnej sytuacji, indywidualistów i stadium przeżywanego kryzysu. Należy jednak jednoznacznie podkreślić, iż potencjał mediacji w sporach małżeństw międzykulturowych oraz międzywyznaniowych jest bardzo wysoki, a przy zastosowaniu procedur mediacyjnych oraz regulowaniu jakości pracy mediatorów, ma szanse być najbardziej skutecznym narzędziem w sprawach małżeństw mieszanych.

---

³⁶ Skrót od angielskiej frazy: *dual income, no kids*, tj. małżeństwo lub związek bezdzietny z wyboru, w którym oboje partnerów pracuje zawodowo.

³⁷ Skrót od angielskiej frazy: *living apart together*, tj. para „żyjący razem, ale osobno” tzn. w osobnych mieszkaniach/domach.

³⁸ Skrót od francuskiej frazy: *Pacte Civil de Solidarité*, umowy cywilna o solidarności – odpowiednik związków partnerskich.

ZAKOŃCZENIE

Na podstawie zgromadzonego materiału należy stwierdzić, iż mediacja jest skuteczną metodą rozwiązywania sporów w przypadkach małżeństw międzykulturowych i międzywyznaniowych, co potwierdza tezę pracy. Jak podkreślono w rozdziale pierwszym, mediacja jest skuteczna w około 80% przypadków i prowadzi do wypracowania porozumienia zadowalającego dla wszystkich stron konfliktu, co czyni ją skuteczną metodą rozwiązywania sporów. Drugi rozdział wskazuje, iż mieszanie się kultur jest dziś sprawą powszechną. Wielokulturowość staje się normą, a zacieranie się granic kulturowych i narodowych powoduje, że liczba par mieszanych wciąż rośnie. W takim kontekście mediacja staje się coraz bardziej istotną metodą w rozwiązywaniu konfliktów w małżeństwach międzykulturowych i międzywyznaniowych. Dzięki elastyczności i możliwości dostosowania się do indywidualnych potrzeb i sytuacji, jest ona szczególnie wartościowa w przypadku konfliktów związanych z różnicami kulturowymi i religijnymi. Wraz z rosnącą liczbą rozwodów i regularnym zmniejszaniem średniej długości trwania małżeństwa, mediacja będzie odgrywać coraz ważniejszą rolę w rozwiązywaniu konfliktów oraz w tworzeniu porozumienia między partnerami.

Zgodnie z teorią negatywną Karla Poppera¹, skuteczność mediacji jako metody rozwiązywania sporów może być potwierdzona poprzez brak dowodów na jej nieskuteczność. Innymi słowy, ponieważ nie udowodniono, że mediacja jest nieskuteczna, można uznać, że jest skuteczna. Jak wskazano w niniejszej pracy, istnieje wiele badań, które potwierdzają skuteczność mediacji jako metody rozwiązywania sporów, a zatem teoria negatywna jedynie umacnia to stanowisko. Badania wykazały, że mediacja jest bardzo dobrym narzędziem do redukcji i rozwiązywania napięć i konfliktów małżeństw międzywyznaniowych oraz międzykulturowych, posiada także pozytywny wpływ na utrzymanie długoterminowej poprawy relacji między stronami.

Analiza danych oraz literatury sugeruje, że pary mieszane mają wysoką świadomość wszystkich aspektów swojego związku. Mają również wysokie poczucie odpowiedzialności za budowanie i rozwijanie relacji oraz konstruktywnego dialogu. Te cechy wskazują, że we współpracy z mediatorem mają większe szanse na szybsze rozwiązanie kon-

---

¹ Tzw. krytyczny racjonalizm - nieudaną próbę falsyfikacji jakiegoś twierdzenia można nazwać koroboracją (tzn. nieudaną próbą falsyfikacji). Teoria czy hipoteza została skoroborowana w momencie, w którym nie udało się wykazać jej fałszywości.

fliktu niż pary homogeniczne. Niemniej jednak, mediator musi mieć świadomość wyzwań związanych z mediacją par mieszanych i posiadać specjalistyczną wiedzę, kompetencje oraz umiejętności, aby skutecznie je prowadzić. Wyniki przeprowadzonych badań dotyczących postaw wobec mediacji wśród małżonków wskazują, że badani wykazują wysoką otwartość na skorzystanie z pomocy bezstronnej trzeciej strony. 70,3% ankietowanych zadeklarowało gotowość do skorzystania z tego typu rozwiązania w razie wystąpienia konfliktu. Wbrew wstępnym założeniom - badania nie wykazały, że kultura, religia czy wyznanie wpływają pozytywnie/negatywnie na postrzeganie mediacji. W wyniku globalizacji i przenikania się kultur, nasze społeczeństwa stają się coraz bardziej zróżnicowane i złożone. W związku z tym, postawy i poglądy są kształtowane przez wiele czynników, w tym nasze własne doświadczenia i indywidualne cechy. To właśnie czynniki takie jak charakter i cechy personalne, są bardziej skuteczne w wyjaśnianiu postaw względem mediacji niż religia lub kultura. Oznacza to, że ani kultura, ani religia nie determinuje skłonności do korzystania z mediacji. Zamiast tego, należy uwzględnić szeroki zakres czynników i traktować każdy przypadek indywidualnie, biorąc pod uwagę indywidualne cechy i doświadczenia.

Mediacja par mieszanych różni się od mediacji par homogenicznych i w zależności od sytuacji, kultura i religia może mieć większe lub mniejsze znaczenie. Dlatego ważne jest, aby mediator zajmujący się opisywanymi sprawami posiadał szeroką wiedzę na temat kultur, religii i wartości, aby mógł w pełni zrozumieć potrzeby i oczekiwania każdej ze stron. Warto również zauważyć, że w przypadku par mieszanych, nie tylko kultura, ale także różnice językowe, pochodzenie i status społeczny mogą mieć wpływ na rozwiązywanie konfliktów. Dlatego tak ważne jest, aby mediator posiadał szeroką wiedzę na temat tych czynników i był w stanie właściwie je wykorzystać w procesie mediacji.

Mediacja par mieszanych wymaga od mediatora szczególnej wrażliwości kulturowej, wiedzy na temat schematów postępowania oraz umiejętności skorelowania odmienności z wyzwaniami. Mediator powinien obiektywnie ocenić, czy kultura lub religia ma znaczenie w danej sytuacji, i unikać zarówno niedoceniań, jak i przeceniania różnic kulturowych. W przypadku par dwujęzycznych, w którym każda jednostka posługuje się płynnie tylko jednym z języków, istotnym jest wskazanie mediatora swobodnie porozumiewającego się każdym z nich.

Po analizie danych i literatury naukowej, oczekiwania co do potrzeby oddzielnej procedury mediacyjnej dla par mieszanych zostały zweryfikowane. Okazuje się, że kluczem do sukcesu jest udoskonalenie ogólnych procesów mediacyjnych, a nie tworzenia

specjalnych, osobnych procedur dla konkretnych grup społecznych. W celu zapewnienia spójności i jednolitych standardów, najlepszym rozwiązaniem byłoby wprowadzenie uniwersalnych zasad i kryteriów mediacji, a przede wszystkim wymogów względem osoby mediatora, na szczeblu międzynarodowym.

Detale dotyczące zmian proceduralnych wymagają jednak przeprowadzenia szeregu badań zarówno z mediatorami, instytucjami jak i stronami sporów. Ujednolicenie standardów na szczeblu międzynarodowym również umożliwiłoby mediatorom przeprowadzanie mediacji w sposób bardziej efektywny i skuteczny, dając do dyspozycji narzędzia, które zostały uwzględnione w światowej praktyce mediacji. W rezultacie, można oczekiwać, że procesy mediacji będą przebiegać sprawniej, a rozwiązania będą bardziej trwałe.

Niniejsza praca stanowi jednak jedynie jeden element z wielu aspektów, które warto przebadać w kontekście alternatywnych metod rozwiązywania sporów par międzywyznaniowych i międzykulturowych. Wśród palety wartych podjęcia perspektyw należy wymienić m.in.: badania porównawcze między różnymi krajami, kulturami i systemami prawnosądowymi w zakresie mediacji, badania nad dostępem do mediacji czy badania nad rolą mediatorów.

Badania porównawcze mogą dostarczyć cennych informacji na temat skuteczności i efektywności mediacji w różnych kontekstach. Porównania te mogą uwzględniać dokładne różnice w ustawodawstwie, kulturze, wartościach i normach społecznych, co może być niezwykle cenne dla skuteczności całego procesu. Badania nad dostępem do mediacji w przypadku małżeństw międzykulturowych i międzywyznaniowych są ważne, ponieważ mogą dostarczyć informacji na temat czynników, które wpływają na osiągalność mediacji dla omawianych par. Może to obejmować badanie dostępności mediacji w różnych krajach i regionach oraz czynników, takich jak koszty, język i dostępność mediatorów z różnymi doświadczeniami kulturowymi. Badania nad rolą mediatorów w rozwiązywaniu konfliktów w małżeństwach międzykulturowych i międzywyznaniowych mogą z kolei dostarczyć informacji na temat umiejętności i wiedzy, jakie powinien posiadać mediator, aby skutecznie rozwiązywać konflikty w tym kontekście. Umożliwiłoby to wskazanie najlepszych praktyk i standardów, które powinny być stosowane przez mediatorów pracujących z parami międzykulturowymi i międzywyznaniowymi.

Wszystkie te perspektywy badawcze mają potencjał do przyczynienia się do lepszego zrozumienia skuteczności i efektywności mediacji w rozwiązywaniu konfliktów w małżeństwach międzykulturowych i międzywyznaniowych oraz do poprawy praktyki mediacyjnej w tym kontekście.

Niniejsza praca wykazuje, że mediacja jest obiecującą metodą w rozwiązywaniu konfliktów w małżeństwach międzykulturowych i międzywyznaniowych. Ponadto, w obliczu powszechności mieszania się kultur, mediacja staje się coraz bardziej potrzebna w rozwiązywaniu konfliktów związanych z różnicami kulturowymi i religijnymi w przypadku małżeństw międzykulturowych oraz międzywyznaniowych. Należy kontynuować badania w tym zakresie, aby lepiej zrozumieć, jakie czynniki wpływają na skuteczność mediacji w takich sytuacjach oraz jakie są najlepsze praktyki dla mediatorów w pracy z parami mieszanymi.

BIBLIOGRAFIA

1. Literatura przedmiotu

Antoncich R., Munarriz J. M., *La doctrine sociale de l'Eglise*, Paris 1992.

Aślanowicz M., *UNCITRAL – regulamin i ustawa modelowa*, „Studia Prawnicze”, 1 (2013), s. 8-33.

Babbie E., *Badanie społeczne w praktyce*, Warszawa 2004, s. 110-113.

Bagshaw D., *Mediation in the World Today: Opportunities and Challenges*, “The Journal of Mediation & Applied Conflict Analysis”, 2 (2015), s. 180-188.

Bandura A., *Teoria społecznego uczenia się*, PWN, Warszawa 2007.

Barton M., *Crisis Management*, Oksford 1993.

Bastard B., *Désirable et exigeante. La régulation négociée des relations dans le couple et dans la famille*, “Dialogue” 2 (2013), s. 109-119.

Batorski D., Olcoń-Kubicka M., *Prowadzenie badań przez Internet – podstawowe zagadnienia metodologiczne*, „Studia Socjologiczne”, 182 (2006), s. 100-132.

Białek K., Kawalska A., Kownacka E., Piegat-Kaczmarczyk M., *Warsztaty kompetencji międzykulturowych – podręcznik dla trenerów*, Warszawa 2008.

Bobrowicz M., *Mediacje gospodarcze – jak mediować i przekonywać*, Warszawa 2004.

Brown R., Hewstone M., *An integrative theory of intergroup contact*, w: *Advances in experimental social psychology*, San Diego 2005, s. 255-342.

Brzeziński J., *Metodologia badań społecznych. Wybór tekstów*, Poznań 2011.

Budge M., *The latest data on romance and religion*, “State of Faith” 2 (2022), s. 2-12.

Burkiewicz Ł., Knap-Stefaniuk A., *Zarządzanie Międzykulturowe jako wyzwanie dla współczesnych menedżerów – Rozwijanie potencjału wielokulturowych zespołów*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej: Organizacja i Zarządzanie” 130 (2018), s. 61-69.

Cardia-Vonèche L., Bastard B., *La médiation familiale: une pratique en avance sur son temps?*, “Recherches et Prévisions” (La médiation familiale. Premiers éléments d'évaluation), 70 (2002), s. 19-29.

Catholic social teaching, London 2001.

- CBOS, *Przemoc i konflikty w domu*, „Komunikat z Badań” 48(2019), s. 1-6.
- Cebula R., *Mediacja w polskim prawie cywilnym*, Warszawa 2012.
- Cimarno A., *Mediacja jako sposób rozwiązywania konfliktów (Nowe ujęcie instytucji mediacji w Ustawie z 27 września 2013 r. o zmianie Ustawy Kodeks Postępowania Karnego oraz niektórych innych ustaw)*, „Przegląd Prawniczy ELSA Poland Zeszyt” 2 (/2014), s. 135-146.
- Cinciara D., *Aspekty wielokulturowości w dzisiejszej Polsce*, „Problemy Higieny i Epidemiologii” 93(2021), s. 128-135.
- Cybulko A., *Mediacja w sprawach rodzinnych*, w: *Mediacje. Teoria i praktyka*, Warszawa 2009, s 193-200.
- Czajowski J., *Człowiek w nauce Jana Pawła II*, Rzym 1983.
- Czakowska H., Kuciński M., *Idea wielokulturowości jako wyzwanie. Dyskurs religijny, kulturowy i społeczny*, Bydgoszcz 2015.
- Czarnecka-Działuk B., Wójcik D., *Mediacja w sprawach nieletnich w świetle teorii i badań*, Warszawa 2011.
- Czayka-Chelmińska K., Glegoła-Szczap M., *O specyfice mediacji rodzinnej. Kilka refleksji na marginesie rozwiązań prawnych regulujących w Polsce stosowanie mediacji*, *Mediacja*, Warszawa 2009, s. 272-277.
- Dellatore Z., Wagner A., *Marital Conflict Management of Married Men and Women*, Psico USF, “Bragança Paulista”, 23 (2018), s. 229-240.
- Deutsch M., *The Resolution of Conflict: Constructive and Destructive Processes*, New Haven and London 1973.
- Doherty N., Guyler M., *Mediacja i rozwiązywanie konfliktów w pracy*, Warszawa 2012.
- Dragon A., *Mediacja w świetle symbolicznego Interakcjonizmu*, „Dyskursy Młodych Andragogów”, 15 (2014), s. 150-157.
- Durkheim É., *Zasady metody socjologicznej*, Warszawa 2019.
- Duś M., *Mediacje w sprawach małżeńskich a możliwość zastosowania modelu mediacji transformatywnej*, „Internetowy Przegląd Prawniczy” 1 (2017), s. 83-93.
- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/52/WE*, art. 3.

- European Commission, *Green paper on alternative dispute resolution in civil and commercial law (2019)*, <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/61c3379d-bc12-431f-a051-d82fefc20a04> (dostęp: 15.03.2022).
- Frankfort-Nachmias Ch., Nachmias D., *Metody badawcze w naukach społecznych*, Poznań 2001.
- Giddens A., *Nowoczesność i tożsamość*, Warszawa 2007.
- Giddens A., *Nowoczesność i tożsamość. „Ja” i społeczeństwo w epoce późnej nowoczesności*, Warszawa 2001.
- Giddens A., *Socjologia*, Warszawa 2004.
- Głowiak K., *Zjawisko migracji - rys historyczny*, „Historia i Polityka”, 8 (2012), s. 91-113.
- Gmurzyńska E., Morek R., *Mediacje. Teoria i praktyka*, Warszawa 2014,
- Gmurzyńska E., *Rodzaje mediacji, Mediacja*, Warszawa, 2009.
- Gójska A., *Mediacja w sprawach rodzinnych, Stan prawny na 1 września 2011*, Warszawa 2011.
- Gójska A., V. Huryn, *Mediacja w rozwiązywaniu konfliktów rodzinnych*, Warszawa 2007.
- Grójska A., *Mediacja w postępowaniu cywilnym w Polsce w statystykach Ministerstwa Sprawiedliwości*, „Profilaktyka Społeczna i Resocjalizacja” 22 (2013), s. 122–127.
- Grójska A., *Mediacje rodzinne*, Warszawa 2017.
- Grzybowski P. P., *Edukacja europejska – od wielokulturowości ku międzykulturowości. Koncepcje edukacji wielokulturowej i międzykulturowej w kontekście europejskim ze szczególnym uwzględnieniem środowiska frankofońskiego*, Kraków 2007.
- Hall T., *Poza Kulturą*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2001.
- Helliwell J., Layard R., Sachs J., World, *Happiness Report 2019, Sustainable Development Solutions Network*, New York 2019.
- Hofstede G., Hofstede J. G., *Cultures and organizations: Software of Mind, Third Edition*, New York 2010.
- Huntington S. P., *The Clash of Civilizations?*, “Foreign Affairs”, 8 (2013), s. 3-27.

- Jaeger W., *Paideja. Formowanie człowieka greckiego*, Warszawa 2001.
- Januszkiewicz-Lewandowska D., Wprowadzenie do psychologii kryzysu, Gdańsk 2014, s. 23-24.
- Jarymowicz M., Szustrowa T., *Poczucie własnej tożsamości – źródła, funkcje regulacyjne*, w: *Osobowość a społeczne zachowanie się ludzi*, Warszawa 1980, s. 439-473.
- Jaworski E., Kosowska W., „*A to Polska właśnie*”. *W kręgu wartości kultury narodowej*, w: *Kultura polska. Współczesność wobec tradycji*, Katowice 1992.
- Kalisz A., Zienkiewicz A., *Mediacja sądowa i pozasądowa*, Warszawa 2014.
- Karaszewska H., Rajewska de Mezer J., Silecka-Marek E., *Increasing Role of Mediation In Conflict in the Family*, „*Studia Edukacyjne*” 53 (2019), s. 23-30.
- Karier Mich M. L., *Catholic social teaching and movements*, New York 1999.
- Kaur A., Roman M., *Exploring Classroom Practices in Collectivist Cultures Through the Lens of Hofstede’s Model*, „*The Qualitative Report*” 20 (2011), s. 1794-1811.
- Kaźmierczak M., *Mediacja rodzinna praktyczny poradnik*, Warszawa 2015.
- Klepacki B., *Wybrane zagadnienia związane z metodologią badań naukowych*, „*Roczniki Nauk Rolniczych*”, 96 (2029), s. 37-46.
- Kłoskowska A., *Kultura masowa. Krytyka i obrona*, Warszawa 2006.
- Kłoskowska A., *Rozumienie kultury w antropologii kulturalnej i socjologii*, „*Przegląd Socjologiczny/Sociological Review*” 16 (2002), s. 7-34.
- Kochan T., Bezrukova K., Ely R., Jackson S., Joshi A., Jehn K., Leonard J., Levine D., Thomas D., *The effects of diversity on business performance: Report of the diversity research network*, „*Human Resource Management*” 42 (2018), s. 13-15.
- Kopaliński W., *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych z almanachem*, Warszawa 2021, s. 397-402.
- Kosiewicz J., *O metodologii i hipotezie*, „*Idō - Ruch dla Kultury [filozofia, nauka, tradycje wschodu, kultura, zdrowie, edukacja]*”, 8 (2008), s. 196-234.
- Kotarbiński T., *O pojęciu metody*, Warszawa 1957.
- Krapiec M. A., *Człowiek i kultura*, Lublin 2008.

- Krzysztofek K., *Pogranicza i multikulturalizm w rozszerzonej Unii*, „Studia Europejskie / Centrum Europejskie Uniwersytetu Warszawskiego” 1 (2003), s. 77-94.
- Kurdek L. A., *Areas of conflict for gays, lesbian and heterosexual couples: What couple argue about influences relationship satisfaction*, “Journal of Marriage and the Family”, 56 (1994), s. 923-934.
- Kwiatkowska A., *Wielokulturowość w ujęciu interdyscyplinarnym*, Warszawa 2019.
- Langowska J., *Dyplomacja kulturalna czy kulturowa – definiowanie kultury i jej roli na arenie międzynarodowej z perspektywy nauk humanistycznych*, „Zeszyty Naukowe Towarzystwa Doktorantów UJ Nauki Humanistyczne” 21 (2018), s. 38-47.
- Larsson L., *Porozumienie bez przemocy w mediacjach. Jak być trzecią stroną w konflikcie*, Warszawa 2017.
- Laskowski J., *Kryzysy jako przedmiot regulacji prawnej*, „Studia Prawno-Ekonomiczne”, 100/2 (2018), 11-22.
- Lipski S., Leszczyński R., *Kryzys - zagrożeniem bezpieczeństwa państwa i społeczeństwa*, „Bezpieczeństwo Teoria i Praktyka”, nr 1-2 (2010), s. 6 -14.
- Łobocki M., *Metody i techniki badań pedagogicznych*, Kraków 2011.
- Mamzer H., *Tożsamość w podróży. Wielokulturowość a kształtowanie tożsamości jednostki*, Poznań 2003..
- Moore Ch., *Mediacje. Praktyczne strategie rozwiązywania konfliktów*, Warszawa 2016.
- Morek R., *Mediacja i arbitraż. Komentarz*, Warszawa 2014.
- Mosmann C., Falcke D., *Conflitos conjugais: Motivos e frequência motivos e frequencia*, “Revista da SPAGESP”, 12 (2011), s. 5-16.
- Muszyńska A., *Naprawienie szkody wyrządzonej przestępstwem*, Warszawa 2010.
- Narkiewicz-Niedbalec E., *Rozumienie hipotezy w słownikach i podręcznikach z zakresu nauk społecznych*, „Relacje. Studia z nauk społecznych”, 1 (2016), s. 114-121.
- Nations, *Department of Economic and Social Affairs, Population Division, International Migration 2019: Report*, New York 2019,
- Nguyen T. Q., Schmid I., Stuart E. A., *Clarifying causal mediation analysis for the applied researcher: Defining effects based on what we want to learn*, Psychological Methods 2 (2020), s. 3-5.

- Niedźwiecki D., *Migracje i tożsamość. Od teorii do analizy przypadku*, Kraków 2010.
- Nowak S., *Metodologia badań socjologicznych*, Warszawa 2011.
- Olechnicki K., Załęcki P., *Słownik socjologiczny*, Warszawa 2000.
- Olszewski B., *Bieguny antaganizmów. Europejskie strefy NO-GO*, „Multicultural Studies, 2 (2017), s. 29-36.
- Orzeszyna J., *Globalizacja*, w: *Encyklopedia nauczania społecznego Jana Pawła II*, red. A. Zwoliński, Radom 2003, s. 159-167.
- Orzeszyna J., *Kościół wobec globalizacji*, Kraków 2003.
- Orzeszyna J., *Migracja, jako problem społeczno-moralny w świetle nauczania Jana Pawła II*, w: *Restaurare omnia In Christo. Studia i materiały dedykowane księdzu profesorowi Tadeuszowi Borutce z okazji 25. rocznicy święceń kapłańskich*, Bielsko-Biała 2004, s.193-209.
- Otwinowski W., *Kryzys i sytuacja kryzysowa*, „Przegląd Naukowo-Metodyczny. Edukacja dla Bezpieczeństwa”, nr 2 (2010), s. 83-89.
- Palczyński T., *Krytyka ujęć modelowych wielokulturowości*, „Politeja” 16 (2019), s. 19-31.
- Palmberg R., *Solving communicative problems in interlanguage*, “Interlanguage Studies Bulletin” 2 (1984), s. 35–49.
- Pasiut B., *Mediacja jako forma pomocy rodzinie w sytuacjach konfliktowych*, „Państwo i Społeczeństwo, nr 3 (2005), s. 196-206.
- Pieckowski S., *Mediacja gospodarcza*, Warszawa, 2015.
- Pilch T., *Zasady badań pedagogicznych*, Warszawa. 1995.
- Pinkowicz A., *Mediacja w postępowaniu cywilnym jako skuteczna metoda alternatywnego rozwiązywania sporów, z uwzględnieniem mediacji w sprawach rodzinnych i z zakresu prawa pracy*, w: *Rozwiązywanie sytuacji konfliktowych*, Warszawa 2019, s. 377-383.
- Plis J., *Bariery komunikacyjne w mediacji i ich przewyciężanie*, „ADR Arbitraż i Mediacja”, 4 (2014).
- Plis J., *Rodzaje mediacji, Zarys metodyki pracy mediatora w sprawach cywilnych*, Warszawa, 2014.

- Płeszka K., Czapska J., Araszkiewicz M., Pękala M., *Mediacja: teoria, normy, praktyka*, Warszawa 2017.
- Płoskonka G., *Dylematy związane z Cultural Defense*, Kraków 2019.
- Pollock D. C., van Reken R. E., Pollock M. V., *Third Culture Kids: The Experience of Growing Up Among Worlds*, Boston-London 2017.
- Porębski J., *Kryzys w naukach o zarządzaniu*, „Studia Ekonomiczne”, 90/3 (2010), 7-19.
- Przybyła-Basista H., *Mediacje rodzinne w konflikcie rozwodowym. Gotowość i opór małżonków a efektywność procesu mediacji*, Katowice 2006.
- Przytuła S., *Problemy wielokulturowości w korporacjach międzynarodowych*, „Problemy Zarządzania” 9/4 (2017), s. 26 – 42.
- Rekomendacja nr R (98) I Komitetu Ministrów Rady Europy dla państw członkowskich na temat mediacji rodzinnej oraz Memorandum Wyjaśniające.*
- Rembowska K., *Globalizacja, multikulturalizm i przemiany tożsamości*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Geographica Socio-Oeconomica” 8 (2007), s. 4-13.
- Renik B., *Wstęp do nauk prawnych według wykładów Prof. dr. W. Klonowieckiego*, Lublin 1947.
- Riskin L., *Understanding Mediators' Orientations, Strategies and Techniques: A Grid For the Perplexed*, “Harvard Negotiation Law Review”, 1 (1996), s. 5-7.
- Rodríguez-García D., *Mixed Marriages and Transnational Families in the Intercultural Context: A Case Study of African-Spanish Couples in Catalonia, Spain*, „Journal of Ethnic and Migration Studies” 32 (2006), s. 403-433.
- Rosińska M., *Nowy porządek międzynarodowy zderzenie cywilizacji czy równowaga oparta na kompromisie*, „Space – Society – Economy”, 7 (2005), s. 1-11.
- Ryba M., *Multikulturalizm w Europie Zachodniej – historia i teraźniejszość*, „Człowiek w Kulturze”, 24 (2014), s. 35-50.
- Sigmond R., *Culture et les cultures*, w: *Eglise, culture et promotion humaine*, Paris 1970, ss. 43-66.
- Skarbek W., *Wybrane zagadnienia metodologii nauk społecznych*, Piotrków Trybunalski 2013, s. 79.
- Skorowski H., *Wolność, integracja, solidarność w nauczaniu społecznym Jana Pawła II*, Warszawa 2002.

- Skulski P., *Problemy multikulturowe w biznesie międzynarodowym*, „Ekonomia XXI wieku”, 4 (2017), s. 2-29.
- Smyth J., *Critical social science as a research methodology in universities in times of crisis*, “Qualitative Research Journal”, 4 (2020), s. 351-360.
- Standard & Poor's 500 - indeks największych amerykańskich firm notowanych na giełdach NYSE i NASDAQ.*
- Stelmach J., B. Brożek, *Metody prawnicze*, Kraków 2006.
- Sternal E., Kilewaja L., Burzyńska-Sylwestrzak J., *Wyzwania współczesnej humanistyki: transkulturowość i translingwalizm*, Świecie 2019.
- Szahaj A., *Wielokulturowość: za i przeciw (kilka uwag). Studia nad wielokulturowością*, Kraków 2010.
- Szlendak T., *Kultura nadmiaru w czasach niedomiaru*, „Kultura nadmiaru w czasach niedomiaru”, 1.76 (2013), s. 7-17.
- Szukalski P., *Małżeństwa i rozwody w: Sytuacja demograficzna Polski. Raport 2017-2018*, Warszawa 2018.
- Szurski T., *Ustawa wzorcowa UNCITRAL w sprawie międzynarodowego rozjemstwa handlowego (postępowań pojednawczych)*, „Radca Prawny”, 1(2003), s. 94-99.
- Śliz A., Szczepański M. S., *Wielokulturowość i jej socjologiczny sens*, „Studia Socjologiczne” 4 (2003), s. 7-23.
- Śliz A., Szczepański M., *Konflikt społeczny i jego funkcje. Między destrukcją a kreacją*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska” 1(2012), s. 5-14.
- Teusz G., *Dylematy terapeutycznej wielokulturowości. Pomiędzy swojskością a innością*, „Kultura-społeczeństwo-edukacja” 2 (2010), s. 180-184.
- Trzópek J., *Spotkanie a tożsamość. Tożsamościotwórcze aspekty głębokich relacji między ludzkich*, w: *W kręgu psychologicznej problematyki tożsamości*, Kraków 2008, s. 133-160.
- Tylor E. B., *Cywilizacja pierwotna. Badania rozwoju mitologii, filozofii, wiary, mowy, sztuki i zwyczajów*, Warszawa 1896.
- Vaaler M. L., Ellison Ch. G., Powers D. A., *Religious Influences on the Risk of Marital Dissolution*, “Journal of Marriage and Family” 71 (2014), s. 917 – 934.

- Van Mol C., de Valk H. A. G., *Relationship satisfaction of European binational couples in the Netherlands*, „International Journal of Intercultural Relations”, 50 (2002), s. 55-59.
- Vertovec S., *Super-diversity and its implication*, „Ethnic and Racial Studies” 30 (2006), s. 1024-1054.
- Vertovec S., *Towards post multiculturalism? Changing communities, conditions and contexts of diversity*, „International Social Science Journal” 61 (199), s. 10-13.
- Wagner A., Grzybowski L. S., *Como os filhos percebem o relacionamento conjugal de seus pais?, Novos olhares sobre a família: Aspectos psicológicos, sociais e jurídicos*, Curitiba 2014.
- Weber M., *Gospodarka i społeczeństwo. Zarys socjologii rozumiejącej*, Warszawa 2002.
- Welsch W., *Transkulturowość. Nowa koncepcja kultury*, w: *Filozoficzne konteksty koncepcji rozumu transwersalnego. Wokół koncepcji Wolfganga Welscha*, Poznań 1998.
- Węgrzyn G., *Tożsamość ekonomiczna Górnoślązaków*, Katowice 2017.
- Willemsen E. W., Waterman K. K., *Ego Identity Status and Family Environment: A Correlational Study*, „Psychological Reports” 69 (2016), s. 1203–1212.
- Winiarska A., *Mediacje międzykulturowe – rola i kompetencje mediatora*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensia, Studia Sociologica” 7 (2020), s. 50-56.
- Włodarczyk E., *Kultura*, w: *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, Warszawa 2003, t. II, s.950-962.
- Zeidler-Janiszewska A., *Między wielokulturowością a transkulturowością*, „Kultura Współczesna” 1-2 (2003), s. 62-68.
- Zieliński A., Flaga-Wieruszyńska K., *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2019.

2. Nauczanie Kościoła

Franciszek, *Posynodalna adhortacja apostolska „Amoris laetitia” o miłości w rodzinie*, Watykan 2016.

Jan Paweł II, *Adhortacja apostolska „Familiaris consortio” o zadaniach rodziny w świecie współczesnym*, Watykan 1983.

Jan Paweł II, *Do młodzieży. Gniezno-Wzgórze Lecha*, w: *Jan Paweł II, Nauczanie społeczne. Pielgrzymka do Polski 1979*, Warszawa 1982, s. 37-42.

Jan Paweł II, *Encyklika „Centesimus annus” w setną rocznicę encykliki „Rerum novarum”*, Watykan 1991.

Jan Paweł II, *Encyklika „Sollicitudo rei socialis” z okazji dwudziestej rocznicy ogłoszenia „Populorum progressio”*, Watykan 1987.

Jan Paweł II, *W imię przyszłości kultury. Przemówienie w UNESCO*, „L’Osservatore Romano” (wydanie polskie) 1 (1980) nr 6, s. 4-5.

Jan Paweł II, *Żeby Polacy mogli kształtować swoją przyszłość w oparciu o własną kulturę*, „L’Osservatore Romano” (wydanie polskie) 1 (1981) nr 12 (24) s. 21-23.

3. Netografia

21 *Intriguing Interfaith Marriage Statistics*, <https://brandongaille.com/20-intriguing-interfaith-marriage-statistics/> (29.09.2022).

An Australian Government Initiative, Family mediation and dispute resolution <https://www.familyrelationships.gov.au/>

Andre-Vincent P., *La doctrine sociale de Jean Paul II*, Paris 1983, s. 31.

Apanowicz J., *Metodologia ogólna*, Gdynia 2002, s. 60.

Art. 183(1) § 2, Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. - Kodeks postępowania cywilnego, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19640430296>, (dostęp: 18.03.2022).

Art. 183(1) § 3, Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. - Kodeks postępowania cywilnego, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19640430296>, (dostęp: 18.03.2022).

Art. 183(6) § 2 pkt 1; Art. 183(2) § 4, Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. - Kodeks postępowania cywilnego, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19640430296>, (dostęp: 18.03.2022).

- Art. 183; Art. 183(6) § 1, Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. - Kodeks postępowania cywilnego, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19640430296>, (dostęp: 18.03.2022).
- Berkley Center, *Interfaith Marriage in America: Transforming Religion and Families*, <https://www.youtube.com/watch?v=CC17e0lvWjk> (dostęp: 01.09.2020)
- Berkley Center, *Interfaith Marriage in America: Transforming Religion and Families*, <https://www.youtube.com/watch?v=CC17e0lvWjk> (dostęp: 01.09.2020).
- CBC News, *Is Canadian multiculturalism a myth?*, <https://www.youtube.com/watch?v=OsDXhtllREg> (dostęp: 01.09.2020).
- Cicero, *Tusculane disputationes*, <https://www.gutenberg.org/files/14988/14988-h/14988-h.htm> (dostęp: 30.08.2020).
- Clapsis E., *The challenge posed by mixed marriages*, <http://www.voithia.org/> (dostęp 01.10.2022).
- Community Cohesion Strategy For Birmingham Green Paper*, <https://www.birminghambeheard.org.uk/economy/community-cohesion-strategy/> (dostęp: 02.09.2020).
- Czym jest kultura? Sonda uliczna*, <https://www.youtube.com/watch?v=9jfXP8qCmyk> (dostęp 30.08.2020).
- Czym jest mediacja?*, <https://www.gov.pl/web/sprawiedliwosc/mediacje>, (dostęp: 14.03.2022).
- Deklaracja Wroclawska dotycząca dwunarodowościowych mediacji rodzinnych*, <http://www.bafm-mediation.de/international/polski/> (dostęp 14.03.2022).
- Debata: Do interfaith marriages work*, <https://www.quora.com/unanswered/What-percentage-of-interfaith-marriages-end-in-divorce> (dostęp: 29.09.2022)
- Duszczyk M., Kaczmarczyk P., *Wojna i migracja: napływ uchodźców wojennych z Ukrainy i możliwe scenariusze na przyszłość*, <https://www.migracje.uw.edu.pl/wp-content/uploads/2022/04/Spotlight-APRIL-2022-PL.pdf> (dostęp: 23.10.2022).
- Dziewiecki M., *Konflikty w rodzinie: zagrożenia i szanse*, https://opoka.org.pl/biblioteka/P/PS/st201105_konflikty.html (dostęp 14.03.2022).
- EUROSTAT, *Population and social conditions*, <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3433488/5584928/KS-SF-12-029-EN.PDF/4c0917f8-9cfa-485b-a638-960c00d66da4> (dostęp: 29.09.2022)

- Family Mediation Survey 2019 – Results*, <https://www.familymediationcouncil.org.uk/wp-content/uploads/2020/01/Family-Mediation-Survey-Autumn-2019-Results.pdf> (dostęp 18.03.2022).
- Fry R., Parker K., *Early Benchmarks Show ‘Post-Millennials’ on Track to Be Most Diverse, Best-Educated Generation Yet*, <https://www.pewsocialtrends.org/2018/11/15/early-benchmarks-show-post-millennials-on-track-to-be-most-diverse-best-educated-generation-yet/> (dostęp: 31.08.2020).
- Glassdorr, *Diversity Inclusion 2019*, <https://www.glassdoor.com/about-us/diversity-inclusion-2019/> (dostęp: 30.08.2020).
- Globalizacja*, w: *Słownik języka polskiego PWN*, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/3905881/globalizacja> (dostęp: 02.09.2020).
- GOV, *Mapa Migracji 2020*, <https://migracje.gov.pl/statystyki/zakres/swiat/> (dostęp: 31.08.2020).
- GUS, *Sytuacja demograficzna Polski do roku 2019. Migracje zagraniczne ludności*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/migracje-zagraniczne-ludnosci/> (dostęp 23.10.2022).
- Hewlett S. A., Marshall M., Sherbin L., *How Diversity Can Drive Innovation*, Harvard Business Review, <https://hbr.org/2013/12/how-diversity-can-drive-innovation> (dostęp: 28.08.2020).
- Howell K., *An Introduction to the Philosophy of Methodology*, <https://methods.sagepub.com/book/an-introduction-to-the-philosophy-of-methodology> (dostęp 15.08.2022).
- Insee Première, *236 300 mariages célébrés en France en 2015, dont 33 800 mariages mixtes, 2017*, <https://www.west-info.eu/france-choses-love-over-fear-of-the-maghreb/insee-38/> (dostęp: 01.09.2020).
- Integration of international marriages: empirical evidence from Europe and North America*, <https://cordis.europa.eu/article/id/91885-mixedmarriages-more-unstable-in-france-than-in-the-us-and-canada> (dostęp: 29.09.2022).
- Każmierczyk M., *Wywiad z mediatorem*, <http://www.pracowniadialogu.org/> (dostęp: 15.03.2022).
- Kenny C., Yang G., *The Global Childcare Workload from School and Preschool Closures During the COVID-19 Pandemic*, <https://www.cgdev.org/publication/global-childcare-workload-school-and-preschool-closures-during-covid-19-pandemic> (dostęp: 14.03.2022).

- kryzys*, *Wielki Słownik Języka Polskiego*, <https://wsjp.pl/haslo/podglad/11179/kryzys/4830998/wartosci> (dostęp: 15.03.2022).
- Lawlor V., *Is it OK for those of different faiths to wed?*, <http://www.bergen.com> (29.09.2022)
- Legal aid statistics England and Wales detailed civil data April to June 2019*, <https://www.gov.uk/government/statistics/legal-aid-statistics-quarterly-april-to-june-2019> (dostęp: 15.03.2022)
- Lewicka-Zelent A., *Paradygmat sprawiedliwości naprawczej resocjalizacji nieletnich*, <https://academica.edu.pl/reading/readMeta?cid=87116438&uid=88378980> (dostęp 15.03.2022).
- LEXICO, Multikulti, <https://www.lexico.com/definition/multiculti> (dostęp 31.08.2020).
- Lund T., *Research Problems and Hypotheses in Empirical Research*, <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/00313831.2021.1982765> (dostęp: 21.07.2022).
- Marks K., *Praca najemna i kapitał*, <https://www.marxists.org/polski/marks-engels/1847/praca-najemna-kapital/01.htm> (dostęp: 14.03.2022).
- Marriages and Divorces*, https://www.cdc.gov/nchs/nvss/marriage-divorce.htm?CDC_AA_refVal=https%3A%2F%2Fwww.cdc.gov%2Fnchs%2Fmardiv.htm (dostęp: 15.08.2022).
- Mediacja online w erze COVID-19*, <https://www.adwokatura.pl/z-zycia-nra/mediacja-online-w-erze-covid-19/> (dostęp: 15.03.2022).
- Mediacja*, Oxford Advanced Learners's Dictionary, www.oxfordlearnersdictionaries.com (dostęp: 14.03.2022).
- Mediacje rodzinne w latach 2006-2020*, <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/> (dostęp: 15.03.2022).
- Medrano J. D., de Valk H. A. G., *Guest editorial on meeting and mating across borders: Union formation in the European Union single market*, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/psp.1768> (dostęp: 01.09.2020).
- Mowa o kodyfikacji mediacji w Kodeksie Postępowania Karnego z 1997 roku.*
- Multiculturalism and the Australian Identity, Q+A, March 3 2020, <https://www.youtube.com/watch?v=NLRMXS2i35k> (dostęp: 31.08.2020)
- Multikulti*, w: *Internetowy Słownik poprawnej polszczyzny*, <https://dobryslownik.pl/slowo/multikulti/222879/> (dostęp: 31.08.2020).

- Multikulti*, w: *Słownik języka polskiego PWN*, <https://sjp.pwn.pl/slowniki/multikulti.html> (dostęp: 31.08.2020).
- Oxford Dictionary*, *hasło: crisis*, <https://oxford.pwn.pl/szukaj/crisis.html> (dostęp: 15.03.2022).
- Palmer P. J., *The heart of a teacher: Identity and integrity in teaching*, <https://web.archive.org/web/20120105062059/http://www.mcli.dist.maricopa.edu/events/afc99/articles/heartof.pdf> (dostęp: 30.08.2020).
- Pew Research Center*, *Trends and patterns in intermarriage*, <https://www.pewresearch.org/social-trends/2017/05/18/1-trends-and-patterns-in-intermarriage/> (dostęp: 29.09.2022).
- Pilch T., Bauman T., *Zasady badań pedagogicznych. Strategie ilościowe i jakościowe*, <https://docer.pl/doc/e010v1c> (dostęp 20.07.2022).
- Polit D. F., Beck C. T., *Nursing research: Principles and methods*, https://books.google.pl/books?hl=en&lr=&id=5g6VttYWnjUC&oi=fnd&pg=PA3&ots=_0ITsHppBy&sig=KZSWdUTECqZbjeK1Uyoq41ibybw&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false, (dostęp: 21.07.2022).
- Pratt J., *Keeping divorce out of court: the increasing popularity of mediation*, <https://www.thelegaldiary.co.uk/> (dostęp: 15.08.2022).
- Provisional number of marriages and marriage rate: United States, 2000-2020*, <https://www.cdc.gov/nchs/data/dvs/national-marriage-divorce-rates-00-20.pdf> (dostęp: 15.08.2022).
- Raport: Banlieue de la République*, <http://www.banlieue-de-la-republique.fr/%20> (dostęp: 02.09.2020).
- Schaefer Riley N., *Interfaith marriages are rising fast, but they're failing fast too*, <https://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2010/06/04/AR2010060402011.html?sid=ST2010060404322> (dostęp: 29.09.2022).
- Shadish W. R., Cook T. D., Campbell, Hadish D. T., Cook, T. D., & Campbell, D. T., *Experimental and quasi-experimental designs for generalized causal inference*, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/pam.10129>, (dostęp: 21.07.2022).
- Statista, *Opinion on marriage across religious and caste lines among Indian youth in 2019*, <https://www.statista.com/statistics/1051758/india-opinion-on-inter-religious-inter-caste-marriage-among-youth-by-gender/> (dostęp: 01.09.2020)

- Statistics Canada, *Census Profile 2016*, <https://www150.statcan.gc.ca/n1/en/catalogue/98-316-X2016001> (dostęp: 01.09.2020).
- Strengths and Strategies in Interfaith Marriages*, <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/01494929.2022.2093311> (dostęp: 19.01.2022).
- Szukalski P., *Demografia i Gerontologia społeczna*, „Biuletyn Informacyjny” 3 (2013), <http://dspace.uni.lodz.pl:8080/xmlui/bitstream/handle/11089/3556/2013-03%20Ma%C5%82%C5%BCe%C5%84stwa%20binacionalne%20w%20Pol-sce.pdf?sequence=1> (dostęp: 01.09.2020).
- The General Conference of the United Nations Educational, *Scientific and Cultural Organization, meeting in Nairobi from 26 October to 30 November 1976*, http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13096&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (dostęp: 30.08.2020).
- The Knot 2021 Real Weddings Study*, <https://www.theknot.com/content/wedding-data-insights/real-weddings-study> (dostęp: 29.09.2022).
- The Local, Here's the new police list of trouble suburbs in Sweden*, <https://www.thelocal.se/20190603/sweden-vulnerable-areas-decrease-positive-trends-police> (dostęp: 02.09.2020)
- The Ninth Mediation Audit*, https://www.cedr.com/wp-content/uploads/2021/05/CEDR_Audit-2021-lr.pdf (dostęp: 19.01.2023).
- Tili R., Barker G., *Communication in Intercultural Marriages: Managing Cultural Differences and Conflicts*, “Southern Communication Journal”, 80 (2015), s. 189-210.
- Total annual number of cases of international arbitrations, mediations and adjudications in the United Kingdom (UK) from 2009 to 2019*, <https://www.statista.com/statistics/611403/international-legal-services-activity-in-the-united-kingdom-uk/> (dostęp: 15.03.2022).
- Trends of Global Displacement*, <https://migrationdataportal.org/themes/forced-migration-or-displacement> (dostęp: 30.08.2020).
- UNESCO Universal Declaration on Cultural Diversity, Article 1*, http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13179&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (dostęp: 31.08.2020).
- UNESCO World Report, *Investing in Cultural Diversity and Intercultural Dialogue*, https://www.un.org/en/events/culturaldiversityday/pdf/Investing_in_cultural_diversity.pdf (20.08.2020)

- United States Census Bureau, *Race, Ethnicity and Marriage in the United States*, <https://www.census.gov/library/stories/2018/07/interracial-marriages.html> (dostęp 29.09.2022)
- Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. - Kodeks postępowania cywilnego*, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19640430296>, (dostęp: 15.03.2022).
- Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. 1964 nr 43 poz. 296)*, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19640430296> (dostęp 14.03.2022).
- What does culture means to you?*, <https://www.youtube.com/watch?v=SidKFCZ65ik> (dostęp: 30.08.2020).
- World Migration Map*, <http://metrocosm.com/global-migration-map.html> (dostęp: 31.08.2020).
- Yampolsky M., Amiot C. E., de la Sablonniere E., *Multicultural identity integration and well-being: A qualitative exploration of variations in narrative coherence and multicultural identification*, <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2013.00126/full> (dostęp: 31.08.2020).
- Raport Erasmus+*, https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/about/statistics_pl (dostęp: 31.08.2020).
- Zajączkowska M. J., *Mediacja-nowoczesny środek na kryzys rodzinny, Historia-kultura-globalizacja*, Wrocław 2013 t. III, s. 5.
- Zalewska S., *Dialog w mediacji małżeńskiej i rodzinnej*, http://www.sabinazalewska.pl/wp-content/uploads/2013/09/06-APS_2008.pdf (14.03.2022).
- Zdrobnienie w: Słownik języka polskiego PWN*, <https://sjp.pwn.pl/szukaj/zdrobnienie.html> (dostęp 01.09.2020).

WYKRESY, TABELE I MAPY

Spis tabel

Tabela 4.1. Rozkład odpowiedzi na pytanie o bycie w związku małżeńskim z osobą spoza własnego kręgu kulturowego/religii/ wyznania.....	82
Tabela 4.2. Rozkład odpowiedzi na pytanie o płeć	83
Tabela 4.3. Statystyki opisowe dla zmiennych socjodemograficznych.....	83
Tabela 4.4. Rozkład częstości dla wykształcenia	84
Tabela 4.5. Rozkład częstości dla podziału narodowości według kultur	85
Tabela 4.6. Rozkład odpowiedzi na pytania o wyznanie.....	86
Tabela 4.7. Rozkład odpowiedzi na pytanie o wielkość miejsca zamieszkania	87
Tabela 4.8. Rozkład częstości na pytanie o różnice między partnerami	87
Tabela 4.9. Rozkład odpowiedzi na pytanie o wiarę jako istotny element życia	88
Tabela 4.10. Rozkład odpowiedzi na pytanie o kulturę i tradycję jako ważny aspekt życia	89
Tabela 4.11. Rozkład odpowiedzi na pytanie, czy badani zastanawiali się nad skutkami dzielących ich różnic przed zawarciem małżeństwa.	90
Tabela 4.12. Rozkład odpowiedzi na pytanie, czy różnice wynikające z wychowania w innej kulturze/religii są dużym wyzwaniem dla badanych.....	90
Tabela 4.13. Rozkład częstości dla pytania o dyskusję z małżonkiem na tematy dotyczące wychowania dziecka przed zawarciem małżeństwa.....	91
Tabela 4.14. Rozkład odpowiedzi na pytanie o sposób, w jakim badani obchodzą święta i wydarzenia religijne/kulturowe	92
Tabela 4.15. Rozkład częstości dla pytania na temat zadowolenia z wyboru tradycji ...	93
Tabela 4.16. Rozkład częstości dla pytania na temat stosowania wspólnych praktyk religijnych	94
Tabela 4.17. Rozkład częstości dla pytania na temat różnic religijnych przeszkadzających w kontaktach rodzinnych	95
Tabela 4.18. Rozkład dla pytania na temat średnią częstotliwość sporów w związku...	96
Tabela 4.19. Rozkład częstości dla pytania dotyczącego korzystnego wpływu bezstronnej osoby z zewnątrz dla rozwiązania sporu małżeńskiego	96
Tabela 4.20. Rozkład częstości dla pytania na temat znajomości zawodu mediatora....	97
Tabela 4.21. Rozkład częstości dla pytania na temat skorzystania z pomocy mediatora	98

Tabela 4.22. Ocena korzystnego wpływu bezstronnej osoby z zewnątrz dla rozwiązania sporu małżeńskiego w zależności od płci	99
Tabela 4.23. Zależność pomiędzy skłonności do skorzystania z pomocy mediatora a kulturą pochodzenia i wyznaniem	99
Tabela 4.24. Różnice w wielkości miasta rodzinnego w zależności od skłonności do skorzystania z pomocy mediatora	100
Tabela 4.25. Różnice pod względem częstości sporów w zależności od występowania różnic między partnerami	100
Tabela 4.26. Różnice pod względem częstości sporów w zależności od refleksji przed zawarciem małżeństwa o skutkach różnic między partnerami	101
Tabela 4.27. Podstawowe statystyki opisowe wraz z wynikiem testu Kołmogorowa-Smirnowa	101
Tabela 4.28. Porównania badanych przy uwzględnieniu oceny wiary jako ważnego elementu życia w zakresie wieku	102
Tabela 4.29. Porównania badanych w zależności od chęci skorzystania z mediatora podczas sporu z małżonkiem w zakresie wieku	102
Tabela 5.1. Ocena korzystnego wpływu bezstronnej osoby z zewnątrz dla rozwiązania sporu małżeńskiego w zależności od płci	110
Tabela 5.2. Zależność pomiędzy skłonności do skorzystania z pomocy mediatora a kulturą pochodzenia i wyznaniem	111
Tabela 5.3. Różnice w wielkości miasta rodzinnego w zależności od skłonności do skorzystania z pomocy mediatora	111
Tabela 5.4. Różnice pod względem częstości sporów w zależności od występowania różnic między partnerami	112
Tabela 5.5. Różnice pod względem częstości sporów w zależności od refleksji przed zawarciem małżeństwa o skutkach różnic między partnerami	112
Tabela 5.6. Porównania badanych w zależności od chęci skorzystania z mediatora podczas sporu z małżonkiem w zakresie wieku	121

Spis wykresów

Wykres 4.1. Rozkład płci badanych.	83
Wykres 4.2. Rozkład wykształcenia badanych.....	84
Wykres 4.3. Rozkład kultur, do których przynależą badani na podstawie swoich narodowości.	85
Wykres 4.4. Rozkład wyznań w badanej grupie.....	86
Wykres 4.5. Rozkład wielkości miejsca zamieszkania.....	87
Wykres 4.6. Rozkład różnic między partnerami.....	88
Wykres 4.7. Rozkład odpowiedzi dla wiary jako istotnego elementu życia w badanej grupie.	88
Wykres 4.8. Rozkład odpowiedzi dla kultury i tradycyjni jako ważnego aspektu życia badanych.	89
Wykres 4.9. Rozkład odpowiedzi na pytanie o skutki dzielących badanych różnic przed zawarciem małżeństwa.	90
Wykres 4.10. Rozkład odpowiedzi o różnice w wychowaniu jako wyzwanie dla badanej grupy.	91
Wykres 4.11. Rozkład odpowiedzi na pytanie, czy badani przedyskutowali przed zawarciem małżeństwa temat wychowania dziecka.	92
Wykres 4.12. Rozkład sposobu obchodzenia świąt i wydarzeń religijnych czy kulturowych.	93
Wykres 4.13. Rozkład odpowiedzi na pytanie, czy badani są zadowoleni z wyboru poszczególnych tradycji obu kultur czy religii.	94
Wykres 4.14. Rozkład odpowiedzi na pytanie, czy badani stosują wspólne praktyki religijne.	94
Wykres 4.15. Rozkład odpowiedzi na pytanie czy różnice religijne przeszkadzają badanym w kontaktach rodzinnych.	95
Wykres 4.16. Rozkład sporów w związku.....	96
Wykres 4.17. Rozkład odpowiedzi na pytanie, czy spojrzenie bezstronnej osoby z zewnątrz może być korzystne dla rozwiązania sporu małżeńskiego.	97
Wykres 4.18. Rozkład odpowiedzi na pytanie, czy badani wiedzą, czym zajmuje się mediator.	97
Wykres 4.19. Rozkład odpowiedzi, czy badani skorzystaliby z pomocy mediatora.....	98

Spis map

Mapa 5.1. Współczesne kręgi kulturowe.....	119
--	-----